

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Učitelství biologie - geografie

Jan Kubát

**Detence a její role v mezinárodní migraci cizinců v
Česku**

*Detention and its Role in International Migration of Foreigners in
the Czech Republic*

Diplomová práce

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce: doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

Abstrakt

Detence a její role v mezinárodní migraci cizinců v Česku

Cílem diplomové práce je zhodnocení detence, jejího vlivu a role v migračních procesech cizinců v Česku. Toto restriktivní opatření sloužící k potírání nelegální migrace a uplatňované v rámci společné návratové politiky členských zemí EU je dále podrobeno analýze podmíněností a neformálních struktur, které jsou spojeny s problematikou nelegální migrace v Česku. Uvedené cíle jsou naplněny ve dvou krocích. Nejprve jsou diskutovány dosavadní poznatky o existenci detence, o její roli v migračních procesech a teoretické zarámování problematiky nelegální migrace a zajištění. V teoretické části se práce dotýká především role detence v migračním procesu cizince z hlediska migračních konceptů, negativních dopadů nelegální migrace, smugglingu a traffickingu či klientského systému. Dále je sledován přístup migrační politiky EU vůči nelegální migraci, restriktivní nástroje a opatření migrační politiky vedoucí ke kriminalizaci, sekuritizaci a extrateritorializaci nelegální migrace. Nejsou opomenuty ani právní normy detence a jejich použití v rámci detenčních zařízení Česka. Druhý krok představuje vlastní výzkum zaměřený na roli a vliv detence v migračních procesech 42 cizinců – státních příslušníků třetích zemí, kteří jsou v detenčních zařízeních Česka zajištěni. Výzkum byl realizován v roce 2010 v Zařízeních pro zajištění cizinců Ministerstva vnitra Bělá – Jezová a Poštorná. Data byla získána kvalitativní metodou semistrukturovaného hloubkového rozhovoru, částečně doplněného o zúčastněné pozorování a vyhodnoceného narativní analýzou sebraného materiálu. Hlavními výstupy výzkumu jsou odhalení funkce, významu a vlivu detence na migrační chování zajištěného cizince, zjištění rozdílů v působení detence na proces migrace u jednotlivých skupin migrantů a odhalení vlivu detence na předpokládané budoucí strategie cizinců. Součástí analýzy je též navržená typologizace respondentů podle cíle destinace, kterou je Česko nebo jiná vyspělá země EU, podle míry napojení na klientské prostředí a podle nejbližších rodinných vazeb v cílové zemi.

Klíčová slova:

Detence, mezinárodní migrace, migrační proces, neregulární migrace, migrace v Česku.

Abstract

Detention and its role in international migration of foreigners in the Czech Republic

Aims of thesis are evaluation of detention, its influence and role in migration processes of foreigners in Czech Republic, as a restrictive action against irregular migration which is applied within common homecoming politics of EU countries, followed by analysis of conditions and informal structures which are related to irregular migration issues in Czech Republic. Individual aims are accomplished in two steps. At first is discussed present knowledge of detention, its part in migration processes, and theoretical definition of irregular migration's and detention's issues. In theoretical section of diploma project is considered mainly the detention's function in migration process from the point of view of migration concepts, negative impact of irregular migration, smuggling and trafficking, client system, EU migration politics' approach to irregular migration, migration politics' restrictive instrument and measures leading to criminalization, securitization and extraterritoriality of irregular migration, law regulation of detention and its application within detention facilities in Czech republic. The second step comprises survey aiming on detention's function and influence in migration processes of 42 foreigners from third countries, who are detained in detention facilities in Czech Republic. Survey was realised in year 2010 in Facility for foreigners' detention of Ministry of Interiors in Bělá – Jezová and Poštorná. Data was obtained by qualitative method of semi-structured in-depth interview partly completed by involved observation and evaluated by narrative analysis of collected material. Main outcomes of research are revelation of function, significance and influence of detention on migration behaviour of detained foreigner, finding out variation of detention's impact on migration process of individual groups of migrants and partial reveal of detention's influence on future foreigners' strategies. Part of analysis is also suggested typology of responders by their final destination, which is Czech Republic or other developed EU country, by the extent of connection to client environment and by closest familial linkage in destination country.

Keywords:

Detention, international migration, migration process, irregular migration, migration in Czech Republic.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 30.04.2012

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce doc. RNDr. Dušanu Drbohlavovi, CSc. za jeho cenné rady, připomínky a trpělivost při zpracování diplomové práce. Dále bych rád poděkoval řediteli SUZ panu Mgr. Miloslavu Koudelnému, vedoucímu ZZC Bělá – Jezová panu Ing. Villiamovi Andrássymu a vedoucímu ZZC Poštorná panu Mgr. Emilu Pochylému za možnost uskutečnění výzkumu. Také bych rád poděkoval všem respondentům za jejich čas, ochotu a otevřenost. Můj dík patří také Ing. Ivaně Juříčkové a mé spolužačce Mgr. Tereze Kušnirákové. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům za podporu a trpělivost.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK

SEZNAM TABULEK

SEZNAM PŘÍLOH

ÚVOD	1
------------	---

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VLIV DETENCE NA MIGRAČNÍ PROCES V KONTEXTU MIGRAČNÍCH TEORIÍ A KONCEPTŮ	5
---	---

1.1 MIGRAČNÍ PROCES, JEHO FÁZE A KATEGORIZACE CIZINCŮ NA ZÁKLADĚ CHARAKTERU JEJICH MIGRAČNÍHO PROCESU	5
1.2 POTENCIÁLNÍ VLIV DETENCE NA DÍLČÍ FÁZE MIGRAČNÍHO PROCESU.....	6
1.3 KONCEPTUALIZACE NELEGÁLNÍ MIGRACE A JEJÍ ÚSKALÍ	8
1.4 PODMÍNĚNOSTI NELEGÁLNÍ MIGRACE	9
1.5 PROBLEMATIKA DAT A STATISTIK O NELEGÁLNÍ MIGRACI	10
1.6 NEGATIVNÍ DOPADY NELEGÁLNÍ MIGRACE NA CÍLOVÉ ZEMĚ	11
1.7 SMUGGLING A TRAFFICKING	12
1.8 KLIENTSKÝ SYSTÉM.....	14

2 PŘEHLED VÝVOJE MIGRAČNÍ POLITIKY EVROPSKÉ UNIE A JEJÍ PŘÍSTUP K NELEGÁLNÍ MIGRACI	16
---	----

2.1 PROBLEMATIKA KONSENSU SPOLEČNÉHO PŘÍSTUPU K MIGRAČNÍ POLITICE	16
2.1.1 Maastrichtská smlouva	16
2.1.2 Amsterodamská smlouva	17
2.1.3 Readmisní smlouvy	17
2.1.4 Vídeňský akční plán	17
2.1.5 Dohoda z Tampere a Haagská smlouva	18
2.1.6 Stockholmský program	18
2.1.7 Dublinský systém	20
2.1.8 Systém EURODAC	21
2.1.9 Schengenský systém	21
2.2 NÁSTROJE K POTÍRÁNÍ NELEGÁLNÍ MIGRACE V RÁMCI VNĚJŠÍCH HRANIC A VNITŘNÍHO SCHENGENSKÉHO PROSTORU	22
2.2.1 Schengenský hraniční kodex	22
2.2.2 Schengenský informační systém.....	23

2.2.3	<i>Vízový informační systém</i>	23
2.2.4	<i>Evropská pohraniční agentura FRONTEX</i>	24
2.2.5	<i>Iniciativa RABIT</i>	24
2.2.6	<i>EUROSUR</i>	24
3	TENDENCE SPOLEČNÉ IMIGRAČNÍ POLITIKY S OHLEDEM NA POTÍRÁNÍ NELEGÁLNÍ MIGRACE	25
3.1	SEKURITIZACE NELEGÁLNÍ MIGRACE	25
3.2	EXTRATERITORIALIZACE NELEGÁLNÍ MIGRACE	28
4	PRÁVNÍ NORMA UMOŽŇUJÍCÍ ZAJIŠTĚNÍ CIZINCE A JEHO UMÍSTĚNÍ DO DETENČNÍHO ZAŘÍZENÍ	31
4.1	SMĚRNICE EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY 2008/115/ES	31
4.2	LEGISLATIVA ČESKÉ REPUBLIKY	32
4.3	SPRÁVNÍ VYHOŠTĚNÍ	33
4.4	ZAŘÍZENÍ PRO ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ	35
4.5	POVINNOSTI SUZ VŮČI CIZINCI ZAJIŠTĚNÉMU V ZAŘÍZENÍ	36
4.6	PRÁVA A POVINNOSTI CIZINCE BĚHEM ZAJIŠTĚNÍ V ZAŘÍZENÍ	37
4.7	PŘEZKUM ZAJIŠTĚNÍ A DŮVODY JEHO UKONČENÍ	38
4.8	ZÁSADNÍ ZMĚNY ZAJIŠTĚNÍ, VYPLÝVAJÍCÍ Z NOVELY ZÁKONA O POBYTU CIZINCŮ	38
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	
5	VLIV A VÝZNAM ZAŘÍZENÍ PRO ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ V MIGRAČNÍCH PROCESECH ZAJIŠTĚNÝCH CIZINCŮ, V ORGANIZACI MIGRACE V ČESKU A V BOJI PROTI NELEGÁLNÍ (NEREGULÉRNÍ) MIGRACI	40
5.1	METODOLOGIE A DESIGN VÝZKUMU	41
5.1.1	<i>Vlastní realizace a struktura rozhovoru</i>	43
5.1.2	<i>Prostředí ZZC Bělá – Jezová a ZZC Poštorná</i>	46
5.1.3	<i>Organizace, příprava a průběh výzkumu</i>	48
5.1.4	<i>Sociální a behaviorální charakteristiky zajištěných cizinců</i>	53
5.2	RESPONDENTI: STRUKTURA SOUBORU A TYPOLOGIE	54
5.2.1	<i>Struktura souboru zajištěných respondentů podle vybraných charakteristik</i>	54
5.2.2	<i>Shrnutí hodnocení respondentů dle sociálních a behaviorálních charakteristik</i>	58
5.2.3	<i>Typologie respondentů – zajištěných cizinců</i>	59
5.3	DETAILNÍ ANALÝZA VÝPOVĚDÍ ZAJIŠTĚNÝCH CIZINCŮ	68
5.3.1	<i>Vliv existence zajištění na změny migračního chování a plánování</i>	68
5.3.2	<i>Obtíže, které zajištění provází a ztráty, které přináší</i>	71
5.3.3	<i>Průběh tranzitu a služby, které nabízí klient a organizace</i>	81
5.3.4	<i>Vazby na okolí</i>	88

5.3.5	<i>Dopad zajištění na budoucnost a jeho vliv na (předpokládané) budoucí migrační strategie..</i>	92
5.3.6	<i>Opakované zajištění a snaha o změnu identity</i>	100
ZÁVĚR		104
SEZNAM ZDROJŮ		110
LITERATURA		110
VLÁDNÍ DOKUMENTY		112
INTERNETOVÉ PORTÁLY		115
PŘÍLOHY		117
PŘÍLOHA 1: INFORMACE O OPAKOVANÉM VÝZKUMU V ČJ, RJ, AJ		I
PŘÍLOHA 2: SEZNÁMENÍ S VÝZKUMEM V ČJ, RJ, AJ		IV
PŘÍLOHA 3: OSNOVA INTERVIEW V ČJ, RJ, AJ		VI
PŘÍLOHA 4: KATEGORIE SOCIÁLNÍCH A BEHAVIORÁLNÍCH CHARAKTERISTIK		XIV

SEZNAM ZKRATEK

€	Euro
a.s.	akciová společnost
AFSJ	An Area of Freedom, Security and Justice
aj	anglický jazyk
ATCS	Anti-Terrorism, Crime and Security Act
COM	Communication on an Area of Freedom, Security and Justice for the Citizen
č.	Číslo
čj	český jazyk
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
ES	Evropské společenství
EU	Evropská unie
EURODAC	European fingerprint database for identifying asylum seekers and irregular border-crossers
Europol	Police organization for the European Union
EUROSUR	European external border surveillance system
FRONTEX	European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders
ICMPD	International Centre for Migration Policy Development
JHA	Justice and Home Affairs
Kč	koruna česká
MPSV ČR	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
MV ČR	Ministerstvo vnitra České republiky
OPU	Organizace pro pomoc uprchlíkům
OSN	Organizace spojených národů
PřF UK	Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze
RABIT	Rapid Border Intervention Team
rj	ruský jazyk
s.	Strana
Sb.	Sbírky
SIS	Schengen Information System
SIS II	Second generation Schengen Information System
SIS4ALL	Schengen Information System for all
SUZ	Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky
tab.	Tabulka
USA	Spojené státy americké
USD	americký dolar
VIS	Visa Information System
ZZC	Zařízení pro zajištění cizinců

SEZNAM TABULEK

Tab. 1: Respondenti podle ZZC, země původu, pohlaví, věku, vzdělání, rodinného stavu a počtu dětí

Tab. 2: Typologie zajištěných cizinců

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Informace o opakovaném výzkumu v čj, rj, aj

Příloha 2: Seznámení s výzkumem v čj, rj, aj

Příloha 3: Osnova interview v čj, rj, aj

Příloha 4: Kategorie sociálních a behaviorálních charakteristik

Úvod

Problematika nelegální migrace je tématem, které vzhledem k rozmanitosti spektra svého vlivu vyvolává zájem a odezvu členských států Evropské unie. Na poli politickém a legislativním vzbuzuje pozornost z důvodů silných průniků především do sféry ekonomické, sociální, společenské a bezpečnostní. Důležitý vliv má však také na úrovni humanitární, etické a lidskoprávní. Komplexnost problematiky nelegální migrace, jejích příčin, následků a procesů, vyžaduje hlubší poznání a porozumění, které se projevuje rozsáhlým zájmem o její studium. To je z hlediska širší perspektivy migrační politiky Evropské unie velmi významné a nezbytné, protože umožňuje volit adekvátní rozhodnutí a nástroje, které omezují nelegální migraci a negativní jevy, které ji provázejí. Sama podstata nelegální migrace je jevem, který vzhledem k porušování práva a zákonů narušuje podstatu a integritu samotného demokratického systému (Drbohlav 2008, s. 19) a může narušit i bezpečnostní situaci státu, kdy je především v posledních letech zmiňována souvislost s hrozbou terorismu. Přestože nelegální migrace přináší celou řadu negativních dopadů, jejichž projevy jsou zřejmé, přináší také určitý zisk, který je však těžko měřitelný. Reakce států Evropské unie na nelegální migraci je na úrovni tvorby příslušných politik a legislativních opatření dlouhodobě restriktivní. V rámci migrační politiky Česka byla také z tohoto důvodu zavedena opatření vedoucí k potírání nelegální migrace a s ní spojených aktivit. Tato opatření se projevila mimo jiné také ve formě vzniku detenčních zařízení, fungujících již od roku 1998, tedy šest let před samotným vstupem Česka do Evropské unie. Tento krok byl iniciován nejen narůstajícím počtem migrantů s neoprávněným pobytem a migrantů překračujících nelegálně hranice nebo směřujících přes území Česka do ekonomicky rozvinutějších sousedních zemí, ale především potřebou sjednocení přístupu k penalizaci nelegální migrace v rámci mezistátních politických dohod (Krahulík 2006, s. 97). Vznikem detence se tak Česko přiblížilo praxi, uplatňující detenci jako nástroj regulace nelegální migrace v rámci migračních politik zemí EU. Význam detence při potírání nelegální migrace se zvýšil především kolem roku 2000, kdy došlo k signifikantnímu nárůstu počtu migrantů, kteří byli zajištěni v detenci z důvodu

neoprávněného pobytu na území Česka nebo z důvodu rozporu jejich pobytu s účelem, ke kterému měli povolení. Tímto rozporem byly a stále jsou především neoprávněné ekonomické aktivity. Detence se v Česku uskutečňuje v zařízeních, která jsou oficiálně nazývaná *Zařízení pro zajištění cizinců Ministerstva vnitra České republiky*. Zajištění cizinců v neoprávněném postavení je prováděno za účelem správního vyhoštění, vycestování nebo za účelem jejich předání či průvozu do jiného členského státu EU na základě mezinárodní smlouvy nebo právního předpisu Evropského společenství. Zařízení pro zajištění prošla od svého vzniku celou řadou organizačních změn. Ty byly vyvolány jak novelami platné legislativy podřízené příslušným směrnicím Evropské unie (společenství), které byly po Česku jakožto členské zemi EU vyžadovány, tak iniciativou organizací a institucí zabývajících se dodržováním lidských práv (Motejl 2004, s. 135; Zpráva CPT 2005, s. 5-11). V praxi tak došlo k humanizaci prostředí a podmínek v zařízeních pro zajištění cizinců. Přesto se však jedná o restriktivní zařízení, jejichž účel koresponduje s přístupem Evropské unie k nelegální migraci. Efektivita tohoto přístupu je však spekulativní a jak uvádí Drbohlav, výlučně restriktivní opatření mohou vést k prohlubování určitých problémů, především ke skutečnosti, že „čím větší jsou migrační restrikce státu, tím více narůstá nelegální imigrace. Současně se také život nelegálních migrantů propadá do hloubky nelegality, resp. nabývá drastičtějších forem spojených se strádáním (kvůli zvýšené náchylnosti k různým typům vykořisťování) a s ještě větším napojením na prostředníky a kriminální struktury“ (Drbohlav 2008, s. 36-38).

Obsahem předložené práce je popsání přístupu Evropské unie a současně Česka jakožto členské země, k nelegální migraci a popsání vlivu restriktivního opatření detence na migrační procesy cizinců v neoprávněném postavení, kteří byli v zařízení pro zajištění cizinců (detenčním zařízení) zajištěni. Vzhledem k restriktivnímu prostředí detence a omezené možnosti výzkumného působení v jejím bezprostředním prostředí je rozsah publikací a studií na toto téma značně omezen. Problematicke detence v Česku se tak věnuje například rigorózní práce Martina Krahulíka s názvem *Nelegální migrace a detentismus v České Republice*, která byla obhájena v roce 2006 na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. Tato práce hodnotí především adekvátnost opatření detence vůči migrantům v neoprávněném postavení. Další významný výzkumný příspěvek mapující životní příběhy zajištěných migrantů s neoprávněným pobytem ve vztahu k ekonomické a tranzitní migraci v Česku přinesla publikace *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)* vydaná v roce 2008 pod editorským vedením Dušana Drbohlava. Ta se ve své

dvanácté kapitole zabývá mimo jiné také diskusí budoucích potenciálních životních strategií zajištěných cizinců. Více publikací a odborných analýz souvisejících se zajištěním v Česku je pak věnováno právnímu hodnocení zajištění (Chmelíčková 2008) nebo hodnocení například zdravotní péče (Tržilová 2008).

Předložená práce zahrnuje část teoretickou a část výzkumnou. Cílem teoretické části je popsat a vysvětlit migrační proces a jeho jednotlivé fáze v rámci migračních teorií a konceptů, s ohledem na existenci detence. Dalším cílem teoretické části je přiblížení problematiky nelegální migrace v kontextu přístupu Evropské unie a současně Česka jako členské země k tomuto fenoménu. Hlavním zdrojem k přiblížení dané problematiky jsou adekvátní studie na toto téma, legislativa České republiky a příslušné dokumenty a úmluvy Evropské unie, v nichž se odráží strategie přístupu k nelegální migraci. Výzkumná část se věnuje kvalitativnímu výzkumu v zařízeních pro zajištění cizinců MV ČR Bělá – Jezová a Poštorná.¹ Tato studie navazuje svým metodologickým přístupem na výzkum, který proběhl v období prosince 2005 až dubna 2006 a byl realizován na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze týmem výzkumného Geografického migračního centra – GEOMIGRACE, a to především z důvodu mé vlastní participace na terénním šetření pro tuto studii. Tato zkušenost mě zaujala a motivovala k vlastnímu terénnímu šetření, které na rozdíl od předchozí studie klade daleko větší důraz na narativní analýzu kvalitativními metodami sebraného materiálu. Metodologie předkládané studie vychází, podobně jako u předchozího výzkumu, z filozofie kriticko-realistického přístupu Andrewa Sayera (1992) a čerpá z hloubkových rozhovorů realizovaných ve dvou zařízeních pro zajištění cizinců během září 2010. Dotazoval jsem se 42 zajištěných cizinců, kteří se v neregulérním postavení ocitli buď při nelegálním překročení státní hranice, nebo porušením pobytového režimu, a z těchto důvodů byli zajištěni.

Hlavním cílem výzkumu je odhalit funkci, význam a vliv zajištění migranta na jeho migrační chování. Jak vlastní zajištění v detenci ovlivňuje proces migrace u jednotlivých skupin migrantů s přihlédnutím k charakteru jejich migračního procesu a dále jak se zajištění promítá v předpokládaných budoucích strategiích.

¹ Výzkumná část této práce zahrnuje právní stav platný k 30. 9. 2010.

Základní otázky výzkumu byly stanoveny:

Jakou roli hraje existence detence v mechanismu organizace migrace?

Jak se mění migrační proces cizince, v jehož průběhu dojde k zajištění v zařízení?

Jaké dopady má detence pro tranzitního migranta, pro něhož Česko představuje pouze tranzitní prostor, a jaké naopak pro pracovního (ekonomického) migranta, který již v Česku působil?

Jak se mění migrační strategie cizinců zajištěných v detenci právě na základě jejich původních migračních plánů a sociálních vazeb v cílové zemi?

Jaké dopady má detence na migrační proces cizince, lze je v jejich účinku nějak hierarchizovat?

Jaké mechanismy v kontextu detence a migračního chování existují?

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VLIV DETENCE NA MIGRAČNÍ PROCES V KONTEXTU MIGRAČNÍCH TEORIÍ A KONCEPTŮ

1.1 Migrační proces, jeho fáze a kategorizace cizinců na základě charakteru jejich migračního procesu

Migrační proces jednotlivce, který se cíleně přemisťuje ze zdrojové země do cílové země, stojí na počátku migračních pohybů, které tvoří samotný základ mezinárodní migrace. Přestože je každý takový proces naprosto specifický svým průběhem a individualitou příčin, které ho vyvolávají, i podmínek, které ho ovlivňují, vždy probíhá v čase a prostoru, který lze částečně ohraničit a vymezit. Stejně tak lze právě z časového hlediska naznačit fáze *migračního procesu* jako premigrační, migrační a postmigrační. Fáze migračního procesu mají svůj specifický charakter, který je ovlivněn řadou podmíněností určených socio-kulturním, ekonomickým, legislativním, náboženským a geografickým prostředím a pozadím jak zdrojové, tak cílové destinace, které migrujícího jednotlivce formují. Popsáním a částečně také objasněním dílčích zákonitostí, příčin a podmíněností, které se objevují v mezinárodní migraci, se zabírala a zabírá celá řada migračních teorií a konceptů. Snahou této kapitoly je nastínit migrační proces, který může být nebo je ovlivněn v určité své fázi existencí detence. Tento vliv je přiblížen právě na pozadí vybraných teorií a konceptů. Je tedy zřejmé, že se jedná pouze o účelové zjednodušení, které si plně uvědomuji a které slouží pouze pro účel popsání a pochopení výzkumu, jenž je v této práci uveden. Z tohoto důvodu je opomíjena řada aspektů, především aspekt transnacionality a cirkulačnosti migrace.

Pro přiblížení migračního procesu a možného vlivu detence na jeho fáze je ohnisko tohoto zájmu směřováno na mikroúroveň, tedy migrační proces jedince, ke které jsou vztaženy i příslušné koncepty. Potřebná klasifikace migrujících jedinců, o kterou se snaží mnoho prací, je obecně poměrně komplikovaná. O klasifikaci se opět pouze účelově pokouší i tato práce. Tato účelová klasifikace se opírá opět o mikroúroveň migračního procesu jedince. Diferenciačními faktory použitými pro základní klasifikaci migrantů do kategorií v této práci jsou stejně jako u studie Drbohlava a kol. (2008) použity cílová destinace jedince a účel, který tato destinace pro migranta má. Migranti, kteří přicestovali do Česka cíleně, se záměrem vykonávat zde ekonomické aktivity, jsou v této práci označováni jako *ekonomičtí migranti*. Migranti, kteří jsou v předkládané práci označeni jako *tranzitní migranti*, jsou cizinci, kteří směřují primárně do jiné členské země EU. Česko zaujímá v jejich migraci pouze roli tranzitní země.

1.2 Potenciální vliv detence na dílčí fáze migračního procesu

V centru tzv. *premigrační fáze*, tedy na samém počátku migračního procesu, hraje stěžejní úlohu motivace jednotlivce v rozhodnutí k migraci. Tato motivace může být vyvolána stimuly a faktory, které nutí cizince k rozhodnutí opustit buď jen dočasně, nebo definitivně rodnou zemi. Tyto faktory jedince z původního prostoru vytlačují. Motivace a rozhodnutí k migraci mohou být vyvolány také pozitivními stimuly, které nabízí potenciálně cílová země a které přitahují jedince do prostoru cílového. Působení „push“ a „pull“ faktorů, tedy těch, které jedince vytlačují nebo přitahují, podmiňuje migrační proces, který nastává až po dosažení určité míry působení těchto faktorů (Drbohlav, Uherek 2007, s. 10). Tyto „push“ faktory mohou být vyvolány celou řadou stěžejních podmínek, jako například špatnou ekonomickou situací, restriktivním politickým, společenským, sociálním a náboženským klimatem, vedoucím k pronásledování a útlaku. Tyto a mnohé další faktory vyvolávají potřebu kvalitnějšího a bezpečnějšího života v jiné zemi. Na straně druhé může být tato motivace ovlivněna právě „pull“ faktory, které pozitivně ovlivňují motivaci k migraci. Těmi mohou být výrazně lepší ekonomické, sociální podmínky a příležitosti v jiné zemi. Právě tyto faktory hrají ve fázi motivace a následného rozhodování ve výběru a volbě cílové země pravděpodobně velký vliv. Je tak pravděpodobné, že posuzování z hlediska „pull“ faktorů může být ve fázi motivace a rozhodování vztaženo i na potenciálně cílovou zemi. K tomuto zvažování pro a proti pravděpodobně dochází i během migrační fáze

migračního procesu, tedy i v průběhu pobytu v cílové zemi. Je tedy na místě zvažovat vliv existence restriktivního opatření detence jako možného „pull“ faktoru ve všech fázích migračního procesu. Obecná mikroúroveň neoklasického přístupu, tedy model lidského kapitálu předpokládá, že záměrem migrujícího jedince je očekávání, že zisky, které přinese jeho migrační proces, povedou k zlepšení kvality života a převáží nad ztrátami. Legální, ale i nelegální migrant tak kalkuluje náklady, které musí ze zisku odečíst. Naproti tomu nelegální migrant ještě přičítá pravděpodobnost, že bude chycen. Zvažovaná pravděpodobnost zajištění v detenci, ztráta zisků a kumulace ztrát se tak mohou projevit v záměrech a očekáváních migrujícího jedince.

Míra tohoto vlivu je však velmi relativní a přímo úměrná míře informovanosti migrujícího jedince a charakteru plánovaného migračního procesu. Významnou okolností, která obohacuje model „push-pull“, ale zároveň může ovlivnit a objasnit vliv detence na migrační proces, jsou migrační sítě, jak je popsal a rozpracoval Massey ve své teorii migračních sítí (Drbohlav, Uherek 2007, s. 12). Tyto sítě tvořené vazbami rodinných příslušníků, příbuzných a přátel spojují migranty v cílových destinacích s jejich komunitami v zemi původu. Kvalita těchto sítí může hrát velký význam ve fázi premigrační, tedy během samotné motivace a „sama existence migrační sítě se může stát důvodem k migraci“ (Drbohlav, Uherek 2007, s. 12). Vliv sociálních sítí se tak může projevit v již zmiňované informovanosti ohledně existence detence jako možného rizika a překážky migrace. Může tak ovlivnit rozhodování a přípravu strategie migračního procesu před jeho zahájením, ale i v jeho průběhu, jak uvádí Drbohlav a Uherek „migrační sítě umožňují snáze překonávat překážky v migraci i vytvářet podmínky k životu v cílových prostorech“ (Drbohlav, Uherek 2007, s. 12). Sociální sítě, jejich intenzita a kvalita tak mohou mít svůj vliv i v případě zajištění migrujícího jedince v detenci a na volbu jeho budoucích strategií. Zkušenosti z pobytu v detenci se pak mohou v rámci sociálních vztahů projevit také v postmigračním chování a mohou ho ovlivnit.

Jasněji lze vliv detence na migrační proces přiblížit v rámci *institucionální teorie migrace*, jejíž snahou je „vysvětlit vliv rozličných institucionálních subjektů (zejména státních a nestátních organizací či kvazi-organizací) na migrační proudy“ (Drbohlav, Uherek 2007, s. 133). Z hlediska institucionální teorie představuje zařízení pro zajištění cizinců, které slouží k zajištění cizinců v detenci, instituci, jež klade překážky nelegálním migračním tokům a aktivitám v Česku. Na druhé straně stojí organizace, jejichž snahou je mimo jiné

například zprostředkování podpory zajištěným cizincům v detenci. Tato podpora má různé formy, z nichž významnou může být například legislativní poradenství. Tyto organizace tak mohou napomáhat v pokračování migračních procesů. Dalším institucionálním subjektem je také *klientský systém* (Nekorjak 2006, s. 89-90) a neformální struktury s ním spojené. Spolupráce cizinců s tímto systémem před zajištěním může determinovat a napomáhat pokračování migračních procesů i po ukončení zajištění.

1.3 Konceptualizace nelegální migrace a její úskalí

Koncept „*nelegální migrace*“ lze vzhledem k velmi širokému spektru svého přesahu do společenskovědních oborů posuzovat, vztahovat a popisovat v mnoha rovinách. Na tento koncept je nahlíženo jak z hlediska jazykového, kulturně-historického, psychologického, ekonomického, ale i právního a etického (Drbohlav 2008, s. 31). Na studium termínu nelegální migrace je třeba nahlížet také v rámci jeho epistemologické, metodické a politické problematiky, aby pak mohl být formulován jeho teoretický koncept (De Genova 2002, s. 420). Problematika užívané terminologie a konceptualizace „*nelegální migrace*“ vyplývá z širě různorodých aktivit a procesů, kterými působí mezinárodní migranti v rámci prostředí členských zemí EU a dalších vyspělých států, ale i v rámci mezinárodní migrace obecně. Vymezení pojmů definičního rámce „*nelegální migrace*“ je determinováno především v zákoně a konkrétních předpisech, které migrant nedodržel, překročil nebo porušil, čímž se dostal do rozličného „stupně nelegality“ (Drbohlav 2008, s. 31). Nelegalitu lze tedy chápat jako zákonem definovanou sociální pozici, charakterizovanou jako určitý právní produkt migrantovy protiprávnosti (De Genova 2002, s. 419). Vzhledem k různorodosti typů a míry protiprávnosti, ve které se migranti nachází, používá zahraniční odborná literatura různé termíny, z nichž nejčastější jsou anglické výrazy „*illegal*“ (ilegální), „*irregular*“ (neregulérní), „*undocumented*“ (nezdokumentovaný) nebo „*clandestine*“ (tajný). Proto byl například v roce 2009 v rámci projektu *Undocumented Worker Transitions* (McKay 2009) vypracován *Slovník nedokumentované migrace* (*Undocumented Migration Glossary*), jehož účelem je zpochybnit terminologii „*illegal immigrants*“ (ilegální migranti)². Před uvedeným pojmenováním by měly být preferovány

² Jedná se pouze o orientační překlad termínů do češtiny, které nelze přeložit v přesném obsahovém a lingvistickém kontextu.

termíny jako „*undocumented*“ (nezdokumentovaný), „*irregular*“ (neregulérní), „*semi-compliant*“ (částečně nepoddajný), „*non-compliant*“ (nepoddajný).

Určitým problémem v používání terminologie týkající se „nelegální migrace“ je určitá generalizace, která stigmatizuje všechny „nelegální migranty“ jako určité ohrožení pro společnost. V rámci této terminologie³ je pak postavení „nelegálních migrantů“ spojováno s kriminalitou, bezpečnostními riziky a stereotypem „nepřítele společnosti“ (Carrera, Merlino 2009, s. 12). V rámci různých opatření a praktik jsou pak začleňováni do prostředí s kriminálním pozadím, popřípadě je vůči nim uplatňována určitá forma legislativních a dalších nástrojů, v praxi používaných vůči kriminálnímu prostředí. Lze tak hovořit o určité kriminalizaci až sekuritizaci „nelegální migrace“ (Nekorjak 2007, s. 6). Orgány veřejné moci pak v rámci legislativního prostředí popisují „nelegální migranty“ jako osoby bez práv (Carrera, Merlino 2009, s. 12). V opozici k tomuto přístupu výzkumníci zdůrazňují, že migrant jako lidská bytost nemůže být sám o sobě „nelegální“ (Drbohlav 2008, s. 32).

V českých oficiálních úředních zprávách, dokumentech a statistikách je však uplatňován termín *nelegální migrace/migrant* bez ohledu na rozlišení, zda se jedná o porušení zákona způsobené nelegálním vstupem osoby na území nebo o porušení podmínek pobytového režimu, tak jak je klasifikuje zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců. Nekorjak v této souvislosti nabízí převedení anglického termínu „*irregular*“, který považuje za méně zpolitizovaný, do češtiny ve formě výrazu „neregulérní“ (Nekorjak 2007, s. 5). Drbohlav pak nabízí používání termínu „*illegal migration*“ pouze v rámci nelegálního překročení hranice a termín „*irregular migration*“ v rámci širších aktivit nelegálností a protiprávností (Drbohlav 2008, s. 3).

1.4 Podmíněnosti nelegální migrace

Nelegální migrace je podmíněna mnoha faktory, podobně jako mezinárodní migrace obecně. Jedním z hlavních motivů může být snaha o dosažení kvalitnějšího a bezpečnějšího života a příležitostí v cílové zemi. Důvodem prohloubení rozdílů mezi zdrojovou a cílovou zemí, které podmiňují migrační „push“ a „pull“ faktory, jsou například propastné ekonomické rozdíly mezi bohatými a chudými státy, dále politické, náboženské

³ Problematice terminologie „nelegální migrace“ se věnovaly například projekty Challenge a Crimprev (Carrera, Merlino 2009, s. 12).

a etnické konflikty a napětí v rozvojových regionech. Nelegální migrace tak pro mnohé může znamenat jediné východisko jak dosáhnout lepší životní situace, pro jiné může představovat jen dočasný benefit. Nelegální migrace je v dnešním globalizovaném světě umocněna a často i vyvolána propojeností ekonomických a politických procesů a změn. Na jedné straně tak stojí slabá výkonnost ekonomik a s ní spojená nezaměstnanost ve zdrojových rozvojových zemích a na straně druhé poptávka bohatých cílových zemí po levné, flexibilní a nelegální pracovní síle v sektorech ekonomiky a na pozicích, o které nemá majoritní společnost zájem. Dalším globalizačním projevem posilujícím jak legální, tak nelegální migraci, je také snadnější mobilita, dostupnost informací, existence transnacionálních sítí a formálních i neformálních organizačních struktur, které pohyb migrantů usnadňují a zajišťují (Drbohlav 2008, s. 34-35).

1.5 Problematika dat a statistik o nelegální migraci

Z podstaty samotné nelegální migrace vyplývá problematika sběru relevantních dat a možnost tvorby kvalifikovaných statistik. Většinou se tak jedná o odhady, které jsou často založené na triviálních předpokladech, popřípadě empirických zjištěních, která ovšem zachycují pouze určitý rámec zkoumaného fenoménu a v mnoha případech nevypovídají o skutečném stavu. Přesto se však o kvalifikované i nekvalifikované odhady pokouší řada odborníků, organizací a příslušných státních administrativ, a to z důvodu širokého zájmu o tato data. Důležitější pro pochopení významu tohoto fenoménu a pro volbu příslušných opatření na úrovni národních i mezinárodních politik mohou být spíše struktury a souvislosti s těmito odhady svázané (Drbohlav 2008, s. 39-40).

Například podle sdělení COM (2009) v rámci (AFSJ)⁴ je podle odhadu v Evropě 8 milionů nelegálních migrantů. Přestože tento odhad sloužil jako podklad pro návrh směrnice o sankcích pro zaměstnavatele⁵, výzkumný projekt Clandestino prokázal, že tento používaný odhad byl založen na číslech bez jakéhokoliv spolehlivého zdroje, resp. obhajitelné spolehlivější metodiky zjištění odhadu a specifikace časového rámce. Odhad provedený v roce 2008 v rámci EU- 27 naznačil, že počet neoprávněných migrantů v Evropě poklesl na úroveň rozmezí 1,9 až 3,8 milionu. S ohledem na tyto údaje se odhaduje, že neoprávnění migranti tvoří 1% z celkové populace EU (Carrera, Merlino 2009, s. 14-15).

⁴ Zkratka pro The Area of Freedom, Security and Justice, tedy „prostor svobody, bezpečnosti a práva“.

⁵ Směrnice Rady 2009/52/ES.

1.6 Negativní dopady nelegální migrace na cílové země

Přestože nelegální migrace přináší řadu pozitivních zisků a přínosů, z nichž mnoho je jen těžko měřitelných a kvantifikovatelných, za zmínku stojí alespoň některé z nich. Pracovní a ekonomické aktivity nelegálních migrantů pokrývají v ekonomických sektorech vyspělých zemí pracovní pozice, které nejsou majoritní populací vyhledávány, a to především z důvodů nízké mzdy a velmi náročných pracovních podmínek. Vzhledem k výši výdělků nelegálních migrantů se tak snižuje cena práce, což může vést k posílení odvětví, ve kterých nelegální migranti nejčastěji působí. Ceny výsledných produktů a služeb tak mohou být nižší, což posiluje konkurenceschopnost daných odvětví a vede k posílení trhu. V rámci perspektivy deficitního demografického vývoje vyspělých zemí, se může význam poptávky trhů práce po nelegální pracovní síle v tomto směru ještě prohlubovat (Drbohlav 2008, s. 34-37).

Přestože nelegální migranti přináší ekonomikám cílových zemí určité zisky, a to nejen ekonomické, tak se jejich působení v rámci cílových zemích a jejich ekonomik projevuje především rozličnými negativními dopady. Na poli zdravotních, sociálních a daňových systémů cílových států může docházet k výrazným finančním únikům vzhledem k neodvádění povinných odvodů nelegálními migranty (Drbohlav 2008, s. 38). Ti se tak podílejí na snižování příjmové části státních rozpočtů a v rámci svého působení mohou přímo i nepřímo navyšovat výdaje států, například výdaji na potírání nelegální migrace a uplatňováním návratové politiky. Nedodržování příslušných státních legislativ nelegálními migranty tak vede k nespravedlivému přístupu, kdy jsou pracovníci, ale i zaměstnavatelé, kteří dodržují zákon, znevýhodněni. Tyto komplikace se mohou projevit ve stabilitě státem nastavených pravidel, ve společnosti a v příslušných ekonomických sektorech (Drbohlav 2008, s. 38).

Významným podmiňujícím faktorem nelegální migrace je fungování neformálních organizačních struktur, které se zásadně podílejí na pohybu nelegálních migrantů a často podmiňují jejich působení v cílové zemi (Drbohlav 2008, s. 35). Organizace a praktiky těchto struktur mají velmi často kriminální podstatu a souvisí s mezinárodně organizovaným zločinem. Působení zmíněných struktur na území cílových zemí má bezprostřední negativní dopady ve formě nárůstu bezpečnostních rizik a negativně ovlivňuje i migranty samotné.

Spojení těchto struktur s nelegální migrací, ať už faktické (zajištění nelegálního přechodu osob přes státní hranice - „smuggling“, změna dokumentů, obchod s lidmi - „trafficking“, vydírání, atd.) nebo politicky účelové, je jedním z hlavních důvodů a argumentů pro kriminalizaci migrace (Nekorjak 2007, s. 5). Posílením restriktivních opatření států narůstá nelegální migrace a prohlubuje se nelegalita migrantů (Drbohlav 2008, s. 36). Nelegalita se pak projevuje marginalizací jejich postavení, rostoucí segregací a zranitelností. Snižuje se také jejich přístup ke kvalitnímu ubytování a zdravotní péči (Carrera, Merlino 2009), což s sebou nese zdravotní rizika jak pro migranty, tak pro cílovou populaci (Drbohlav 2008, s. 38). Především se však zvyšuje náchylnost nelegálních migrantů k různým typům vykořisťování a k silnějšímu napojení na prostředníky a kriminální struktury (Drbohlav 2008, s. 37).

1.7 Smuggling a trafficking

V rámci nelegální migrace je nutno specifikovat termíny „smuggling“ a „trafficking“ a jejich problematiku, jelikož jsou významnými podtypy v rámci procesu nelegální migrace. Definice obou těchto termínů je často popisována velmi podobně. Například Scheu a Částek používají definici OSN, kterou závazně stanovil Palermský protokol v roce 2000. Definice „traffickingu“ zní následovně, „Trafficking, neboli obchod s lidmi, je najímání, přeprava, transport, přechovávání nebo přijetí osob za použití síly nebo hrozby, nebo jiných forem donucení, za použití únosu, podvodu, uvedení v omyl nebo zneužití moci či stavu bezbrannosti nebo pomocí předání nebo přijetí plateb či výhod, k získání souhlasu osoby mající kontrolu nad jinou osobou, za účelem vykořisťování. Zneužívání zahrnuje přinejmenším nucení k prostituci jiných, jiné formy sexuálního vykořisťování, nucenou práci nebo poskytování služeb, otroctví, nebo podobné praktiky jako otroctví, nevolnictví nebo odnětí orgánů.“ Obchodování s lidmi je považováno za závažný zločin, který snižuje lidskou důstojnost a je téměř vždy doprovázen dalšími protiprávními jednáními, jako korupce, vydírání, násilná trestná činnost či dokonce vraždy“ (Scheu, Částek 2010, s. 89).

Trafficking je často označován jako „novodobé otroctví“ a jedná se celosvětově o velmi rozšířený jev. Je to zpravidla dáno faktory, jako jsou nedostatečná informovanost, nerovnováha mezinárodních ekonomických vztahů, chudoba, politická nestabilita a další podobné jevy. Obecně je „trafficking“ spojován s termínem „smuggling“. Je však nutno dbát na jasný rozdíl mezi těmito termíny, které jsou často navzájem zaměňovány. Pojem

„smuggling“ je vlastně v překladu převaděčství. Definici tohoto pojmu uvádí protokol Palermské úmluvy jako, „zprostředkování nelegálního vstupu osoby na území státu, kterého není občanem ani residentem, za účelem získání přímého či nepřímého finančního či jiného materiálního prospěchu“ (Drbohlav 2008, s. 24). Rozdíl mezi těmito dvěma termíny charakterizuje ve svém článku například Brázová. „Smuggling“, zjednodušeně řečeno, představuje porušování práv (suverénního) státu, neboť jsou nelegálně překračovány jeho hranice. „Trafficking“ oproti tomu lze nejlépe charakterizovat jako porušování lidských práv. Zatímco „smuggling“ představuje pro své organizátory zejména bezprostřední zisk (generovaný před přepravou, či během ní), obvykle založený na dobrovolném kontaktu s převáděnými migranty, „trafficking“ obvykle zahrnuje dlouhodobé vykořisťování s výhledem na zisky v delším horizontu, tj. zejména po přepravě do cílové země, a to již bez souhlasu migrantů. V praxi je nicméně striktní rozlišování těchto dvou termínů značně obtížné, neboť převáděné osoby mohou být rovněž vystaveny zneužití či vykořisťování během přepravy, případně i následně po přepravě, aby „splatily“ svoji cestu (Brázová 2011, s. 124-125).

Transnacionální sítě v oblasti „traffickingu“ a „smugglingu“ jsou obecně považovány za nebezpečné a vykořisťující. Zahrnují například postupy, jako jsou nucené práce v prostituci. Typickou charakteristikou těchto sítí jsou zločinecké skupiny, které zároveň mají co do činění s drogami a obchodem se zbraněmi. Vzhledem k tomu, že působí mimo evropský systém sociálního zabezpečení, nejsou považovány za sociálně-ekonomickou hrozbu. Nicméně znepokojující je, že je to vlastně naopak. A to především proto, že forma „novodobého otroctví“ je vykonávána v rámci evropských států bez účinné státní kontroly a je rozšířená po celé Evropě (Boswell 2006, s. 8). Politika boje proti obchodování s lidmi může být účinná, je-li založena na důkazech a informacích. Těch je však stále nedostatek. Potírání obchodu s lidmi a získávání informací o něm je proto jedním z významných cílů Stockholmského protokolu v rámci boje s nelegální migrací (úřední věstník Evropské unie, Stockholmský program 2010, s. 30-31). Všechny členské země EU mají zvláštní ustanovení v trestním zákoně o boji proti obchodování s lidmi „traffickingu“ nebo alespoň některé jeho aspekty. Obchodování s lidmi není pro země střední a západní Evropy nový právní pojem (Chawla 2009, s. 6-7).

Podle statistik Ministerstva vnitra se v Česku během roku 2010 oficiální případy možného obchodování s lidmi více než zdvojnásobily oproti roku 2009. Resp. v roce 2009 bylo

oficiálně zaznamenáno 36 případů obchodování s lidmi a v roce 2010 již 76. Odborná společnost se však domnívá, že v Česku jsou stovky cizinců, kteří jsou v rámci obchodování zneužíváni k sexu či nuceným pracím každý rok. Obecně se však uvádí, že obchodování s lidmi je jednou z nejrychleji rostoucích forem organizovaného zločinu, neboť je méně riskantní než obchod s drogami a zbraněmi a garantuje větší zisky (Drbohlav 2008, s. 41).

Odborníci z ICMPD – International Centre for Migration Policy Development se zabývali mimo jiné doporučenými opatřeními proti obchodování s lidmi. Ty formulovali takto:

1. Jasně stanovení rozdílu mezi obchodováním na úrovni obchodování s lidskými orgány a obchodování s lidmi na úrovni sexuálního vykořisťování, nucených prací a prostituce;
2. ochrana obětí obchodování s lidmi;
3. posílení lokálních sítí;
4. stanovení národního kontaktního místa zabývajícího se problematikou obchodování s lidmi;
5. školení pro odborníky a právníky činné v trestním řízení;
6. zřízení nadnárodních referenčních mechanismů pro obchodované osoby;
7. institucionalizace „obchodování s lidmi“, ochrana a dostupnost dat na nadnárodní úrovni (Bilger 2010, s. 75-77).

1.8 Klientský systém

Klientský systém je pojem, který označuje způsob organizace a zprostředkování práce post-sovětských migrantů v Česku. Hierarchickou nadstavbu tohoto strukturovaného systému tvoří kriminální pozadí napojené na organizovaný zločin. Klient často organizuje migrantům nejen práci, ale zajišťuje i mnoho dalších služeb, jako je ubytování, doprava, strava, vyplácení mezd, poskytování informací. Klient vyřizuje také víza a pro některé

migranty i pracovní povolení, díky nimž se tak migranti dostávají do kvazi-legálního⁶ postavení. Vzhledem k provázané hierarchii klientského systému, kde nad stupněm klientů jako zprostředkovatelů stojí organizovaný zločin, je užíváno vžité, leč zavádějící označení „klient“, kdy zprostředkovatelé jsou vlastně „klienty“ organizovaného zločinu (Nekorjak 2006, s. 89-90). V rámci něho získávají klienti půjčky, ale i veřejné zakázky, potvrzení a dokumenty potřebné při poskytování a zprostředkovávání služeb migrantům. Klient, jakožto zprostředkovatel práce, získává peníze za odvedenou práci migrantů od zaměstnavatelů, kterým zajistil potřebnou pracovní sílu. Z těchto peněz je pak vyplácena migrantům mzda, kdy někdy až polovinu z dané mzdy si klient ponechává. Z ponechané sumy tvoří určitý podíl vlastní odměna a zbytek slouží k pokrytí nákladů za zprostředkované služby, státem nařízené odvody a splátky pro organizovaný zločin (Drbohlav 2008, s. 168-170).

Důvody proč migranti využívají klientský systém, jsou především spojeny s nedostatečnou orientací v novém prostředí, malou znalostí jazyka a právního prostředí, ale i z důvodu možnosti získat práci u českých zaměstnavatelů, které klientské systémy preferují. „Nábor“ do klientského systému probíhá v rámci hustých sociálních sítí, které jsou rozprostřeny mezi zdrojovými zeměmi a Českem. Obvykle je tak migrant do klientského systému začleněn již v zemi původu s pomocí prostředníků nebo v rámci vlastních sociálních vazeb. Vzhledem k asymetrii vzájemných vztahů mezi klienty a migranty, kteří vzhledem ke svému neoprávněnému postavení poskytují klientům možnost kontroly a nadvlády, která může vést až k silnému područí, hraničícímu s omezováním svobody a vykořisťováním. To se v praxi projevuje zastrašováním, vyhrožováním, zadržováním části mzdy, jejím krácením nebo nevyplácením, zadržováním dokladů, neplněním slibů a služeb. Migranti tak musí často snášet nepřiměřeně dlouhou pracovní dobu nebo špatné pracovní podmínky nesplňující hygienické a bezpečnostní předpisy (Drbohlav 2008, s. 171-172).

Projevy forem klientelismu se však neomezují pouze na post-sovětskou migraci v Česku, ale lze ji vysledovat také v rámci asijské migrace. Například v prostředí vietnamské komunity plní „institute služeb a zprostředkování“ určitou funkci regulačního mechanismu pro začleňování dalších členů do tohoto prostředí (Topinka 2005). Stejně tak lze v rámci

⁶ Jako takzvaní „quazi-legal illegals“ jsou označováni migranti, kteří mají pracovní povolení a jiná povolení, platí daně, ale například formou své práce porušují imigrační status (Drbohlav 2008, s. 43).

asijské migrace předpokládat fungování sociálních sítí, podobně jak je tomu u klientského systému.

2 PŘEHLED VÝVOJE MIGRAČNÍ POLITIKY EVROPSKÉ UNIE A JEJÍ PŘÍSTUP K NELEGÁLNÍ MIGRACI

Snaha o koordinovaný přístup k problematice migrační politiky států EU se začala projevovat v určitých krocích během sedmdesátých let dvacátého století. Evropská komise v reakci na tyto snahy vyzdvihla mimo jiné problematiku nelegální migrace jako aktuální problém.

2.1 Problematika konsensu společného přístupu k migrační politice

Zásadním problémem, který se v otázkách migrační politiky EU objevuje od jejího počátku a v určité míře přetrvává dodnes, je dilema společného přístupu členských států EU k této problematice. Společný přístup by měl zahrnovat zajištění a sladění určitých společných standardů v přístupu k ochraně práv migrantů, kteří se na území EU nachází s přístupy členských zemí EU, jako národních suverénních států. Důvodem trvajícího nesouladu je fakt, že proti těmto společným standardům a přístupům do určité míry stojí zájmy jednotlivých členských států. Ty hájí své národní zájmy v rámci migrační politiky, s nimiž koresponduje vnitropolitický postoj těchto států k dané problematice. Přičemž postoj většiny členských států vůči migrantům ze třetích zemí je spíše distancovaný. Především pak přístup k nelegální migraci a aktivitám migrantů je ze strany členských států dlouhodobě restriktivní a projevuje se v represivních postupech. Důsledkem toho v současné době státy EU kladou stále větší důraz na represii. Ochranné standardy, které zajišťují práva migrantů, se zdají být oslabené (Scheu, Částek 2010, s. 9).

2.1.1 Maastrichtská smlouva

Mezi smlouvy, ovlivňující směřování společné migrační politiky, patří Maastrichtská smlouva uzavřená v roce 1992, která posunula otázky migrační politiky do třetího, nově vzniklého pilíře EU. Konsensus členských států v otázkách společné migrační politiky

v rámci třetího pilíře EU byl však velmi obtížný, a proto v reakci na tento stav byla uzavřena v roce 1997 Amsterodamská smlouva⁷.

2.1.2 Amsterodamská smlouva

Amsterodamská smlouva posunula společnou azylovou a migrační politiku do prvního pilíře, do oblasti primárního a sekundárního práva EU, tedy do komunitárního práva. Tím byl vytvořen nový právní základ pro společnou migrační politiku, která tak mohla být upravována právně závaznými nástroji⁸. Díky této smlouvě získala Rada EU novou pravomoc, mimo jiné i v problematice nelegální migrace, pobytu a možnosti navrácení osob, které jsou bez povolení na území některého z členských států. Tato smlouva tak výrazně ovlivnila společný přístup EU k potlačování nelegální migrace a užívání readmisních smluv jako nástroje navrácení neoprávněně pobývajících osob.

2.1.3 Readmisní smlouvy

Readmisní smlouvy slouží k předávání osob mezi státy, které tuto společnou dohodu uzavřely. Předávány jsou osoby z území států, do kterých nelegálně vstoupily nebo v něm neoprávněně pobývaly. Přičemž se vrací do země svého původu.

Amsterodamská smlouva však přinesla i další významný posun, týkající se volného pohybu osob. Tímto zásadním posunem byla komunitarizace Schengenských dohod a Schengenského systému do jednotlivých komunitárních a unijních politik Evropské unie, čímž byl položen základní kámen pro fungování Schengenského systému (viz kapitola 2.1.9) tak, jak je uplatňován v současné formě. Význam používání readmisních smluv, jako nástroje návratové politiky EU, se prohlubuje především s rostoucí sekuritizací prostoru EU (viz kapitola 3.1).

2.1.4 Vídeňský akční plán

V reakci na výzvu Evropské rady k vytvoření akčního plánu, který by konkrétně naplnil závazky přijaté v Amsterodamské smlouvě, byl 3. prosince 1998 ve Vídni přijat akční plán Rady a Komise EU o způsobech provádění ustanovení, přijatých v Amsterodamské smlouvě. Jednalo se o jakýsi politický závazek ke splnění úkolů během přechodného období v rozmezí dvou a pěti let, které měly naplnit závazky stanovené Amsterodamskou

⁷Amsterodamská smlouva se tak stala milníkem a novelou dosud platné smlouvy Evropského společenství týkající se společné migrační politiky (Scheu, Částek 2010, s. 9).

⁸Závaznými nástroji tak jsou především směrnice a nařízení (<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2239961>).

smlouvou. Jedním z prioritních úkolů, který byl stanoven ve Vídeňském akčním plánu, byl boj s nelegální migrací (Akční plán Amsterodamské smlouvy 2009, čl. 8). Bylo poukázáno na nedostatečnou vynutitelnost právní kontroly, ale zmíněna byla také ochrana práv jedinců, kteří na území členských států EU pobývají legálně. Dále byla zmíněna nedostatečnost demokratické kontroly.

2.1.5 Dohoda z Tampere a Haagská smlouva

Závazek komunitární migrační politiky, který byl uzavřen v rámci Amsterodamské smlouvy, byl tak realizován v plném rozsahu až po pěti letech přechodného období od vstupu této smlouvy v platnost. Toto přechodné období sloužilo k vytvoření konkrétních závazků a ustanovení, které by naplnily a vytvořily prostředí, jež bylo v Amsterodamské smlouvě označeno jako „prostor svobody, bezpečnosti a práva“. Během tohoto přechodného období, které skončilo 1. 5. 2004, byly řešeny především problematiky přistěhovalectví, azylu a nelegální migrace.

Konkrétní směřování společné politiky v rámci výše zmíněných problematik se naplňovalo během politických programů, které byly rozděleny do dvou fází. První fáze byla stanovena v roce 1999 v Tampere, druhá v roce 2004 v Haagu. Tento politický program je označován jako Haagský. Výsledkem těchto programů bylo stanovení cílů pro oblast justice a vnitra. Zvláště pak Haagský program stanovil cíle týkající se azylové, migrační a pohraniční politiky, boje proti terorismu, cíle návratové a readmisní politiky, která určuje minimální normy pro návratové postupy a soudržnost návratové politiky v rámci společenství. Dále Haagský program stanovil cíle týkající se posílení vnějších hranic Společenství a boje proti nelegální migraci. Mezi stěžejní cíle patřilo posílení bezpečnostních opatření při žádostech cizinců ze třetích zemí o víza, zajištění vzájemné součinnosti informačních systémů SIS II (viz kapitola 2.2.2), VIS (viz kapitola 2.2.3) a EURODAC (viz kapitola 2.1.8), dále začlenění biometrických identifikátorů víz a povolení k pobytu, rozvoj společné vízové politiky a vízových úřadů a pomoc třetím zemím s předcházením nelegální migrace jejich občanů (Haagský program 2005, s. 4-8).

2.1.6 Stockholmský program

Aktuální plán, který stanovil další společné směřování nejen v otázkách společné azylové a migrační politiky Evropské unie na pětileté období let 2010 až 2014, takzvaný Stockholmský program, který byl uzavřen během Evropské rady, jež probíhala ve dnech 10. a 11. prosince roku 2009. Program pro toto přechodné období byl na základě svých cílů

nazván „Otevřená a bezpečná Evropa, která slouží svým občanům a chrání je“. V souvislosti s cíli předchozích programů zdůrazňuje také důležitost a význam zachování rovnováhy mezi oblastmi „prosazování mobility a legální migrace, optimalizace vazby mezi migrací a rozvojem, předcházení nelegální migrace a boj proti ní“ (Stockholmský program 2010, s. 28). Cílem boje a prevence proti nelegální migraci, tak jak ho stanovuje právě Stockholmský program, má být zejména boj proti obchodování s lidmi a převaděčství, integrovaná správa hranic, dále posílení účinnosti a vhodnosti návratové politiky založené na readmisních dohodách. Tyto cíle jsou především ve vztahu k neoprávněně pobývajícím občanům třetích zemí na území členských států, kdy má být plně dodržována zásada „zákazu vyhoštění a navracení (non refoulement)“ (Stockholmský program 2010, s. 30) a v případě potřeby mohou být použity nezbytné a vhodné prostředky, aby byl návrat vynucen a úspěšně vykonán. V této souvislosti program zdůrazňuje potřebu uzavírání účinných a funkčních readmisních dohod se třetími zeměmi a společný přístup k těm, které nespolupracují na zpětném přebírání vlastních státních příslušníků. Posílena by měla být také spolupráce na společných charterových letech za účelem navracení osob, které budou financovány agenturou FRONTEX (viz kapitola 2.2.4). Dále pak spolupráce při ověřování státní příslušnosti u občanů ze třetích zemí, na které se vztahuje návratová politika. Program však zdůrazňuje nutnost zachování lidských práv a důstojnosti neoprávněně pobývajících občanů při uplatňování návratové politiky a jejích prostředků. Zdůrazňuje také podporu dobrovolných návratů neoprávněně pobývajících občanů. Dále vyzdvihuje uplatňování společného ustanovení, které zavazuje členské státy EU k tomu, že rozhodnutí o návratu, ať už dobrovolném nebo readmisním, které bylo vydané některým z členských států, je platné a závazné v celé Evropské unii. Toto vzájemné uznávání rozhodnutí o návratu neoprávněně pobývajících osoby má být zaznamenáno jako zakázaný vstup dané osoby v SIS (viz kapitola 2.2.2) a bude uznáno v rámci celého Schengenského prostoru.

Stockholmský program také nově zavedl nástroje sankcí vůči zaměstnavatelům, kteří neoprávněně zaměstnávají občany, kteří jsou na území členských států neoprávněně. Také se tento program věnuje ochraně jižních hranic Evropy v kontextu nelegální migrace a podpoře členských států, které jsou zatíženy nelegální migrací. Podpora by měla být dobrovolně poskytnuta ostatními členskými zeměmi, Komisí a agenturou FRONTEX. Vyzdvihuje potřebu získávání informací o aktuálních migračních tocích, převaděčství a obchodování s lidmi, na které je třeba reagovat (Stockholmský program 2010, s. 30-31).

2.1.7 *Dublinský systém*

Vznik Dublinské úmluvy, uzavřené v roce 1990, byl reakcí nejen na vznik Schengenské prováděcí úmluvy a narůstající mobility osob v zemích, které smlouvu ratifikovaly, ale byl vyvolán také narůstajícím počtem žadatelů o udělení azylu v členských zemích mimo Schengenský prostor. Cílem dohody bylo stanovení pravidel v otázkách posuzování žádostí o azyl. Opírá se tedy o základní teze Ženevské úmluvy⁹, uzavřené v roce 1951, ale současně o Newyorský protokol z roku 1967, které zaručují právo na azyl a dodržování zásady „non refoulement“, která zakazuje navrácení osob zpět do zemí, kde by jim hrozila perzekuce a pronásledování. V praxi tedy úmluva stanovila kritéria, na jejichž základě bude určen stát odpovědný za posouzení příslušné žádosti, podané v některém ze smluvních států, mezi které patří nejen členské státy Evropských společenství. Cílem této úmluvy byla také snaha o eliminaci jevu nazývaného „asylum shopping“¹⁰, kdy cizinci postupně nebo současně podávali žádost o azyl v několika členských státech, které tak zahájily azylové řízení v rámci jedné žádosti současně. Prostředkem omezujícím tuto multiplicitu bylo zavedení systému EURODAC. Smlouva tak stanovila kritéria příslušnosti, kdy pouze jediný příslušný členský stát bude danou žádost projednávat, což v praxi znamená tzv. „one-chance-only princip“. Tento přístup vedl také k zabránění jevu „refugee in orbit“, kdy docházelo vzhledem k nejasnostem v příslušnosti států v projednávání žádostí o azyl k tomu, že státy odmítaly svou příslušnost k daným žádostem.

V rámci závazku společného směřování migrační a azylové politiky tak, jak byla stanovena v Amsterodamské smlouvě, bylo během přechodného pětiletého období dne 18. února 2003 přijato Evropským společenstvím nařízení rady č. 343/2003 (nařízení Rady (ES) č.343/2003), označované také jako Dublin II. Stanovilo kritéria pro určení státu odpovědného za posouzení žádosti o azyl, jež byla podána občanem třetího státu v jednom z členských států ES. Rozhodujícím kritériem pro určení příslušného státu je podání první žádosti o azyl¹¹. Kritéria pro určení příslušnosti daného státu, jež souvisí s neoprávněným vstupem nebo pobytem občana třetího státu na území členských států EU, upravuje článek 10. „Žadatel o azyl, který vstoupil na území členských států nedovoleným způsobem nebo u něhož není možné zjistit okolnosti jeho vstupu, pobýval v členském státě v době podání

⁹ Ženevská úmluva je úmluvou OSN o právním postavení uprchlíků.

¹⁰ Viz také Dublinský systém 2010.

¹¹ Hierarchii rozhodujících kritérií určuje článek 5 tohoto nařízení.

žádosti nepřetržitě nejméně pět měsíců, je k posouzení žádosti o azyl příslušný tento členský stát“ (úřední věstník Evropské unie, nařízení Rady (ES) č. 343/2003 2003, s. 113).

Nařízení rady v článku 16 stanovilo také povinnost členského státu převzít zpět na své území žadatele o azyl, jehož azylovou žádost projednává nebo jehož žádost o azyl zamítnul a který se nelegálně nachází na území jiného členského státu (úřední věstník Evropské unie, nařízení Rady (ES) č. 343/2003 2003, s. 114).

2.1.8 Systém EURODAC

Prostředkem, který vznikl již 11. 12. 2000 nařízením Rady (ES) č. 2725/2000, bylo zavedení systému EURODAC, tedy zavedení elektronické centrální databáze otisků prstů žadatelů o azyl. Mělo usnadnit členským státům určení příslušnosti k projednávání azylových žádostí a eliminaci tzv. „asylum shopping“, tedy zneužívání azylových systémů, ke kterému docházelo při utajování a pozměňování identity žadatelů. Tento systém také usnadnil realizaci a implementaci výše zmíněného nařízení Rady (Dublin II), (Boswel 2006, s. 12).

Účel tohoto systému byl však postupně rozšiřován také o funkci databáze, která zahrnuje informace o nelegálních migraitech, kteří nelegálně překročili vnější hranici a byl jim vydán zákaz pobytu nebo se nelegálně nacházeli na území EU. Svým rozšířeným účelem se tak do jisté míry „supluje“ Schengenský informační systém (Čechovský 2010, s. 142).

2.1.9 Schengenský systém

Základem pro Schengenský systém byla Schengenská dohoda z roku 1985, kterou uzavřelo pouze pět států a Schengenský systém tak na počátku fungoval odděleně od politik Evropské unie. Zánik tohoto stavu nastal v roce 1999, kdy vstoupila v platnost již zmíněná Amsterodamská smlouva. Schengenský systém, jehož hlavní myšlenkou je odstranění kontrol na vnitřních hranicích smluvních států za účelem volného pohybu osob, spolu s posílením kontroly hranic vnějších, byl naplňován v průběhu tří fází. V průběhu zavádění tohoto systému byla kromě Amsterodamské smlouvy významná především prováděcí úmluva z roku 1990 a sekundární schengenské acquis. To bylo platné od roku 1999 a následovalo postupné připojování členských zemí k tomuto systému, který tak znamenal prohlubování integrace jednotlivých členských států jak z hlediska rozvoje prostorové mobility, tak z hlediska společné vízové a azylové politiky. Z pohledu vízové politiky tak došlo k vytvoření systému schengenského víza, které opravňuje držitele k pohybu nejen na

území členského státu, kterým bylo vízum vydané, ale v rámci všech států zapojených v Schengenském systému. Tento společný mechanismus však funguje i opačně. Pokud je vydán zákaz pobytu neoprávněně pobývajícím cizinci, platí tento zákaz opět v rámci celého systému. K důslednému uplatňování tohoto mechanismu v součinnosti se systémem SIS vybízí právě výše zmíněný Stockholmský program (Stockholmský program 2009).

2.2 Nástroje k potírání nelegální migrace v rámci vnějších hranic a vnitřního Schengenského prostoru

Právě posílení ochrany vnějších hranic je vzhledem k propustnosti vnitřních hranic hlavní prioritou ochrany Schengenského prostoru. „Zrušení policejních kontrol na vnitřních hranicích v praxi omezilo schopnost jednotlivých států kontrolovat přítomnost nebezpečných sil či alespoň nevítaných osob na svém území. Jako kompenzační mechanismus proto byla v rámci schengenské spolupráce sjednocena pravidla pro přístup rizikových či nevítaných osob přes vnější hranice Schengenského prostoru“ (Scheu, Částek 2010, s. 59-60).

Jedním z efektivních nástrojů ochrany vnějších hranic nejen proti nelegální migraci je v současné době především uplatňování návratové politiky prostřednictvím readmisních dohod. Dalším nástrojem je pak společná azylová a vízová politika EU, a to jak v rámci bezpečných třetích zemí, tak vůči třetím zemím obecně. Přestože proces harmonizace společné vízové politiky stále probíhá, „pozice vízové politiky je v rámci ochrany hranic nezpochybnitelná“ (Hrabálek 2010, s. 33). Uplatňování těchto politik v praxi je rozvedeno v kapitole věnující se extrateritorializaci (viz kapitola 3.2).

2.2.1 Schengenský hraniční kodex

Dalším nástrojem spolupráce v ochraně vnějších hranic, které tak tvoří poslední formální bariéru proti nelegální migraci, bylo nastavení společných standardů kontrol na této hranici. Potřeba vyústila v přijetí Schengenského hraničního kodexu (nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č.526/2006), který kromě standardizace přístupu přinesl také diverzifikaci úrovně kontroly osob. Minimální kontrola, která zahrnuje pouze předložení dokladu a ověření jeho pravosti, se vztahuje na občany EU, zatímco důkladná kontrola, týkající se občanů třetích zemí, zahrnuje souhrnnou kontrolu víz, dokladů, finančních prostředků a databáze SIS.

2.2.2 Schengenský informační systém

Nezbytnost spolupráce mezi úřady jednotlivých států, naplňujících cíle Schengenského kodexu, vyžadovala efektivní systém, zaručující vzájemné sdílení a výměnu informací. Proto byla zřízena informační databáze SIS (Schengen Information System), podporující vzájemnou informovanost o osobách a předmětech, využívanou nejen k ochraně vnější hranice, ale i k ochraně vnitřního prostoru¹². Existence tohoto systému slouží vzhledem k obsahu sdílených informací především k boji proti kriminalitě a bezpečnostním rizikům, ale současně i proti nelegální migraci, protože závaznou funkcí SIS je mimo jiné sdílení údajů o osobách se zákazem pobytu (Boswell 2006, s. 14).

Následující přerod tohoto systému v současně připravovaný a testovaný SIS II byl podmíněn nejen technickými problémy staršího systému, který je dočasně nahrazen SIS4ALL, ale především rozšířením Schengenského prostoru během let 2006 a 2007 (Scheu, Částek 2010, s. 62). Návrhy na zlepšení hodnocení tohoto systému přinesla také Komise v roce 2011, která spolu s těmito návrhy upozornila na potřebu případného zřízení Systému vstupu/výstupu a systému registrovaných cestujících (Zpráva o provádění strategie 2011). Cílem tohoto systému je zaznamenávání pohybu občanů třetích zemí, jejichž vstup na území EU je časově omezen buď vízem, nebo tříměsíčním bezvízovým stykem. Tento systém tak má monitorovat, identifikovat a zachytit občany třetích zemí, kteří podmínky vstupu porušili a dostali se tak do neoprávněného postavení. Nezanedbatelná role tohoto systému by měla být i ve formě určité prevence proti snaze občanů třetích zemí o neoprávněné postavení.

2.2.3 Vízový informační systém

Dalším informačním systémem se společnou databází je VIS, neboli společný vízový systém, který vznikl Rozhodnutím Rady č. 512, jež bylo iniciované v roce 2004. Cílem tohoto systému je zaznamenávat důvěrné a důležité informace týkající se žadatelů o vízum do států Evropské unie (Boswell 2006, s. 15). Podobně jako u SIS, se i databáze VIS stále rozšiřuje. Základními informacemi o žadatelích jsou fotografie, otisky prstů a další biometrické údaje. Rozšiřování databáze a její původní záměr slouží v praxi také k posílení uplatňování nařízení Rady č. 343/2003 (Dublin II) a současně jako opatření proti nelegální migraci. Vede tak k snazšímu určení identity osob a vyhoštění neoprávněně

¹² SIS má nejen právní závaznost, ale dle článku 95 je roven i evropskému zatýkacímu rozkazu <http://www.mvcr.cz/clanek/seznamte-se-odbor-azylove-a-migracni-politiky.aspx?q=Y2hudW09Mw%3D%3D>.

pobývajících občanů třetích zemí v EU. Především těch, kteří na území členských států vstoupili oprávněně a posléze v Evropské unii neoprávněně zůstali. Slouží tak jako nástroj vnější i vnitřní ochrany.

2.2.4 *Evropská pohraniční agentura FRONTEX*

Agentura FRONTEX, jako evropská pohraniční agentura, vznikla na základě potřeby posílení bezpečnosti vnější hranice Schengenského prostoru a podpory států na vnější hranici. Založena byla na základě nařízení Rady (ES) 2007/2004, které bylo vydané 26. 10. 2004.

Funkce agentury je nejen analytická, ale i podpůrná, především pak na poli problémových oblastí, kde jejím hlavním úkolem je podpora a koordinace pohraniční stráže a policie členských států. O rostoucím významu této organizace svědčí ukazatele, kterými je rostoucí počet zaměstnanců, jenž za poslední roky vzrostl několikanásobně (Scheu, Částek 2010, s. 61), ale i zvyšující se rozpočet, který vzrostl v průběhu dvou let trojnásobně, což značí klíčovou politickou prioritu (Čechovský 2010, s. 143).

2.2.5 *Iniciativa RABIT*

Pokusem o překlenutí limitů agentury FRONTEX, vyplývajících z politických rozhodnutí a podpory států, především technické, byla rozhodnutím Rady ministrů pro spravedlnost a vnitra JHA v roce 2007 (nařízení Rady (ES) č. 863/2007, kapitola 1) založena iniciativa RABIT. Jedná se o pohraniční jednotku rychlé reakce, která má za úkol v rámci systému vzájemné pomoci sloužit státům, jejichž hranice je neočekávaně zatížena nápoem vlny neregulární migrace. Její reakční doba je do pěti dnů a výkon během nenadálých událostí je koordinován agenturou FRONTEX. Pro účely iniciativy RABIT vyčlenily členské země policejní jednotky, jejichž počet se má pohybovat kolem pětiset příslušníků. Uplatnění iniciativy RABIT tak může být předobrazem iniciativ k vytvoření evropské pohraniční policie (Scheu, Částek 2010, s. 61).

2.2.6 *EUROSUR*

Dalším nástrojem na ochranu vnější hranice je evropský systém ochrany hranic EUROSUR, který k ochraně bude využívat satelitní pozorování. Jedná se tedy o projekt, který má podpořit odpovědnost členských států za bezpečnost vlastních hranic v rámci technické a legislativní kooperace mezi státy EU. Hlavním cílem tohoto systému má být ochrana hranic proti nelegální migraci, a to ve formě monitoringu a následného

zabránění nelegálního překročení vnější hranice. Záměr tohoto systému byl představen Komisí již v únoru 2008 a lednu 2011. Komise předložila rámec tohoto systému a později i legislativní návrh. Pilotní projekt systému EUROSUR byl zahájen agenturou FRONTEX na vnější pozemní a námořní hranici a termínem uvedení do provozu je rok 2013 (První výroční zpráva 2011).

3 TENDENCE SPOLEČNÉ IMIGRAČNÍ POLITIKY S OHLEDEM NA POTÍRÁNÍ NELEGÁLNÍ MIGRACE

Vzhledem k vývoji společné migrační a azylové politiky lze sledovat zásadní trendy, které naznačují další vývoj v obecném přístupu, ve vztahu k nelegální migraci a v praxi užívaným nástrojům. Dále vývoj opatření sloužících k potírání nelegální migrace a k prevenci proti ní (Huysmans 2006, s. 106). Na poli politického přístupu proti nelegální migraci lze sledovat rostoucí integraci a multiplikaci aplikovaných nástrojů. Avšak v oblasti společné evropské imigrační politiky a regulace legální imigrace přetrvává snaha členských států o možnost selektivního přístupu, korelujícího s individuálními potřebami států a jejich politik (Čechovský 2010, s. 155).

3.1 Sekuritizace nelegální migrace

Jedním ze stěžejních trendů v přístupu společné imigrační politiky k neregulární migraci je její sekuritizace. Koncept termínu sekuritizace byl formulován takzvanou Kodaňskou školou v rámci širšího pojetí bezpečnosti, jak ve vztahu k subjektům, které chrání, tak v počtu zdrojů ohrožení, které ji vyvolávají (Brázová 2011, s. 114).

Nárůst tohoto trendu dokládá i „řada významných příspěvků v kritických bezpečnostních studiích a poukazuje na sekuritizaci migrační politiky v Evropě, během posledního desetiletí a déle. Hlavní tezí je, že imigrace je stále víc zobrazována jako hrozba pro evropskou společnost, nebo se dokonce stala novým zaměřením pro nejistotu“ (Boswel 2006, s. 3). Ta vychází z predestinované a často zdůrazňované potřeby vnitřní bezpečnosti, vyplývající z ohrožení způsobeného zrušením kontrol na vnitřních hranicích a nárůstem počtu neregulérních migrantů. Boj s nelegální migrací je tak považován za nezbytný krok,

jehož legitimita se opírá o určitou „klíčovou hrozbu bezpečnosti“ (Huysmans 2006, s. 106), která vyžaduje odpovídající politickou a institucionální odpověď. „Klíčovým bodem legitimizace výjimečných opatření je přitom přesvědčení veřejného mínění o hrozícím skutečně mimořádném nebezpečí, a to bez ohledu zda takové nebezpečí ve skutečnosti existuje či nikoliv“ (Čechovský 2010, s. 155). Není tedy důležitá objektivní reálnost takové hrozby, jako spíše její prezentace a přijetí cílovým publikem (Brázová 2011, s. 114). Legitimita sekuritizace nelegální migrace tak vychází nejen z obecné hrozby, ale opírá se také o její možnou spojitost s organizovaným zločinem a terorismem. Intenzita této spojitosti se projevila především po teroristických útocích na USA v září roku 2001. Tyto útoky tak poskytly příležitost pro sekuritizaci migrace a s ní spojených opatření, „rétorika a diskuse o veřejné politice na národní úrovni i na úrovni EU se zaměřila především na repertoár politických opatření, která jsou kromě samotných migrantů zaměřena na omezení vstupu přes restriktivní vízové politiky, ochranu hranic, omezování překročení doby pobytu skrze detenci a deportaci, spolu s uložením různých sankcí, zabráňujícím nelegální vstup, práci a zneužívání azylového řízení“ (Boswell 2006, s. 8). Posílení bezpečnosti se tak projevilo řadou reakcí. Jednou z těchto reakcí bylo přijetí zákona o bezpečnosti, prevenci a ochraně před terorismem, zkráceně nazývaného ATCS (*Anti-Terrorism, Crime and Security Act*). Přijat byl v roce 2001 ve Velké Británii a ve své čtvrté části „výslovně zahrnuje souvislost mezi přistěhovalectvím, azylem a opatřeními usnadňujícími deportaci cizinců podezřelých z mezinárodního terorismu, nebo jejich detenci v případech, kdy jejich deportaci musí předcházet zákonem stanovený proces“ (Boswell 2006, s. 11).

Další reakce byla patrná během diskuse rady ministrů JHA o potřebě zajištění dat a informací o migraci a pohybu osob, která by sloužila jako součást prevence a ochrany v boji proti terorismu. Na základě této potřeby ministři vlád navrhovali propojenost a operativnost informačních systémů a databází, sloužících k ochraně Schengenského prostoru. Přes odpor oponentů z řad ochránců lidských práv a nevládních organizací, kteří argumentovali podloženými daty naznačujícími spíše ohrožení ze strany vnitřního terorismu, dokládáného i konkrétními případy,¹³ bylo přijato zvláštní komisi EU v únoru

¹³ Doklady o ohrožení ze strany vnitřního terorismu nabízí například studie zákona (*Antiterrorism, Crime and Security Act- ACTS*). Výsledek této studie naznačil, že kromě cizinců podezřelých z teroristických aktivit bylo téměř 30% podezřelých občanů britské národnosti. Problematiku vnitřního terorismu dokládají také teroristické útoky v Madridu v roce 2004, které byly spáchány extrémisty z řad občanů EU (Boswell 2006, s. 11-12).

2004 ustanovení o oprávněnosti propojení systémů SIS II, VIS a EURODAC. Implementace propojeného systému byla zahájena v roce 2006.

Vzhledem k neschopnosti Komise EU jasně prokázat spojitost a provázanost mezi migrací, nelegální migrací a terorismem, která nebyla podložena relevantními důkazy (Boswel 2006, s. 2), Evropská unie, oproti USA, nakonec nepřijala sekuritizaci¹⁴, jako důsledek útoků ze září 2001, ani po útocích v Madridu a v Londýně (Boswel 2006, s. 16). Na základě vzrůstajících politických a bezpečnostních opatření v současnosti¹⁵ je však zřejmé, že k rostoucí sekuritizaci prostoru Evropské unie kontinuálně dochází. Přes neudržitelnost budování sekuritizace na základě vztahu nelegální migrace a terorismu, je tento trend především důsledkem politického diskurzu a politické praxe (Boswel 2006, s. 19). Tento vývoj lze ilustrovat na vývoji politických programů, kdy například Komisí prezentované návrhy pro rozvoj legální imigrace v rámci programu z Tampere byly následně zastíněny bojem s neregulární migrací (Čechovský 2010, s. 155) a tato tendence se částečně projevila i ve Stockholmském programu. Rostoucí sekuritizační trendy dokládá i začlenění pravidel Průmské úmluvy do běžného unijního práva (Scheu, Částek 2010, s. 64). Cílem Průmské úmluvy uzavřené v roce 2005 bylo posílení mezistátní spolupráce policejních a soudních orgánů.

V rámci společné návratové politiky, kterou Komise považuje za klíčovou v boji s nelegální migrací, se posílení sekuritizace projevilo přijetím směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES (viz kapitola 4.1) o společných normách a postupech v členských státech při navrácení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí. Tato směrnice kromě alternativy dobrovolného návratu nabízí v případě opačného postupu možnost realizace návratu pomocí donucovacích prostředků a detence, a to na dobu až 18 ti měsíců. Realizaci návratu pak usnadňují další směrnice a rozhodnutí Rady, které kromě vzájemného uznávání rozhodnutí o vyhoštění mezi členskými státy EU umožňují také organizaci společných letů za účelem navrácení státních příslušníků třetích zemí.

¹⁴O tomto faktu svědčí také prohlášení zvláštní Evropské komise pro kontrolu, které poukazuje na to, že systémy „VIS a EURODAC nebyly vytvořeny pro prevenci, detekci a vyšetřování terorismu a závažné kriminality. Je proto diskutabilní nepřijatelnost použití databází ve svém principu pro účely, pro které nebyly určeny a ochráněny právy před subjekty, které si přístup k nim vynucují“ (Boswel 2006, s. 16, House of Commons – Select Committee on European Scrutiny, Fifteenth Report 2005, s. 44).

¹⁵ Viz EUROSUR (kapitola 2.2.6), Systém vstup/výstup a Systém registrovaných cestujících (kapitola Schengenský informační systém).

V rovině aplikace bezpečnostních nástrojů a opatření lze sledovat jejich rostoucí preferenci. Ta se projevuje nárůstem objemu finančních zdrojů a rozpočtů, jako je například takzvaný „Schengenský finanční nástroj“, sloužící pro posílení ochrany východní a jihovýchodní Schengenské hranice, na který byla vyčleněna necelá miliarda EUR. Dále pak rozpočet „Schengenského finančního nástroje“, který činí na období let 2007 až 2013 1820 milionů EUR (Scheu, Částek 2010, s. 61) a výrazný meziroční nárůst rozpočtu zaznamenala i agentura FRONTEX (viz kapitola 2.2.4). Posilování aplikace bezpečnostních nástrojů v praxi pak lze sledovat v politických rozhodnutích, jako je například bezprecedentní propojení databází SIS II, VIS a EURODAC (Dublinský systém 2010; Boswel 2006, s. 15), nebo návrh Komise z 15. září 2009, který by měl umožnit orgánům prosazujícím právo a Europolu¹⁶ přistupovat do systému EURODAC za účelem předcházení a odhalování závažných trestných činů a terorismu (Dublinský systém 2010; Boswel 2006, s. 15). Příkladem použití viditelných bezpečnostních opatření bezprostředně na základě politického rozhodnutí je operace „Ulysses“ z roku 2003. Po přistání lodi s 928 iráckými Kurdy na podřeží Sicílie vyhlásila italská vláda výjimečný stav a za podpory vojenských složek Francie, Itálie, Portugalska, Spojeného království a Španělska střežily společné hlídky italské pobřeží Středozemního moře. Dalším případem nasazení bezpečnostních složek v akci je například operace „Nautilus“, během níž byly na Maltě nasazeny ozbrojené složky pěti členských států EU proti přílivu nelegálních migrantů z Afriky (Scheu, Částek 2010, s. 61).

Vzhledem k výše popsanému posilování sekuritizace v rámci migrační politiky EU a vzhledem k restriktivním opatřením a používaným nástrojům je v této souvislosti trefně používáno označení „pevnost Evropa“ (Boswel 2006, s. 8).

3.2 Extrateritorializace nelegální migrace

Převažujícím trendem společné migrační a azylové politiky v EU je její externalizace (Huysmans 2006, s. 95-97) nebo jak uvádí jiní autoři její extrateritorializace (Lubell 2010, s. 13-14), tedy přenesení kontroly a ochrany hranic proti nelegální migraci mimo reálné území vlastního státu. Tímto přístupem je vytvářena jakási virtuální předsunutá hranice, která je kontrolována na dálku. „Migrační toky a pohyby lidí mohou být řízeny bez

¹⁶ Europol – evropský policejní úřad.

nutnosti kontrolovat územní hranice, tam fungují vzdálené politiky“ (Zapata-Barrero 2010, s. 329), jejichž cílem je snížení počtu nelegálních migrantů, kteří směřují do EU ještě před tím, než dosáhnou skutečné fyzické hranice. Používání těchto politických nástrojů má také přesah do problematiky protiteroristických opatření a ústí do extrateritorializace kontroly, jako jednoho ze dvou hlavních přístupů v rámci obecné kontroly a řízení migračních toků, tak jak o nich hovoří například program z Tampere. Tomuto přístupu lze připisovat restriktivní charakter, který reaguje primárně reaktivně a jeho důsledkem je rozšiřování státní suverenity mimo vlastní území EU (Zapata-Barrero 2010, s. 329).

Druhým přístupem EU v rámci širší externalizace, který zde bude jen zmíněn, je cesta rozvojové pomoci třetím zemím, jejímž účelem bude snížení „push“ faktorů ve vybraných zdrojových třetích zemích. Tedy snaha o snížení zdrojových důvodů migrace v zájmu snížení nelegální migrace do EU prostřednictvím provádění určitých preventivních opatření před tím, než se lidé rozhodnou pro migraci (Zapata-Barrero 2010, s. 329). Komplexní použití obou postupů by tak mohlo částečně eliminovat pouze bezpečnostní přístup, který v dlouhodobé perspektivě nevede k zásadnímu poklesu nelegální migrace, ale přináší spíše okamžitá řešení a výsledky (Hrabálek 2010, s. 31). Motivem inklinace členských zemí EU k extrateritorializaci kontroly, tedy zachycení nelegálního migranta dříve než se dostane na území EU, je skutečnost, že vyhoštění takového migranta z vlastního území je ve všech ohledech obtížnější a nákladnější.

Nástrojem extrateritorializace nelegální migrace je jak společná azylová a vízová politika, tak návratová politika, v rámci které jsou uplatňovány readmisní smlouvy. Dále pak sankce pro přepravce a koncept bezpečných třetích zemí, spolu s detenčními zařízeními pro žadatele o azyl, která jsou umístěna mimo území EU (Hrabálek 2010, s. 33). Významnou roli při uplatňování nástrojů extrateritorializace hrají především třetí země, v rámci nichž jsou takzvané „vzdálené politiky EU“ uplatňovány. Třetí země se tak stávají určitou „bariérou“ či „nárazníkovou zónou“, do které je exportován boj s nelegální migrací a související restriktivní imigrační politiky (De Haas 2006, s. 83). V rámci vízové politiky EU tak slouží smluvně vázané třetí státy při udělování víz do EU jako první bariéra proti nelegální migraci. Nejdůležitější funkci bariéry však plní třetí země v rámci návratové politiky EU, především na základě uzavřených readmisních dohod. Díky nim mohou být jak nelegální migranti, kteří neoprávněně překročili vnější Schengenskou hranici, tak neoprávnění migranti, kteří porušili pobytový režim v některé z členských zemí EU,

převzati zpět do třetích zemí. Na základě readmisních smluv je tak možné vracet občany třetích zemí do států, které byly pro tyto občany poslední zastávkou před vstupem na území EU nebo poslední zastávkou před cestou po moři. Vzhledem k tomu tak smluvně vázané státy přijaly odpovědnost i za cizí státní příslušníky, kteří jejich území využili v rámci tranzitu do Evropské unie. Logickým důsledkem toho je posílení ochrany vlastních hranic před tímto tranzitem, čímž se funkce „nárazníkové zóny“ prohlubuje. Readmisní smlouvy tak představují zřejmý nástroj extraterritorializace, pomocí něhož mohou členské státy formálně a efektivně vyhostit neoprávněné migranty, kteří na území EU vstoupili legálně s platným vízem a po jeho vypršení se dostali do neoprávněného postavení. EU kompenzuje náklady třetích zemí v rámci boje s nelegální migrací formou finanční pomoci¹⁷, usnadněním vízového styku nebo rozvojovou pomocí¹⁸. Readmisní smlouvy jsou uzavírány bilaterálně, buď na národní úrovni mezi členskou zemí EU a třetí zemí, nebo na úrovni Evropské unie a třetí země. Počátkem roku 2011 vstoupilo v platnost celkem 12 readmisních smluv¹⁹.

Dalším z nástrojů extraterritorializace, který vznikl na základě směrnice Rady 2001/51/ES z roku 2001 a doplňuje Schengenskou prováděcí úmluvu, se týká uložení sankcí leteckým společnostem s destinacemi letů v Evropské unii, které na její území přepraví osobu bez platného povolení nebo průkazu identity. Finanční sankce může dosáhnout částky až 500 tisíc EUR, bez ohledu na počet dopravených osob.

Vytváření nárazníkových zón mimo hranice EU je využíváno také v rámci společné azylové politiky formou stanovení takzvaných bezpečných třetích zemí, které jsou považovány za bezpečné z hlediska azylové politiky a ochrany. Žadatelé o mezinárodní ochranu na území EU, kteří jsou občany „bezpečných třetích zemí“, jsou tak v praxi většinou odmítnuti z důvodu neopodstatněnosti jejich žádosti. Žadatelé, kteří nejsou občany „bezpečné třetí země“, ale využili území takového státu ke svému tranzitu do EU, jsou navraceni zpět do této země, kde mohou žádat o azyl²⁰. Využíváním „bezpečných třetích zemí“ tak státy EU předcházejí zneužívání vlastních azylových systémů nelegálními migranty. V praxi však docházelo i k případům, kdy nelegální migranti byli po zadržení

¹⁷ Viz například finanční podpora Turecka v rámci jeho nákladů na boj s neregulární imigrací v roce 2008.

¹⁸ Viz vytvoření zóny volného obchodu mezi státy severní Afriky (kromě Libye) a EU, v rámci uzavření asistenčních dohod, kterými se tyto státy staly novou nárazníkovou zónou (De Haas 2010, s. 83), viz <http://www.heindehaas.com/Publications/de%20Haas%202006%20-%20North%20African%20Migration%20Systems.pdf>.

¹⁹ Tento stav je platný vzhledem ke zprávě Komise, vydané 23. 2. 2011.

²⁰ Viz bezpečné třetí země <http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx>.

během transportu na moři vrácení zpět do zdrojové země, která nepatří mezi „bezpečné třetí země“. K navrácení těchto migrantů došlo i přes jasně deklarovaný zájem žádat o azyl na území EU z důvodů pronásledování v zemi původu²¹. Kontroverzní extrateritorializaci azylu ve formě zřízení detenčních zařízení pro uprchlíky a žadatele o azyl na území států severní Afriky navrhovaly od roku 2003 některé členské státy EU, mezi něž patřila především Itálie, Velká Británie a Spolková republika Německo. Vzhledem k zásadnímu rozporu takového postupu s Ženevskou úmluvou však nebyla taková centra zřízena. Neoficiálně však k podpoře takových zařízení, zřizovaných místními vládami třetích zemí, docházelo. Podpora ze strany členských zemí EU, Itálie a Španělska, byla především materiálně- technická²².

4 PRÁVNÍ NORMA UMOŽŇUJÍCÍ ZAJIŠTĚNÍ CIZINCE A JEHO UMÍSTĚNÍ DO DETENČNÍHO ZAŘÍZENÍ

4.1 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES

Směrnice upravující společné normy a postupy v členských státech při navracení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí, byla schválena 16. prosince roku 2008. Tato směrnice stanovuje v článku 15 důvod a účel zajištění, kterým je vyhoštění. Zároveň však zdůrazňuje, že použití donucovacího prostředku zajištění může být použito jen v případech, kdy mírnější donucovací opatření nejsou účinná. Dále v případech, kdy se státní příslušník třetí země vyhýbá nebo jinak sťžuje uskutečnění vyhoštění, návrat, popřípadě pokud hrozí nebezpečí skrývání. Maximální doba zajištění, stanovená tímto článkem směrnice, je stanovena na dobu 18 měsíců, ale pouze v případě nedostatečné spolupráce státního příslušníka třetí země nebo v případě zpoždění při získávání nezbytných dokladů. Článek 16 této směrnice upravuje podmínky zajištění, které se vykonává ve zvláštních zajišťovacích zařízeních. Pokud členský stát nemůže poskytnout ubytovací prostor v zajišťovacím zařízení, může využít k zajištění prostor vazební věznice.

²¹ Příkladem je událost z roku 2008, kdy došlo k navrácení neregulérních migrantů zadržených u břehů Itálie zpět do Libye na základě bilaterální dohody o přátelství, partnerství a spolupráci mezi těmito státy (Hrabálek 2010, s. 148) nebo viz praxe agentury FRONTEX (Rozumek 2009, s. 6).

²² Konkrétní podporu záchytných zařízení na území Libye a Tuniska, jejichž existence byla částečně utajována, uvádí například článek The desert front (2005) - Supported by Libya, the EU starts setting-up deportation and refugee camps in North Africa (Translation of an article by Helmut Dietrich, published in the magazine 'Konkret'- Issue 12/2004).

Zajištění státní příslušníci třetích zemí však v takovém případě musí být odděleni od běžných vězňů. Podmínky zajištění dále zaručují možnost návštěv zajišťovacích zařízení vnitrostátními, mezinárodními a nevládními organizacemi, stejně jako zaručují dodržování základních práv a důstojnosti pro zajištěné podle mezinárodního práva. Kromě zletilých státních příslušníků třetích zemí mohou být podle článku 17b zajištěny také nezletilé osoby a rodiny, avšak za předpokladu, že neexistuje jiná možnost. Podmínky zajištění musí být adekvátní potřebám nezletilých osob i rodin a doba zajištění musí být přiměřená. V případě mimořádné situace, jak uvádí článek 18 této směrnice, může stát po dobu trvání mimořádné situace přijmout naléhavá opatření, která mění podmínky zajištění, než jak jsou stanoveny v článku 16. Kromě případu mimořádné situace se však žádný členský stát nesmí ve výkonu zajištění odchýlit od povinností, jež ukládá tato směrnice. Tato směrnice tak upravuje a sladuje dříve odlišný přístup členských států EU v užívání zajištění a její realizace v detenčních zařízeních (Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES).

4.2 Legislativa České republiky

Zajištění cizince je umožněno na základě dvou právních norem. První právní normou, na jejímž základě dochází k zajištění nejčastěji, je zákon o pobytu cizinců na území České republiky č. 326/1999 Sb.²³, (dále jen cizinecký zákon). Zajištění může být dle zákona krátkodobé, sloužící k předání, průvozu či vycestování cizince. Pokud však nelze ve lhůtě 72 hodin krátkodobého zajištění dokončit průvoz, předání či vycestování cizince, může být na základě rozhodnutí o zajištění cizinec umístěn v zařízení pro zajištění cizinců. Krátkodobé zajištění cizince na maximální dobu 48 hodin umožňuje také zákon o Policii ČR č. 273/2008 Sb., kdy podle § 27, písmene a) až d) tohoto zákona je policista oprávněn zajistit cizince v cele příslušné policejní služebny, a to v případě, pokud se cizinec dopustil jednání, pro které lze jeho pobyt na území ČR ukončit nebo s cizincem zahájit řízení o správním vyhoštění. Dalšími podmínkami pro zajištění cizince jsou situace, kdy bylo již správním vyhoštění zahájeno a policista podle jiného právního předpisu zjistí důvod, na základě něhož má být cizinec zajištěn, nebo kdy cizinec má být podle již vykonatelného rozhodnutí vyhoštěn. Důvodem pro policejní zajištění je samozřejmě také situace, kdy má

²³ Analýza a popis účelově vybraných paragrafů zákona o pobytu cizinců č. 326/1999 Sb. v této kapitole odpovídá právnímu stavu tohoto zákona k 30. 9. 2010.

policista oprávněný důvod se domnívat, že cizinec neoprávněně vstoupil na území ČR nebo zde neoprávněně pobývá.

Umístění cizince do zařízení pro zajištění cizinců MVČR na maximální dobu 180 ti dnů (v případě cizince mladšího 18 let nesmí doba zajištění přesáhnout 90 dnů)²⁴, upravuje §130 cizineckého zákona a stanovuje rozhodnutí o zajištění. Vzhledem k zásahu zajištění do osobních práv a svobod cizince musí být při rozhodnutí o zajištění kladen důraz na 8. článek Listiny základních práv a svobod tak, jak je deklarována článkem 2/1993 Sb. Rozhodnutí o zajištění musí být zohledněno také v rámci 5. článku Úmluvy o ochraně základních lidských práv a svobod tak, jak je vyhlášena pod č. 209/1992 Sb. (Analýza 2010, s. 4). Před zajištěním a umístěním cizince do zařízení však ve většině případů předchází řízení o správním vyhoštění.

O správním vyhoštění a zajištění rozhoduje inspektorát cizinecké policie nebo odbor specializovaných činností, a to v místě, kde byl cizinec zadržen. Zahájení řízení o správním vyhoštění, rozhodnutí o správním vyhoštění a rozhodnutí o zajištění jsou v praxi vydávána v průběhu jednoho dne, což svědčí o tom, že správní řízení o vyhoštění je používáno velmi restriktivně, bez hlubšího přezkoumání a možnosti cizince účinně se bránit nebo zajistit si právní pomoc (Analýza 2010, s. 21).

4.3 Správní vyhoštění

Správní vyhoštění ustanovuje § 118 a § 119 cizineckého zákona. Účelem správního řízení je ukončení pobytu cizince na území. Spolu s ním je stanovena doba určená k vycestování z území a doba, po kterou bude znemožněn cizinci vstup na území v rozsahu od 3, 5 až 10 let. V případě, že by cizinec mohl představovat vážné ohrožení pořádku a bezpečnosti smluvních států, je mu v rámci správního řízení o vyhoštění stanovena i doba, po kterou pro něho bude znemožněn vstup na území těchto států. Rozhodnutí o správním vyhoštění není vydáno, pokud by v jeho důsledku došlo k nepřiměřenému zásahu do soukromého života cizince nebo z důvodů, které by znemožnily vycestování. Takovým důvodem je například vážná újma, mučení nebo ohrožení, které by cizinci v případě vycestování hrozily.

²⁴ Viz §125 cizineckého zákona. Dále problematiku nezletilých zajištěných cizinců bez doprovodu upravuje § 180c a ustanovení opatrovníků těmto cizincům upravuje třetí odstavce § 124.

Rozhodnutí o zajištění může být vydáno na základě tří zákonem specifikovaných účelů:

Zajištění za účelem správního vyhoštění

Zajištění za tímto účelem ustanovuje §124 cizineckého zákona, který umožňuje zajistit cizince, jenž je starší patnácti let a bylo mu doručeno sdělení o zahájení správního vyhoštění, nebo o správním vyhoštění bylo již pravomocně rozhodnuto. Dále je-li vážná obava, že by cizinec mohl ohrozit bezpečnost státu, závažným způsobem narušovat veřejný pořádek nebo mařit či ztěžovat výkon rozhodnutí o správním vyhoštění. Dále je policie oprávněna zajistit cizince, který je osobou zařazenou do informačního systému smluvních států. Za účelem správního vyhoštění může být zajištěn i cizinec, který učinil prohlášení o mezinárodní ochraně nebo podal žádost o tuto ochranu. Dalším důvodem je pravomocné rozhodnutí o jeho vyhoštění nebo zahájené řízení o správním vyhoštění.

Zajištění za účelem předání nebo průvozu

Tento účel zajištění je ustanoven § 129 cizineckého zákona. Na jeho základě policie zajistí na nezbytně nutnou dobu cizince, jenž na území vstoupil nebo pobýval neoprávněně, a to za účelem předání cizince podle mezinárodní smlouvy, kterou je nejčastěji některá z readmisních smluv²⁵. Dále může být cizinec předán na základě právního předpisu Evropských společenství, který je přímo použitelný. Tímto právním předpisem je zmíněné nařízení Rady (ES) č. 343/2003 (viz kapitola 2.1.7). Policie je oprávněna dle § 129 zajistit na dobu nezbytně nutnou i provázeného cizince. K tomu může dojít v případě, že průvoz nelze dokončit z objektivních důvodů bez nutné přestávky nebo v případě, kdy průvoz nelze uskutečnit ve lhůtě 48 hodin, v případě leteckého průvozu pak ve lhůtě 72 hodin. Dokončení průvozu je policie povinna dokončit v nejbližším možném termínu.

Zajištění za účelem vycestování

Podle § 128 cizineckého zákona má být zajištěný cizinec, kterému byl pobyt na území ukončen na základě pravomocného rozhodnutí o správním vyhoštění, dopraven policií na hraniční přechod za účelem vycestování z území. Cizinec však může být policií v zajištění ponechán, dokud nejsou vhodné podmínky pro vycestování.

²⁵ V této praxi se velmi často uplatňuje bilaterální readmisní smlouva uzavřená mezi Českou republikou a Vietnamem a readmisní dohoda mezi Evropským společenstvím a Ruskou federací spolu s readmisní dohodou mezi Evropským společenstvím a Ukrajinou (Analýza právního postavení zajištěných cizinců OPU 2010, s. 15), viz http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/Analyza.pdf.

4.4 Zařízení pro zajištění cizinců

Účelem zařízení pro zajištění cizinců (dále jen ZZC), které stanovuje Hlava XII cizineckého zákona č.326/1999 Sb., je zajištění cizince stanovené Hlavou XI téhož zákona. Zařízení je provozováno Ministerstvem vnitra ČR, prostřednictvím organizační složky státu, kterou byla do 1. 1. 2006 Policie ČR. Od tohoto data převzala zařízení do své péče Správa uprchlických zařízení MV²⁶ (dále jen SUZ). Policie ČR tak zajišťuje pouze vnější ostrahu zařízení, eskortní činnost a přísný režim zajištění. Vnitřní bezpečnost zařízení zajišťuje bezpečnostní agentura Dora security a.s., která v zařízení působí od roku 2006. Zdravotnická péče je v zařízení zajišťována lékařem a sestrou zdravotnického zařízení MV, kteří jsou přítomni v ordinacích hodinách. V zařízení působí také pracovníci odboru azylové a migrační politiky MV.

Prvním vzniklým zařízením na území ČR bylo ZZC Bálková, které bylo ustanoveno v roce 1998. Následně vznikla zařízení ZZC Frýdek-Místek, ZZC Velké Přílepy, ZZC Bělá – Jezová a ZZC Poštorná. Na základě aktuálního vývoje počtu zajištěných cizinců a potřeb byl provoz zařízení ZZC Bálková, ZZC Frýdek-Místek a ZZC Velké Přílepy ukončen nebo transformován k jinému účelu. Od roku 2008 tak k zajištění cizinců sloužila pouze zařízení ZZC Poštorná a ZZC Bělá – Jezová. Tento stav se změnil k 1. 1. 2012, kdy se jediným funkčním zařízením stalo ZZC Bělá – Jezová a ZZC Poštorná bylo převedeno do útlumového režimu²⁷.

Zařízení je rozděleno na část s mírným režimem zajištění a přísným režimem zajištění. V části s mírným režimem se může zajištěný cizinec volně pohybovat v rámci ubytovacích místností a společných sociálních, kulturních a sportovních zařízení. V zařízení jsou v mírném režimu umístěni odděleně nezletilí cizinci bez doprovodu od zletilých cizinců. Dále jsou umístěni odděleně muži od žen, pokud se nejedná o osoby blízké. Nezletilí cizinci jsou umístěni s osobou blízkou v budově oddělené od ostatních zajištěných cizinců. Rozdělení rodiny v zařízení je možné pouze v případě, že je některý člen rodiny umístěn v přísném režimu zajištění. V rámci určování ubytovacích prostor tak provozovatel přihlíží k příbuzenským a rodinným vztahům, dále pak k náboženským, národnostním a etnickým charakteristikám. Při určování ubytovacích prostor je brán zřetel i na zdravotní stav a věk cizince. V přísném režimu, který je od části s mírným režimem oddělen, je povoleno

²⁶ Viz <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/ministerstvo/suz/zzc.html>.

²⁷ Viz <http://www.suz.cz/pages/postorna.html>.

cizinci pohybovat se pouze v rámci ubytovací místnosti a odděleného prostoru pro vycházky, kde je cizinci umožněna vycházka v trvání nejméně jedné hodiny denně. Ubytovací místnost je vybavena stejně jako v mírném režimu a je opatřena signalizačním zařízením, protože je uzamykatelná pouze z vnější strany. Do části s přísným režimem může být cizinec umístěn policií na základě agresivního chování, opakovaného porušování vnitřního řádu, vlastních povinností nebo stanovených zákazů. V přísném režimu může být cizinec umístěn na dobu nezbytně nutnou, nejdéle však na 30 dnů. Přísný režim se vztahuje i na nezletilého zajištěného cizince.

4.5 Povinnosti SUZ vůči cizinci zajištěnému v zařízení

Podle Hlavy XII cizineckého zákona musí být zajištěný cizinec (dále jen cizinec) při umístění do zařízení seznámen s právy a povinnostmi, které se k pobytu vztahují. Seznámení cizince je provedeno provozovatelem v jeho mateřském jazyce nebo v jazyce, kterým je schopen se dorozumět. Stejně tak musí být cizinec seznámen s vnitřním řádem zařízení, který na základě § 138 cizineckého zákona vydává SUZ (dále jen provozovatel). Ve vnitřním řádu je stanoven časový rozvrh všech aktivit v zařízení, jako je vydávání stravy, zdravotní a psychologická péče, kulturní a sportovní vyžití, režim návštěv, realizace školní docházky pro nezletilé cizince, pro něž je stanovena také speciální nabídka sportovních, kulturních a volnočasových aktivit. Ve vnitřním řádu jsou vymezeny také prostory pro realizaci výše zmíněných aktivit a prostory, kam je vstup cizinci zakázán.

Provozovatel má povinnost poskytnout zajištěnému cizinci lůžko, židli a skříňku na uložení osobních věcí. Dále je provozovatel povinen umožnit cizinci přijímání návštěv. Návštěvy za účelem právní pomoci smí cizinec dle svého práva přijímat neomezeně. Provozovatel také cizinci umožní odesílání a přijímání písemností, nepřetržitý osmihodinový spánek v době nočního klidu, volný pohyb a styk s ostatními cizinci v prostorech s mírným režimem. Také umožní cizinci objednat si knihy, časopisy a denní tisk. Dále je provozovatel povinen umožnit cizinci podat žádost nebo stížnost týkající se uplatnění práv cizince orgánům České republiky nebo mezinárodním organizacím. Provozovatel je také povinen umožnit rozmluvu s vedoucím zařízení, jeho zástupcem nebo s policií. Provozovatel je povinen cizinci zajistit lékařskou prohlídku a nezbytná vyšetření, zatímco v případě poskytnutí psychologických, sociálních a jiných služeb není povinností vázán. Povinností provozovatele je poskytovat cizinci stravu třikrát denně, nezletilému

cizinci pětkrát denně. Strava musí odpovídat zásadám správné výživy a při jejím výběru provozovatel dle možností přihlíží k zdravotnímu stavu cizince nebo k požadavkům náboženských, kulturních tradic a předpisů, kterými se cizinec řídí.

4.6 Práva a povinnosti cizince během zajištění v zařízení

Práva cizince

Podle Hlavy XII cizineckého zákona má cizinec právo na přijetí návštěvy jedenkrát týdně, v trvání jedné hodiny a v počtu nejvýše 4 osob. Návštěvy za účelem právní pomoci smí cizinec dle svého práva přijímat neomezeně. Dále může cizinec přijmout balíček do hmotnosti 5kg s potravinami, knihami a věcmi osobní potřeby, a to v intervalu jednou za týden. Tato lhůta se nevztahuje na balíčky s oblečením. Balíčky jsou kontrolovány policií, která je oprávněna zajistit předměty, jejichž vnášení, vyrábění nebo přechovávání je v zařízení zakázáno. Tyto předměty jsou odeslány zpět odesilatel, kromě předmětů, jejichž držení je v rozporu s právním řádem České republiky. Ty jsou zadrženy policií. Cizinec má také právo přijímat bez omezení finanční hotovost. Tu je však povinen uložit do úschovy, kterou zajišťuje provozovatel. Cizinec do úschovy může předat i další cennosti a dokumenty, jejichž soupis a evidenci zajišťuje provozovatel. Cennosti a dokumenty jsou cizinci vydány při jeho propuštění ze zařízení. Finanční hotovost cizince, která je v úschově u provozovatele, je dle § 146 cizineckého zákona použita na pokrytí nákladů spojených se správním vyhoštěním cizince a s pobytem cizince v zařízení. Z této hotovosti je cizinci vydáno provozovatelem 12 Kč na den, na základě žádosti cizince a při propuštění ze zajištění má cizinec právo obdržet 400 Kč. Cizinec má právo v zařízení žádat o mezinárodní ochranu.

Povinnosti cizince

Cizinec, který je zajištěn, se musí na základě předpisu Hlavy XII cizineckého zákona podrobit povinnostem, jež mu ukládá § 136 cizineckého zákona. Podle tohoto paragrafu je cizinec povinen dodržovat vnitřní řád zařízení a snášet omezení svých práv v rozsahu, jenž je nezbytný k dosažení účelu zajištění, kterým je správní vyhoštění, předání podle mezinárodní smlouvy, průvoz nebo vyhoštění. Cizinec je také povinen podstoupit preventivní vstupní a výstupní lékařskou prohlídku, stejně tak jako periodickou prohlídku a další vyšetření. Dále je cizinec povinen dodržovat vnitřní řád zařízení, šetřit majetek

zařízení, řídit se pokyny provozovatele a policie, vyhnout se jednání, které by bránilo v účelu zajištění a dodržovat noční klid. Cizinec podle třetího odstavce nesmí opustit zařízení bez souhlasu policie a vnášet, vyrábět nebo přechovávat věci, které by mohly ohrozit zdraví, poškodit majetek, narušit pořádek. Taktéž nesmí konzumovat alkohol a jiné návykové látky. Cizinec je také povinen podrobit se osobní prohlídce během jeho umístění do zařízení a osobní prohlídce v případě podezření policie, že u sebe přechovává cestovní doklad nebo věc, kterou podle výše zmíněného třetího odstavce nesmí vnášet, vyrábět, přechovávat nebo konzumovat. Osobní prohlídky je dle § 137 cizineckého zákona oprávněna provádět pouze policie.

4.7 Přezkum zajištění a důvody jeho ukončení

Zkoumáním důvodů zajištění cizince je povinna policie na základě § 126 písmene a) cizineckého zákona. Tato povinnost policie se vztahuje na celou dobu, po kterou je cizinec zajištěn. Dále je policie povinna neprodleně po zajištění poučit cizince o možnosti soudního přezkumu zákonnosti zajištění. Soudní přezkum může být proveden na základě žaloby cizince proti rozhodnutí o zajištění, kterou předá ve lhůtě 30 dnů od rozhodnutí o zajištění k soudu ve správním soudnictví. Přezkum soudu následně probíhá podle § 65 zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního. Cizinec má také možnost podat návrh na zahájení řízení o propuštění ze zajištění, který je ustanoven § 200o a násl. občanského soudního řádu. Podle § 127 cizineckého zákona musí být zajištění ukončeno, pokud jeho důvody zanikly, pokud soud ve správním soudnictví rozhodl o zrušení zajištění cizince nebo pokud soud nařídil propuštění cizince podle zvláštního právního předpisu. Dále je zajištění ukončeno, pokud je cizinci udělen azyl nebo pokud je mu povolen dlouhodobý pobyt na území za účelem ochrany. Podání žádosti cizince o azyl však není důvodem pro ukončení zajištění.

4.8 Zásadní změny zajištění, vyplívající z novely zákona o pobytu cizinců

Novela zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů, která nabyla platnosti k 1. 1. 2011, přinesla řadu zásadních změn (Změny v oblasti vstupu a pobytu cizinců 2011), z nichž

některé se týkají také oblasti zajištění. Zásadní změnou je alternativa k zajištění, kdy cizinci, kterému bylo uděleno správní vyhoštění z důvodu porušení pobytových podmínek, může být uloženo zvláštní opatření za účelem vycestování (dále jen zvláštní opatření). Cizinec, kterému bylo uloženo zvláštní opatření, tak musí splnit jednu ze dvou alternativ, které zvláštní opatření ukládá. První alternativou je povinnost cizince zdržovat se v místě pobytu na adrese, kterou nahlásil policii. Změny adresy pobytu je cizinec povinen hlásit policii, stejně tak je povinen se osobně hlásit policii v určených intervalech. Druhou alternativou je složení finanční záruky, v odhadované výši nákladů, které budou vynaloženy na správní vyhoštění. Finanční záruku na účet policie může složit za cizince také cizinec s trvalým či dlouhodobým pobytem v ČR nebo občan ČR. Záruka je vratná po prokázání vycestování cizince z území. Pokud cizinec závažně poruší podmínky vyplývající ze zvláštního opatření, policie cizince zajistí. Další změnou, kterou přináší novela zákona, je stanovení lhůty pro správní soud, v rozhodnutí žaloby cizince proti rozhodnutí o zajištění. Lhůta je stanovena na 7 pracovních dní, což urychlí soudní přezkum. Výraznou změnou je také zkrácení doby pobytu v zajištění pro rodiny s nezletilými dětmi na 90 dní. Novela dále také stanovuje prodloužení doby zajištění, pro cizince, kteří budou uvádět falešnou totožnost nebo jinak mařit výkon vyhoštění, až na 18 měsíců. Prodloužení se však nevztahuje na rodiny a nezletilé cizince bez doprovodu. Novela cizineckého zákona je tak mimo jiné legislativní reakcí na směrnici Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES.

II. Praktická část

5 VLIV A VÝZNAM ZAŘÍZENÍ PRO ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ V MIGRAČNÍCH PROCESECH ZAJIŠTĚNÝCH CIZINCŮ, V ORGANIZACI MIGRACE V ČESKU A V BOJI PROTI NELEGÁLNÍ (NEREGULÉRNÍ) MIGRACI

Ve studii detence, jejího fungování a vlivu na změny migračních strategií cizinců, které mají bezprostřední dopad na nelegální migraci v Česku, jsem se zaměřil na cizince, kteří jsou zajištěni v Zařízeních pro zajištění cizinců Ministerstva vnitra České republiky na území Česka (dále jen „zařízení“ nebo zkratka „ZZC“). Někdy jsou tato zařízení lidově označována jako tzv. „detenční centra“ nebo „detenčáky“. Předkládaná studie svou metodologií, designem a analýzou navazuje na předchozí výzkum provedený odborníky Geografického migračního centra GEOMIGRACE²⁸ při katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kteří jej realizovali v těchto zařízeních v období od května do prosince roku 2006 (Drbohlav 2008). Metodologie a výstupy výzkumu, které byly primárně cíleny především na ekonomickou a tranzitní migraci nelegálních/neregulérních migrantů, byly publikovány v knize kolektivu autorů pod vedením Dušana Drbohlava (2008) Nelegální ekonomické aktivity migrantů: Česko v evropském kontextu.

Předložená práce si klade za cíl odhalit funkci i význam zajištění migranta a vliv na jeho migrační chování, resp. jak vlastní zajištění ovlivňuje proces migrace nejen u ekonomických, ale i u tranzitních migrantů. Zvláštní pozornost je přitom věnována změnám, které v těchto migračních procesech a strategiích zajištění vyvolává, a jak tedy bezprostředně ovlivňuje nelegální migraci v Česku. Posledním cílem práce je též přiblížení

²⁸ Více viz www.geomigrace.cz.

sociálních a behaviorálních charakteristik (viz kapitola 5.1.4) zajištěných cizinců, které v zajištění na migranty a jejich migrační strategie působí.

Základní výzkumné otázky předkládaného výzkumu byly formulovány následovně:

- Jakou roli hraje existence detence v mechanismu organizace migrace?
- Jak se mění migrační proces cizince, v jehož průběhu dojde k zajištění v zařízení?
- Jaké dopady má detence pro tranzitního migranta, pro něhož Česko představuje pouze tranzitní prostor, a jaké naopak pro pracovního (ekonomického) migranta, který již v Česku působil?
- Jak se mění migrační strategie cizinců zajištěných v detenci právě na základě jejich původních migračních plánů a sociálních vazeb v cílové zemi?
- Jaké dopady má detence na migrační proces cizince, lze je v jejich účinku nějak hierarchizovat?
- Jaké mechanismy v kontextu detence a migračního chování existují?

K naplnění vytyčených cílů a výzkumných otázek bylo využito kvalitativních metod výzkumu – hloubkových interview a polostrukturovaných rozhovorů, které byly realizovány se zajištěnými cizinci přímo v zařízeních. Interview probíhala v češtině, angličtině a pomocí najatých překladatelů také v ruštině, vietnamštině a čínštině. Celkem bylo provedeno 42 rozhovorů se zajištěnými migranty ve dvou zařízeních – ZZC Poštorná a ZZC Bělá – Jezová.

Terénní šetření bylo původně realizováno v červnu 2010. Nicméně z důvodu odcizení výzkumných dat musel být celý výzkum zopakován. Opakované šetření proběhlo ve stejných zařízeních v měsíci září roku 2010.

5.1 Metodologie a design výzkumu

Metodologické zpracování a výzkumný přístup práce jsou inspirovány výzkumem realizovaným týmem výzkumného Geografického migračního centra – GEOMIGRACE, který byl publikován v knize Nelegální ekonomické aktivity migrantů: Česko v evropském

kontextu. Hlavním důvodem navázání na tento výzkum je má vlastní participace na jeho terénním šetření, jehož jsem se v průběhu roku 2006 účastnil²⁹. Stejně jako u předchozího výzkumu (Drbohlav 2008, s. 151-152) i metodologie předkládané práce se opírá o filozofii kriticko-realistického přístupu Andrewa Sayera (1992) a volí kvalitativní metody, soustřeďující se na výzkum mechanismů daných procesů. Proto z důvodu porozumění daným procesům volí hloubkový rozhovor, tedy metodu kvalitativního výzkumu, které dává vzhledem k tomuto účelu přednost před kvantitativním přístupem, který ovšem také považuje za velmi potřebný. Kvalitativní i kvantitativní metody výzkumu a jejich kombinace mají svá pozitiva, ale i úskalí a rizika, jejichž vliv na validitu dat je potřebné zahrnout do závěrečných analýz. Při kvalitativním výzkumu je nutné potlačit negativní vlivy, například sociální odstup, který může být způsoben osobní charakteristikou výzkumníka, jeho rozdílným socio-ekonomickým statutem, rozdílným pohlavím nebo věkem. Dalším úskalím může být nedůvěra způsobená pobytem v zajištění a obavami o vlastní budoucnost nebo snaha o překroucení výpovědi respondenty během rozhovoru. Jako znevýhodňující se během výzkumu ukázaly omezené podmínky pro jeho realizaci, vyplývající z charakteru zařízení a striktně nastavených podmínek. Tato omezení se projevovala především v prostorových a časových možnostech, ale i v povoleném způsobu zaznamenávání rozhovoru, při němž mohlo během zápisu výpovědi respondentů dojít ke zkreslení. Určitou nevýhodou byla potřeba udržovat rovnováhu mezi potřebným nadhledem a lidským porozuměním, během někdy velmi emotivních výpovědí respondentů. Zásadní nevýhodou této metody obecně je jen velmi omezená možnost eliminace nepravdivých nebo zkreslených výpovědí, jejichž četnost může být vzhledem k situaci zajištěných cizinců vysoká. Obtížná byla také nutnost vhodné formulace otázek, aby nedocházelo ke ztrátě důvěry a dalšího znehodnocení výpovědi respondenta. V neposlední řadě je velkým rizikem využití této metody značný prostor pro ztrátu nebo překroucení informací či nepochopení otázek vlivem chybného překladu.

Nicméně i přes tato rizika nabízí zvolená metoda celou řadu výhod. Především umožňuje osobní interakci tazatele s cizincem, díky níž je možné detailněji proniknout do problematiky zajištění a jejího vlivu na migrační procesy zajištěných cizinců. Další výhodou, která pramení opět z osobního setkání, je možnost alespoň částečného posouzení

²⁹ Konkrétně se jednalo o provádění interview se zajištěnými cizinci v ZZC Bělá – Jezová, ZZC Frýdek-Místek a ZZC Poštorná. Dále pak dotazníkové šetření mezi Vietnamci, kteří provozovali neoprávněné ekonomické aktivity v Moravskoslezském kraji, především v Ostravě.

hodnověrnosti výpovědí dle chování zajištěného cizince během rozhovoru. Výhodou je také možnost uskutečnění rozhovoru přímo v kontextu prostředí zajištění a možnost, byť velmi omezeného, poznání a pochopení celkové atmosféry zařízení. Ve vlastním terénním šetření se ukázal určitou výhodou této metody také fakt, že respondenti v naprosté většině vnímali rozhovory jako určitou pozitivní možnost „vypovídat se“ a „postěžovat si“.

I přes řadu rizik a nevýhod zvolené výzkumné metody bylo přistoupeno právě ke kvalitativnímu šetření. Nejenom s ohledem na zkušenosti z předchozího výzkumu, ale i vzhledem k faktu, že v případě výzkumu v podmínkách zajištění, které vyvolává silnou deprivaci a nedůvěru respondentů, by sběr dat kvantitativní výzkumnou metodou mohl jen velmi obtížně vést ke komplexnějšímu poznání daných skutečností.

5.1.1 Vlastní realizace a struktura rozhovoru

Při rozhovorech s respondenty bylo použito hloubkové interview a polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, resp. tematickými okruhy (viz **Příloha 3: Osnova interview**), které byly seřazeny podle logické posloupnosti, která navazovala na migrační proces a jeho jednotlivé fáze. Jako doplňková metoda bylo využito i zúčastněné pozorování, kdy tazatel byl přímo přítomen v zařízeních pro zajištění cizinců a měl možnost blíže poznat rytmus, režim a prostředí zařízení. Celkem jsem v ZZC Bělá – Jezová strávil 4 dny a v ZZC Poštorná 7 dní. Rozhovory probíhaly v poklidné atmosféře, kdy prvním krokem před zahájením rozhovoru bylo osobní seznámení. Dále byli respondenti před zahájením rozhovoru opakovaně seznámeni s výzkumem, jeho účelem a smyslem. Poté byli dotázáni, zda s rozhovorem souhlasí a byla jim přislíbena možnost odmítnout odpovědět na některou z otázek, pokud by jim byla nepříjemná. Pro přehled byli také seznámeni s rámcem konceptu osnovy rozhovoru. Respondentovi byly osobně nebo pomocí prostředníka pokládány jednotlivé otázky. V případě nejasností byla otázka zopakována nebo přeformulována pro snadnější pochopení a respondenti byli dotázáni, zda otázce porozuměli. V případě logických nejasností ve výpovědi respondenta, které mohly být způsobeny vzájemným nepochopením nebo záměrným zkreslováním výpovědi, byla otázka zopakována nebo položena jinak.

Po dokončení rozhovorů byly záznamy z rozhovorů analyzovány podle opakujících se výpovědí respondentů, které korespondovaly s problematikami výzkumných otázek a s charakteristikami migračních procesů jednotlivých respondentů. Na základě těchto vzájemných souvislostí byly zvoleny klíčové diferenciativní faktory. Pomocí těchto faktorů,

ale i pomocí zvolených sociálních a kulturně-behaviorálních charakteristik, bylo možné roztrždit respondenty do jednotlivých migračních typů (viz Typologie respondentů – zajištěných cizinců). Během analýzy rozhovorů byla brána do úvahy i specifika, která mohla výpověď zkreslit. Mezi tato specifika patřilo samotné prostředí zajištění a nedůvěra, jakou postavení cizinců vyvolává. Dále situace, kdy mohla být výpověď poznamenána například přítomností pracovníka bezpečnostní služby nebo časovým omezením. Dalším specifíkem bylo pozměnění výpovědi během překladu, kdy překladatel mohl výpověď respondenta generalizovat a zkreslit na základě účelu informace, kterou sám považoval za klíčovou. Tak mohla být důležitá sdělení „ztracena v překladu“. V neposlední řadě mohla výpovědi ovlivnit i přítomnost mé osoby a můj způsob práce.

Průměrná doba rozhovoru trvala 70 minut. Vzhledem ke striktnímu časovému harmonogramu činností v zařízení byly rozhovory s některými respondenty prováděny na etapy. Celkově se rozhovor skládal z pěti částí:

Obecná část dotazníku

1. **část - základní identifikační charakteristiky respondenta:** občanství, pohlaví, věk, náboženské vyznání, vzdělání, rodinný stav, počet dětí, důvod zadržení v detenci, délka pobytu v detenci.

Tematické části dotazníku

2. **část - důvody a cíle migrace respondenta:** první tematický okruh byl věnován otázkám zaměřeným na důvody a cíle migrace a na mapování samotné motivace cizince k migraci, jeho plánů a představ před odchodem z vlasti, včetně jeho povědomí o existenci detence a možných dopadech na jeho migrační proces.
3. **část - poodhalení života respondenta v Česku před samotným zajištěním (nejobsáhlejší):** druhá tematická část se věnovala životu cizince v Česku před zajištěním v detenci. Tato část se pokoušela na základě teorie sítí (Massey 1993) odhalit formu sociálního kapitálu a míru napojení cizince na sociální sítě v cílové nebo tranzitní zemi. Za tímto účelem byly zjišťovány cizincovy vazby na příbuzné a přátele mimo zdrojovou zemi. Podstatné byly také vazby a kontakty v Česku a EU, které měl cizinec již před příjezdem, ale i ty, které navázal až po příjezdu do cílové nebo tranzitní země. Následně byla zjišťována míra spolupráce s vlastní

komunitou a napojení na majoritní společnost. V této části se opakovaně zkoumaly cizincovy informace a informační zdroje týkající se detence, které cizinec získal dříve, než byl zajištěn. Zájem tohoto zkoumání byl zaměřen na doporučené strategie chování v případě zajištění v detenci. Závěr této části byl věnován ekonomickým aktivitám cizince, ať už oprávněným či neoprávněným, se zřetelem na využívání klientského systému respondentem či napojení cizince na určitou organizaci nebo agenturu, která zajišťuje práci a další služby.

4. část - průběh tranzitu do Česka, zajištění a pobyt v detenci: třetí tematická část byla věnována formě přicestování cizince do Česka, jeho následnému zajištění a pobytu v detenci. Tato část ve svém úvodu zahrnovala zmapování organizace cesty a jejích podmínek. Dále zkoumala průběh převádění cizinců přes státní hranice (*smuggling*), případně i následné, zejména ekonomické „zneužívání“ cizinců (*trafficking*). Stejně tak zjišťovala finanční náklady vynaložené na cestu a jejich vliv na cizince a jeho příbuzné. Důraz byl v této části kladen také na důvod a průběh zajištění, ale především pak na samotnou detenci. Na to, jaký má tato vládní instituce vliv, důsledky, ale i dopady na migrační chování cizinců. Podle Masseyho et al. (1993) a jeho institucionální teorie migrace jsou to právě instituce, které mají významný vliv na migrační proudy tím, že odstraňují nebo vytváří překážky migrace. Důležité bylo také zjistit, zda detence působí v migračním chování a rozhodovacím procesu migrantů jako „push faktor“, který má odrazující vliv od cesty do Česka, resp. skrze Česko, tak jak jej definoval Lee (Drbohlav, Uhrek 2007). Zřetel byl kladen na cizincovu orientaci v procesu zajištění i na vnímání tohoto procesu a ztrát, které působí.

5. část - budoucnost zajištěných a jejich plány. V poslední, čtvrté tematické části, byly poodhaleny úvahy zajištěných o budoucnosti a jejich plánech z hlediska práce, rodiny a života. Zjišťovány byly také postoje a přístupy respondentů k situacím, které v budoucnosti pravděpodobně nastanou, a které budou muset po propuštění z detence řešit. Mezi tyto situace patřilo především správní vyhoštění a zákaz pobytu na území Česka. Byla navržena hypotetická řešení pro případ, že by cizinec nebyl ochoten takovou situaci akceptovat. Mezi hypotetická řešení patřilo: (1) setrvání na území Česka neoprávněně s možností opakovaného zajištění, (2) tranzit do jiné cílové nebo tranzitní země, (3) obstarání si falešné identity. Zájem byl

zaměřen především na změny migračních strategií, plánů a budoucích postupů podmíněných pobytem cizince v detenci a mapování důsledků, kterými detence působí na migrační chování.

Tematické části obsahovaly také zvláštní otázky určené pouze pro ženy zajištěné v detenci a zaměřené na specifické potřeby a problémy žen migrantek. Důvodem k odlišení souboru otázek zaměřených ryze na ženy migrantky byl záměr zmapovat míru svobodného rozhodování k migraci a postavení ženy ve vlastním migračním procesu. Tyto otázky byly označeny symbolem G: a byly zahrnuty v první a čtvrté tematické části, tedy v těch částech, které byly věnovány rozhodovacímu procesu respondenta.

Další zvláštní soubor otázek byl součástí třetí části a měl označení +G. Zkoumal možnosti naplňování náboženských a kulturních praktik a zvyklostí během pobytu v detenci. Otázky byly určeny pro všechny respondenty s ohledem na rozdíly mezi ženami a muži.

5.1.2 Prostředí ZZC Bělá – Jezová a ZZC Poštorná

Zařízení pro zajištění cizinců jsou umístěna na katastrálních územích místních částí Bělá – Jezová a Břeclav-Poštorná. Bělá – Jezová je součástí města Bělá pod Bezdězem a nachází se ve Středočeském kraji. Poštorná se nachází v kraji Jihomoravském a je součástí města Břeclav. Kapacita ZZC Bělá – Jezová je 270 lůžek a kapacita ZZC Poštorná je 170 lůžek. Budovy těchto zařízení v minulosti sloužily účelům armády (ZZC Bělá – Jezová) nebo pohraniční stráže (ZZC Poštorná). Vzhledem ke svému dřívějšímu využití se tyto komplexy nachází v odlehlých zalesněných částech, bez okolní městské zástavby a infrastruktury. Areály zařízení jsou obehnané vysokým plotem a ostnatým drátem, střeženy kamerovým systémem a Policií ČR. Komplexy budov jsou rozděleny na administrativní část a část sloužící k zajištění cizinců. Budovy mají zamřížovaná okna a celý prostor je monitorován. V administrativních budovách se nachází kanceláře a zázemí Správy uprchlických zařízení MV ČR (SUZ), která zařízení provozuje od 1. 1. 2006. Dále jsou zde kanceláře Policie ČR, která zajišťuje vnější ostrahu komplexů, transporty a prohlídky zajištěných. V administrativní části mají zázemí také pracovníci Odboru azylové a migrační politiky MV, kteří vyřizují žádosti zajištěných cizinců o mezinárodní ochranu, dále pracovníci zdravotnického zařízení MV, kteří se starají o zdravotní stav cizinců, a zaměstnanci bezpečnostní agentury Dora security a.s., kteří zajišťují vnitřní bezpečnost a pořádek. V části určené přímo pro zajištění cizinců jsou prostory „za mříží“, kde jsou pokoje pro cizince, sociální zařízení, společenská místnost s televizí a jídelna s

výdejním okýnkem. Dále je zde místnost určená pro právního poradce z Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU), která právní pomoc a poradenství zajišťuje. V těchto oddělených prostorech jsou za další mříží odděleny pokoje určené pro přísný režim zajištění. V prostorech oddělených mříží jsou také vyhrazené prostory určené k návštěvám zajištěných cizinců a místnosti určené pro volnočasové aktivity. Tyto místnosti zahrnují posilovnu, knihovnu se studovnou, počítačovou místnost a místnost pro rukodělné aktivity. Venkovní prostory určené pro volný čas tvoří dvůr určený k vycházkám a sportoviště.

Rozhovory se zajištěnými cizinci probíhaly vždy v prostorech, které byly odděleny mříží, a které sloužily samotnému zajištění cizinců. Při rozhovorech byl kromě mé osoby a respondenta přítomen v případě potřeby překladatel. Při některých rozhovorech byl vzhledem k podmínkám přítomen i pracovník bezpečnostní agentury.

Během výzkumu v ZZC Bělá – Jezová byla pro rozhovory striktně přidělena návštěvní místnost nebo místnost určená pro setkání cizinců s právním poradcem OPU. Při zahájení výzkumu byl při většině rozhovorů přítomen zaměstnanec bezpečnostní agentury. Tato přítomnost se zcela zřetelně negativně projevila na ochotě cizinců vypovídat a tento fakt narušoval otevřenou atmosféru. Zaměstnanec byl tedy z mé strany požádán, zda by mohl být přítomen buď opodál, nebo mimo místnost. Důvod této opodstatněné prosby byl nadále respektován, což se okamžitě projevilo v otevřenější a důvěrnější atmosféře během dalších rozhovorů.

Rozhovory se zajištěnými cizinci v ZZC Poštorná probíhaly ve všeobecně otevřenější atmosféře, která byla podpořena především vstřícným přístupem k mému výzkumu ze strany vedení zařízení. Rozhovory se uskutečňovaly nejčastěji v místnosti knihovny a studovny, počítačové místnosti, dále v místnosti určené pro právní poradenství OPU, ale také v návštěvní místnosti. Velkým přínosem bylo soukromí, které bylo naprosto zajištěno absencí přítomnosti pracovníka bezpečnostní služby. Velkým kladem, který měl na atmosféru rozhovoru vliv, byl příjemný charakter místností určených pro volnočasové aktivity.

Nastavení pobytových podmínek a režimů obou zařízení bylo z mého subjektivního hlediska pozorovatele a návštěvníka velmi srovnatelné, bez znatelných rozdílů. V těchto ZZC jsou klientům SUZ poskytovány ubytovací služby, stravování a další služby, které jsou stanoveny v zákoně č. 326/1999 sb., o pobytu cizinců na území České republiky. Není

tedy v přímé kompetenci SUZ stanovit standardy pro tyto služby. Toto stanovení je v kompetenci MV ČR, jako zřizovatele těchto zařízení. Východiskem pro nastavení standardů byl materiál MPSV ČR „Standardy kvality sociálních služeb“, především pak standard číslo 13 „prostředí a podmínky“. Pro ZZC však toto kritérium není zcela směrodatné a závazné, protože zajištěný cizinec nesetrvává v zařízení dobrovolně a proto je povinen podřídit se podmínkám, které určí provozovatel. SUZ však uplatňuje vzhledem k těmto standardům určité preference vedoucí k zachování důstojných podmínek pro zajištěné cizince³⁰. Na splňování zákonných podmínek dohlíží například i ochránce lidských práv, jehož úřad se této problematice dlouhodobě věnuje³¹.

Na určité rozdíly mezi režimy obou zařízení jsem byl upozorněn až během probíhajících rozhovorů se zajištěnými cizinci, kteří měli zkušenosti s oběma zařízeními. Ti poukazovali na kvalitu stravování, kdy ZZC Bělá – Jezová má vlastní kuchyni, připravující stravu pro cizince přímo v areálu zařízení. Naproti tomu v ZZC Poštorná je dovážena již připravená strava ze závodní kuchyně místní nemocnice a dle výpovědí cizinců je méně kvalitní. Dalším rozdílem, jenž je opět určen velikostí a zázemím zařízení, jsou prostory určené pro volnočasové aktivity, především sportoviště a vycházkový dvůr, mající v ZZC Bělá – Jezová znatelně větší rozlohu. Vzhledem ke složitějšímu členění budov a rozloze mohou být v ZZC Bělá – Jezová umístěny odděleně od ostatních cizinců také rodiny zajištěných cizinců s dětmi. Pro ně je v zařízení také dětské centrum, které je určeno pro volnočasové aktivity a kroužky.

5.1.3 Organizace, příprava a průběh výzkumu

Správa uprchlických zařízení MV ČR (SUZ) zpravidla umožňuje realizaci praxí a výzkumných šetření pouze v azylových zařízeních, kde panují ve srovnání se zařízeními pro zajištění cizinců výrazně mírnější pobytové podmínky. V ZZC naopak není možné vzhledem k přísnému nastavení režimu výzkumy a praxe oficiálně provádět³², a proto je tento výzkum svou povahou, provedením a výběrem respondentů velmi ojedinělý a získaná data velmi cenná. Vzhledem k této skutečnosti SUZ oficiálně umožňuje pouze vstup za účelem osobní návštěvy zajištěného nebo za účelem poskytnutí právní pomoci, o které lze

³⁰ Více viz informace Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky <http://www.suz.cz/pages/4.html>.

³¹ Více viz informace na webových stránkách Ochránce lidských práv – úřadu ombudsmana <http://www.ochrance.cz/?id=101660>.

³² Informace o studentských praxích - viz informace Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky <http://www.suz.cz/pages/5.html#k2>

požádat na základě oficiálního tiskopisu, jehož vyplněním žadatel stvrzuje, že byl seznámen s pravidly těchto návštěv a zavazuje se je dodržovat³³. Vzhledem k těmto okolnostem bylo o povolení uskutečnit v zařízeních výzkum požádáno cestou oficiálního dopisu mezi dvěma institucemi – PřF UK a SUZ, který odeslal vedoucí práce doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc. řediteli SUZ panu Mgr. Miloslavu Koudelnému. V žádosti byly uvedeny cíle výzkumu a metody, jakými bude výzkum proveden, informace o řešiteli a jeho zkušenostech s výzkumnou činností v těchto zařízeních a příslib dodržování podmínek a pravidel, jež tato zařízení pro vstup a výzkum vyžadují. Po ověření dodatečných informací ze strany ředitele SUZ bylo vydáno souhlasné rozhodnutí s provedením výzkumu. Dojednání konkrétních podmínek a termínů realizace šetření bylo vyjednáno již s vedoucími pracovníky konkrétních zařízení. V ZZC Bělá – Jezová s panem Ing. Villiamem Andrássem a v ZZC Poštorná s panem Mgr. Emilem Pochylým. Po ztrátě sebraných dat z prvního šetření způsobené jejich odcizením bylo nutné opětovně žádat sekretariát ředitele SUZ o povolení k uskutečnění opakovaného výzkumu, který žádosti vyhověl.

Během pobytu v zařízeních bylo nutné dodržovat veškeré bezpečnostní předpisy a návštěvní řád³⁴, především přísný zákaz používání mobilních telefonů a veškerých audiovizuálních zařízení. Nebylo tedy možné rozhovory s respondenty nahrávat, a proto byly zaznamenávány pouze psanou formou. Detailní podmínky pro výzkum byly nastaveny dle rozhodnutí vedoucích pracovníků a v jednotlivých zařízeních se od sebe značně lišily. Je tedy možné, že právě v důsledku neustálenosti v přístupech a podmínkách pro výzkum nejsou podobné výzkumy v těchto zařízeních běžnou praxí. Nicméně je také možné, že omezený přístup k realizaci studií a praxí v zařízeních může být způsoben i problémy, které vyvolaly dřívější výzkumy a studie o dodržování základních lidských práv, které podmínky v zajištění kritizovaly (Motejl 2006, s. 4-6) nebo tato omezení mohla být také způsobena incidenty, které pronikly do médií a vyvolaly vlnu společenské kritiky³⁵.

³³ Více na stránkách Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky <http://www.suz.cz/pages/5vfz.aspx>

³⁴ Více na stránkách Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky <http://www.suz.cz/pages/5.html#k1>

³⁵ Incident, který vyvolal zájem médií a veřejnosti o problematiku podmínek zajištění cizinců se stal v ZZC Bálková v říjnu roku 2003. Incident byl iniciován neadekvátně tvrdými podmínkami v zajištění a vyústil v protestní petici a hladovku zajištěných cizinců (Krahulík 2006, s. 136-138).

V ZZC Bělá – Jezová byli o připravovaném výzkumu zajištění cizinci informováni ještě před jeho zahájením, a to formou letáku umístěného na informační tabuli v zařízení (viz Příloha 1: Informace o opakovaném výzkumu v čj, rj, aj), který byl vytvořen ve třech jazykových mutacích: v češtině, ruštině a angličtině. Výzkumu se zúčastnili tedy pouze ti cizinci, kteří si informační leták přečetli a měli o rozhovor zájem. V ZZC Poštorná byli zajištění cizinci seznámeni s výzkumem přímo na místě a poté se mohli dobrovolně rozhodnout, zda se chtějí výzkumu zúčastnit.

Rozhovory byly přímo tazatelem vedeny v českém a anglickém jazyce. Při dalších rozhovorech byli přizváni překladatelé jazyka čínského, ruského a vietnamského. Nastavené podmínky a možnosti využití překladatelů v zařízeních se také lišily. V ZZC Bělá – Jezová byl zcela výjimečně povolen vlastní překladatel do ruského jazyka, Mgr. Tomáš Boukal PhD., který je členem akademické obce a s výzkumnou činností má bohaté zkušenosti. Využití dalších překladatelů, a to ani těch, které oficiálně využívá zařízení, nám nebylo umožněno. V ZZC Poštorná nebylo možné využít vlastní překladatele, ale byli nám poskytnuti překladatelé, kteří smluvně pracují pro zařízení. To mohlo mít určitý vliv na výpovědi respondentů, kteří mohli ke smluvním překladatelům cítit nedůvěru. Pro překlad do ruského jazyka nám byla nabídnuta spolupráce jedné z vedoucích pracovníků zařízení, nicméně tato možnost nebyla vzhledem k možné nedůvěře respondentů vůči pracovníkům zařízení využita. Nakonec byli pro překlad do ruského jazyka osloveni jiní zajištění cizinci, schopní a ochotní spolupráce, kteří byli za odvedenou práci odměněni drobným dárkem³⁶. Pokud to bylo možné, bylo využito nabídky zařízení využít smluvních překladatelů ve stejné dny, kdy pracovali i pro ně, čímž byly ostatní náklady výrazně sníženy. Vzhledem k tomu, že finanční náklady na překlady a drobné dárky byly hrazeny z vlastních zdrojů, a penězi byli odměněni také respondenti, byla možnost využití smluvních překladatelů velmi příznivá.

Před zahájením rozhovorů s klienty, při nichž byl zapotřebí překladatel, bylo nezbytné překladatele seznámit s výzkumem. To znamenalo představit překladateli záměr a cíl výzkumu, jeho předpokládaný průběh a obsah jednotlivých tematických částí. Osnovu interview obdržel překladatel i v tištěné formě a mohl do ní v průběhu výzkumu nahlížet.

³⁶ Drobným dárkem byl balíček obsahující kávu, cigarety a sladkosti. Dárek sloužil jako poděkování za ochotu a čas, který respondent věnoval výzkumu. Nicméně jeho funkce, jak se v průběhu výzkumu ukázalo, byla také motivační. Obsahy balíčků byly vždy kontrolovány Policií v rámci pravidel a podmínek návštěv. Nesměly obsahovat například skleněné dózy, alabal a jakékoliv ostré předměty.

Lišily se i prostory zařízení, kde bylo možné rozhovory provádět, což mělo na průběh rozhovorů, otevřenost a důvěru respondentů značný vliv. V ZZC Bělá – Jezová byl prostor pro rozhovory vyčleněn pouze v návštěvní místnosti, často za spoluúčasti pracovníků bezpečnostní agentury. V ZZC Poštorná byla potřeba diskrétního prostředí pro rozhovory tolerována, proto se setkání uskutečnila v závislosti na provozu v knihovně, počítačové místnosti, návštěvní místnosti nebo v místnosti pro poskytování právního poradenství. Rozhovory probíhaly bez dohledu pracovníka bezpečnostní agentury.

Před zahájením rozhovorů, na nichž byl výzkum postaven, bylo třeba zvolit strategie vedení rozhovorů, postup a metody, jak získat důvěru respondentů, aby bylo dosaženo otevřenosti z jejich strany. Důležitou součástí přípravy bylo také zvážení etických aspektů výzkumu. Bylo využito zkušeností z rozhovorů se zajištěnými z předchozího výzkumu a dále jsem se inspiroval literaturou, která popisuje výzkumy prováděné v podobných podmínkách za pomoci kvalitativních výzkumných metod (Krahulík 2006), (van Liempt, Bilger 2009).

Prvním krokem pro získání důvěry zajištěných bylo představení výzkumu pomocí informačního letáku, s jehož obsahem byli zajištěni cizinci před zahájením výzkumu seznámeni (viz Příloha 2: Seznámení s výzkumem v čj, rj, **aj**). Leták respondenty seznamoval s účelem výzkumu, jeho smyslem a cílem. Respondentovi byl leták předložen jednak před zahájením výzkumu, aby měl čas šetření v klidu poznat, a opětovně při osobním setkání těsně před zahájením vlastního rozhovoru. Po prostudování letáku byl respondent dotázán, zda informacím rozumí a jestli se chce výzkumu zúčastnit. Znovu byla respondentovi přislíbena anonymita, diskrétnost a záruka toho, že jeho výpověď nebude mít negativní dopad na jeho budoucnost, ani na průběh jeho zajištění.

Realizace hloubkových rozhovorů s cizinci ve stavu zajištění s sebou přináší řadu rizik. Jedním z nich je ať už implicitní, nebo explicitní tendence či snaha o deformaci informací z důvodu zachování azylového příběhu klienta, který si připravil pro svou žádost o azyl. Dalším faktorem ovlivňujícím vypovídající hodnotu rozhovoru je strach ze správního vyhoštění nebo postihu, který by mohl v souvislosti s touto výpovědí nastat. K dalšímu překroucení výpovědi může též docházet při snaze klienta o „morálně adekvátní výpověď“ nebo při používání interpretativního repertoáru pro popisování jednotlivých událostí, kterými je vysvětluje a obhájuje, respektive respondent se instinktivně snaží odpovědět na to, co tazatel chce slyšet. Vzhledem k těmto vnějším faktorům výrazně

ovlivňujícím výpovědní hodnotu získaných dat bylo klíčové podpořit navázání vztahu vzájemné důvěry mezi respondentem a tazatelem. Nicméně toto komplikovala především velmi krátká doba setkání s respondentem. Proto byl každému respondentovi důsledně vysvětlen význam a záměr výzkumu a důležitost co nejpravdivějších výpovědí pro pochopení situace, do které se dostali. Dále byli účastníci výzkumu motivováni, aby podávali informace co nejpresněji a neobávali se zatajovat některé klíčové momenty jejich migrační historie. Podpora respondenta v otevřenosti jeho výpovědi byla umocňována osobním zapojením tazatele, který projevoval empatickým a vnímavým způsobem zájem o výpověď respondenta (van Liempt, Bilger 2009, s. 67). Především tak, že respondentovi pozorně a se zájmem naslouchal, dával mu dostatečný prostor pro vyjádření vlastních pocitů a názorů, projevoval k němu respekt a nehodnotil ani jeho výpověď ani jeho samotného. Vzájemná důvěra mezi tazatelem a respondentem byla tedy budována především součinností informovanosti respondenta o výzkumu a tazateli a zjevného zájmu tazatele o jeho výpověď. Nicméně, i přes veškerou snahu o vzájemnou důvěru, porozumění a naslouchání bylo třeba udržet si profesionální odstup, především při popisování situací, které zajištěnému působily citové a emotivní vypětí. Při těchto situacích je pro výzkumníka důležitý nadhled, aby mohl dál vést rozhovor, ale zároveň měl dostatek porozumění, soucitu a trpělivosti.

Dalším úskalím, kvůli kterému bylo důležité držet si profesionální odstup, jsou falešné naděje, které vkládá zajištěný do výzkumníka. Mezi ně patří různé prosby o pomoc při řešení jeho případu, které ale výzkumník nemůže splnit. Proto, jak uvádí van Liempt a Bilger (2009, s. 68), je klíčové a profesionální především udržení si transparentnosti vůči zajištěnému bez jeho matení nesplnitelnými iluzemi. Nicméně pokud však během rozhovoru zajištěný žádal o radu či pomoc, kterou bylo možné mu poskytnout, bylo mu vyhověno.

Všeobecné podmínky, ve kterých bylo možné výzkum provádět, záležely především na možnostech zařízení, byly ovlivněny provozem a organizací, ale neméně vstřícností ze strany vedení zařízení. Jak bylo zmíněno výše, prostory, v nichž mohl být výzkum prováděn, byly značně rozdílné, a proto bylo důležité pokusit se alespoň částečně zabezpečit pocit soukromí a důvěry, což bylo značně omezené. Základem bylo, aby zajištěný neměl během rozhovoru pocit, že je u dalšího výsledku či pohovoru. Proto pokud to situace dovoľovala, bylo lepší nedělat rozhovory v místnostech, ve kterých k takovým

výslechům dochází, ale raději v místnostech, kde zajištění tráví volný čas, jako je knihovna, studovna, počítačová nebo návštěvní místnost (van Liempt, Bilger 2009, s. 65). Důležitý byl také zasedací pořádek, kde zajištěný seděl u okna čelem ke dveřím, aby mohl mít kontrolu, že rozhovoru nikdo nenaslouchá. Výzkumník s překladatelem seděli okolo stolu, a ne v řadě za stolem jako u výslechu. Zajištěný měl také možnost nahlížet do zápisu výzkumníka³⁷.

Zajímavou skutečností při opakovaném výzkumu v ZZC, který bylo nutné vzhledem k odcizení původních dat provést, byl fakt, že důvěra ze strany respondentů, se kterými byl rozhovor prováděn podruhé, se znatelně prohloubila. Respondenti projevovali pochopení a určitou účast se situací, která mě při odcizení výzkumných dat potkala. Při druhém rozhovoru byli více otevření a ochotní sdělit mi fakta o jejich migračním procesu, která během prvního rozhovoru nesdělili nebo účelově zkreslili či zatajili. Také čas, který opakovanému rozhovoru věnovali, byl mnohdy delší. Tato praktická zkušenost naznačila, že opakovaná setkání mohou vést k prohloubení důvěry ze strany respondentů a k posílení vypovídací hodnoty sebraných dat.

5.1.4 Sociální a behaviorální charakteristiky zajištěných cizinců

Při zkoumání vlivu detence na změnu migračních strategií cizinců a jejich plánů do budoucnosti jsem se také zaměřil na charakteristiky, které mohou mít u cizinců vliv na proces zajištění, jeho překonání a po propuštění také vliv na migrační strategie. Kromě základních identifikačních charakteristik jsem proto zvolil také sociální a behaviorální charakteristiky, které mohou hrát v celém procesu určitou roli. Tyto charakteristiky sloužily pro hlubší porozumění a orientaci v tomto procesu, ale i pro snadnější diferenciaci zajištěných cizinců. Každá z charakteristik byla stručně popsána a měřena na čtyřstupňové škále (tab. 1; kategorie). Celkem byly tyto charakteristiky čtyři³⁸:

1. vliv věku respondenta na vypořádání se s detencí, který byl nastaven na škále od žádného vlivu věku, až po zásadní vliv, označeno písmenem V1 až V4;

³⁷ Pokud to prostory nedovolovaly a zajištění neměli výhled na dveře, tak se během rozhovoru často otáčeli a kontrolovali je. V ZZC Bělá – Jezová byl občas u rozhovorů přítomný člen ostrahy, kterého zajištění stále sledovali, jestli poslouchá.

³⁸ Detailnější rozpracování charakteristik je uvedeno viz Příloha 4: Kategorie sociálních a behaviorálních charakteristik.

2. orientace, a to ve vlastní situaci, realitě zajištění a v právních možnostech, na škále od úplné dezorientace po úplnou orientaci, označeno písmenem O1 až O4;
3. napojení na sociální síť v cílové nebo tranzitní zemi, zejména míra napojení a kvalita kontaktů s příbuznými, přáteli a známými, vlastní etnickou komunitou, ale i majoritní společností. Zde byla škála nastavena od žádného napojení na sociální síť, až po silné napojení na sociální síť, označeno písmenem S1 až S4;
4. míra napojení na klientský systém, organizace nebo agentury a kvalita spolupráce s nimi. Spektrum kategorií této charakteristiky bylo nastaveno od neexistující spolupráce s klientským systémem, organizací či agenturou, až po stálou spolupráci s klientským systémem, kdy cizinec je organizační součástí těchto struktur, označeno písmenem K1 až K4.

Hodnocení respondentů určující zařazení zajištěných cizinců do jednotlivých charakteristik bylo subjektivní, založené na odpovědích respondenta během rozhovoru. Hodnocení bylo provedeno po bezprostředním ukončení rozhovoru.

5.2 Respondenti: struktura souboru a typologie

5.2.1 *Struktura souboru zajištěných respondentů podle vybraných charakteristik*

Do výzkumu se celkem zapojilo 42 respondentů (5 žen, 37 mužů) z 16-ti zemí Evropy, Asie a Afriky (tab. 1). Podobně jako u předchozího výzkumu realizovaného týmem GEOMIGRACE (Drbohlav 2008, s. 153) i v souboru respondentů předkládaného výzkumu se vyčleňují skupiny, které se navzájem liší jak charakterem migračního procesu, tak zdrojovými zeměmi.

1. ***Ekonomičtí migranti:*** nejpočetnější a nejvíce dominující skupinou respondentů byli migranti, kteří přijeli do Česka cíleně, a jejichž hlavním a prvotním motivem byly a často stále jsou ekonomické aktivity. Tomuto cíli byly podřízeny i jejich zvolené migrační strategie. Do této skupiny byli zahrnuti i cizinci, kteří přicestovali cíleně do Česka, ale primárně za jiným účelem, jakým je například studium, ale sekundárně využili ekonomických možností, které se jim naskytly. Dále byli do této skupiny zařazeni respondenti, jejichž původní cílovou zemí nebylo Česko, ale

jiná země. Důvodem tohoto zařazení byl fakt, že během jejich tranzitu v Česku, který trval i několik let, se země stala cílovou a tito respondenti se vzdali svého původního záměru dostat se jinam. Po dobu svého pobytu cizinci naplňují neoprávněné ekonomické aktivity. Jedná se tedy o jakýsi přechodný model, kdy se během cizincova migračního procesu Česko promění ze země tranzitní na cílovou. Tato proměna migrační strategie se objevuje především u cizinců pocházejících z afrických zemí.

Do celé této skupiny ekonomických migrantů spadalo celkem 37 respondentů: občané Ukrajiny (11), Ruska (5), Běloruska (2), Kazachstánu (1), Moldavska (1) a Arménie (1). Z našeho souboru respondentů patří do této skupiny také většina občanů Vietnamu (7) a částečně také občané Číny (3) a Indie (1), Nigérie (1), Sýrie (1), Zimbabwe (1), Konga (1), Gambie (1).

2. ***Tranzitní migranti:*** u nichž Česko není cílovou zemí. Celkem se jednalo o 5 respondentů. Zdrojovými regiony těchto cizinců byly především africké země – Kamerun (1), Nigérie (1), Alžír (1) a Asie – Čína (2).

Tab. 1: Respondenti podle ZZC, země původu, pohlaví, věku, vzdělání, rodinného stavu a počtu dětí

Kód respondenta	Místo rozhovoru	Země původu, pohlaví, věk, nejvyšší dokončené vzdělání, rodinný stav, počet dětí.	Délka pobytu v Česku	Kategorie
1M31UKR-B2	Bělá – Jezová	Ukrajina, muž, 31, vysokoškolské vzdělání, rozvedený, 1 dítě.	11 let	V1, O3, S4, K2
2M28UKR-A	Bělá – Jezová	Ukrajina, muž, 28, středoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	11 let	V2, O3, S3, K3
3M29UKR-B2	Bělá – Jezová	Ukrajina, muž, 29, vysokoškolské vzdělání, rozvedený, bezdětný.	1 rok a 7 měsíců	V1, O3, S2, K2
4M25UKR-B2	Bělá – Jezová	Ukrajina, muž, 25, středoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	3 roky	V?, O3, S3, K2
5M47UKR-B2	Bělá – Jezová	Ukrajina, muž, 47, vysokoškolské vzdělání, vdovec, bezdětný.	8 let	V?, O2, S2, K2
6M29UKR-B2	Poštorná (opakovaný)	Ukrajina, muž, 29, středoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	7 let	V3, O3, S4, K2
7M34UKR-B1	Bělá – Jezová	Ukrajina, muž, 34, středoškolské vzdělání, svobodný, 2 děti.	14 let	V3, O2, S4, K2
8M40UKR-B2	Bělá – Jezová	Ukrajina, muž, 40, středoškolské vzdělání, svobodný, 1 dítě.	12 let	V?, O4, S4, K2
9M43UKR-B2	Poštorná (opakovaný)	Ukrajina, muž, 43, středoškolské vzdělání, ženatý, bezdětný.	6 let	V?, O4, S4, K2
10Ž38UKR-A	Poštorná	Ukrajina, žena, 38, středoškolské vzdělání, svobodná, bezdětná.	5 let	V?, O3, S3, K3
11M39UKR-B2	Poštorná (opakovaný)	Ukrajina, muž, 39, středoškolské vzdělání, rozvedený, 1 dítě.	4 roky	V?, O3, S3, K2
12M52RUS-B2	Bělá – Jezová	Rusko, muž, 52, vysokoškolské vzdělání, svobodný, počet dětí neuvedl.	11 let	V?, O4, S4, K2
13M52RUS-A	Bělá – Jezová	Rusko, muž, 52, bez vzdělání, rozvedený, 2 děti.	8 let	V?, O4, S3, K2
14Ž63RUS-C1	Poštorná	Rusko, žena, 63, středoškolské vzdělání, vdova, 1 dcera.	1 rok	V4, O2, S3, K1
15M38RUS-C2	Poštorná	Rusko, muž, 38, středoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	3 měsíce	V1, O1, S1, K1
16M58RUS-C1	Poštorná	Rusko, muž, 58, vysokoškolské vzdělání, ženatý, 2 děti.	13 let	V?, O3, S4, K1
17M23KAZ-C1	Poštorná	Kazachstán, muž, 23, středoškolské vzdělání, svobodný, 1 dítě.	4 roky	V1, O2, S3, K1
18M35BLR-C2	Bělá – Jezová (opakovaný)	Bělorusko, muž, 35, středoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	10 let	V3, O2, S2, K1
19M33BLR-C2	Poštorná (opakovaný)	Bělorusko, muž, 33, středoškolské vzdělání, rozvedený, 1 dítě.	9 let	V2, O4, S4, K3
20M33MOLD-B1	Poštorná	Moldávie, muž, 33, středoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	?	V?, O4, S4, K2
21M60ARM-B2	Poštorná	Arménie, muž, 60, vysokoškolské vzdělání, ženatý, 2 děti.	10 let	V?, O3, S3, K2
22M32VIET-A	Poštorná	Vietnam, muž, 32, středoškolské vzdělání, ženatý, 1 dítě.	1 rok	V1, O2, S2, K3
23M38VIET-B2	Poštorná	Vietnam, muž, 38, středoškolské vzdělání, ženatý, 1 dítě.	3 roky	V2, O2, S2, K2
24M46VIET-A	Poštorná (opakovaný)	Vietnam, muž, 46, vysokoškolské vzdělání, ženatý, 1 dítě.	17 let	V?, O4, S3, K3

25M26VIET-A	Poštorná	Vietnam, muž, 26, základní vzdělání, svobodný, bezdětný.	2 roky	V?, O2, S3, K3
26Ž23VIET-B2	Poštorná (opakovaný)	Vietnam, žena, 23, středoškolské vzdělání, svobodná, bezdětná.	3 roky	V?, O2, S2, K2
27Ž26VIET-C1	Poštorná (opakovaný)	Vietnam, žena, 26, středoškolské vzdělání, svobodná, bezdětná.	3 roky	V?, O3, S3, K1
28Mneuv.VIET-C1	Poštorná	Vietnam, muž, věk neuvedl, základní vzdělání, svobodný, 1 dítě.	8 let	V?, O3, S3, K1
29M29KAM-E	Poštorná	Kamerun, muž, 29, středoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	3 týdny	V1, O1, S2, K1
30M29ALŽ-E	Poštorná	Alžír, muž, 29, vysokoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	2 roky	V2, O2, S4, K1
31M45NIG-C2	Poštorná (opakovaný)	Nigérie, muž, 45, vysokoškolské vzdělání, ženatý, bezdětný.	6 let	V?, O3, S4, K1
32M45SYR-C1	Poštorná	Sýrie, muž, 45, vysokoškolské vzdělání, rozvedený, 1 dítě.	27 let	V?, O4, S4, K1
33Ž24NIG-D	Poštorná	Nigérie, žena, 24, základní vzdělání, svobodná, bezdětná.	2 měsíce	V0, O1, S1, K1
34M26ZIM-C1	Bělá – Jezová	Zimbabwe, středoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	2 roky	V0, O2, S3, K1
35M39KON-C1	Bělá – Jezová	Kongo, muž, 39, středoškolské vzdělání, svobodný, 2 děti.	3 roky a 6 měsíců	V0, O2, S4, K1
36M42ČÍNA-B1	Poštorná	Čína, muž, 42, středoškolské vzdělání, rozvedený, 1 dítě.	7 let	V0, O4, S3, K2
37M23ČÍNA-E	Poštorná	Čína, muž, 23, středoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	6 let	V2, O3, S3, K3
38M34ČÍNA-C1	Poštorná	Čína, muž, 34, středoškolské vzdělání, rozvedený, 1 dítě.	7 let	V2, O4, S3, K1
39M38ČÍNA-B2	Poštorná	Čína, muž, 38, středoškolské vzdělání, ženatý, 1 dítě.	3 roky	V2, O2, S3, K1
40M27ČÍNA-E	Poštorná	Čína, muž, 27, středoškolské vzdělání, ženatý, 1 dítě.	1 rok	V1, O2, S3, K1
41M38IND-C2	Poštorná	Indie, muž, 38, středoškolské vzdělání, ženatý, 2 děti.	2 roky	V0, O1, S2, K1
42M30GAM-C2	Poštorná	Gambie, muž, 30, středoškolské vzdělání, svobodný, bezdětný.	3 roky	V?, O2, S3, K1

Vysvětlivky: **kód respondenta** obsahuje v následném pořadí: pořadové číslo, pohlaví (M – muž, Ž – žena), věk³⁹, zkratka země původu, migrační typ; **kategorie**: V – vliv věku, O – orientace ve vlastní situaci, S – napojení na sociální síť, K – napojení na clientský systém⁴⁰.

³⁹ Věk respondentů je uváděn konkrétně, z důvodů kvalitnějšího pochopení kontextu a možnosti sekundární analýzy. Vzhledem k časovému odstupu od data provedení výzkumu, již není možné identifikovat respondenty, a tím je ohrozit.

⁴⁰ Detailní vysvětlení jednotlivých kategorií viz Příloha 4: Kategorie sociálních a behaviorálních charakteristik.

Podle sociálních charakteristik bylo pro první skupinu respondentů charakteristické vyšší vzdělání, a to především pro občany bývalého Sovětského svazu. Nicméně vyšší vzdělání bylo paradoxně zjištěno i u občanů afrických a blízkovýchodních zemí. Dalším společným rysem byl rodinný stav, kdy se ve většině případů jednalo o svobodné, rozvedené nebo ovdovělé cizince. Z této charakteristiky se ovšem vymykali občané z Asie, pro které bylo charakteristické nižší vzdělání i věk. Podle rodinného stavu bylo možné dělit tuto skupinu z poloviny na svobodné a rozvedené a z druhé poloviny na ženaté a vdané.

Druhá skupina byla z hlediska sociálních charakteristik homogennější a převažovali v ní respondenti s nižším věkem i vzděláním a jednalo se převážně o svobodné. Stejně jako u výzkumu týmu GEOMIGRACE (Drbohlav 2008, s. 153) u tohoto vzorku respondentů odpovídaly sociální charakteristiky úrovni rozvojových regionů, ze kterých tito tranzitní migranti pocházeli.

5.2.2 Shrnutí hodnocení respondentů dle sociálních a behaviorálních charakteristik

Věk (vliv a působení věku na vypořádání se s detencí)

Výpovědi respondentů naznačily, že věk obecně má určitý vliv na vypořádání se s pobytem v detenci. Někteří respondenti však nedokázali vliv věku ohodnotit. Kromě svého stáří většina respondentů přisuzovala velký význam životním zkušenostem úměrným k věku, ale i zkušenostem z vojenské služby nebo z krizových podmínek ve zdrojové zemi, vůči nimž byl pobyt v detenci nesrovnatelně snazší. Dále respondenti přisuzovali spíše než věku velký vliv zodpovědnosti a závazkům, především vůči rodinám s dětmi, které jsou na zajištěných cizincích finančně závislé. Respondenti se shodovali v tom, že mladší cizinci, do 30- ti let, kteří jsou v detenci, mají méně trpělivosti, jsou často podráždění a vyhledávají konflikty. Na druhou stranu se rychleji přizpůsobí novým podmínkám a stravě. Jsou schopni snáze se zabavit například sportovními činnostmi, na které mají dostatek energie. Naopak u zajištěných cizinců nad 50 let představoval jejich věk během pobytu v detenci určitou zátěž, která se dle jejich výpovědí projevovala především horším snášením podmínek, a to nejen vzhledem k věku, ale i zdravotnímu stavu a životním návykům.

Orientace (pochopení vlastní situace, reality a právních možností)

Komplexnější orientace se projevovala především u respondentů, kteří na území Česka strávili delší dobu nebo měli silné napojení na majoritní společnost. Dále se vyšší orientace

ve vlastní situaci a povědomí o právních možnostech projevovala u respondentů s vysokoškolským vzděláním. Zdrojem informací, které posilovaly orientaci a povědomí respondentů o vlastní situaci a právních možnostech v detenci, bylo především právní poradenství OPU, dále smluvní právní kancelář, příslušníci policie, příbuzní a ostatní zajištění cizinci. Nejnižší úroveň orientace ve vlastní situaci se projevovala u tranzitních migrantů.

Sítě (napojení na sociální síť)

Kvalita napojení na sociální síť se ukázala jako jeden ze stěžejních předpokladů pro uskutečnění cílů a záměrů, kterých respondenti v cílové nebo tranzitní zemi dosáhli. Význam sociálních sítí byl respondenty zmiňován také v souvislosti s podporou ze strany příbuzných a přátel během pobytu v detenci. U respondentů ze zemí bývalého Sovětského svazu a z afrických zemí se projevilo silné napojení na majoritní společnost, zatímco u respondentů z asijských zemí dominovalo napojení na vlastní etnické komunity v cílové či tranzitní zemi.

Klientelismus (míra napojení na klientský systém)

Vzhledem k výpovědím respondentů se význam napojení na klientský systém projevilo jako zásadní prostředek dosažení cílové země a uskutečnění ekonomických aktivit v Česku. Zároveň výpovědi dokládaly nevybíravé způsoby těchto systémů, které jsou na hranici zákona nebo ho překračují a vedou v praxi k vykořisťování a zneužívání zapojených cizinců. Přes obtíže se velké většině respondentů podařilo z vlivu těchto systémů vymanit a zorganizovat si život a aktivity v cílové či tranzitní zemi samostatně. Někteří z respondentů klientský systém nevyužili vůbec, jiní ho budou dle svých výpovědí nuceni opět využít.

5.2.3 Typologie respondentů – zajištěných cizinců

Po přepsání a utřídění všech 42 rozhovorů dle tematických částí⁴¹ byl proveden podrobný rozbor jednotlivých rozhovorů a vyhledány výpovědi, které se opakují a mají vzájemnou logickou souvislost a vztah k výzkumným otázkám. Na základě vzájemné podobnosti výpovědí respondentů vztahujících se k migračnímu procesu, jeho cílům, předpokladům, podmínkám a zvoleným strategiím, ale stejně tak vzhledem k podobnostem cizinců v rámci zvolených škál sociálních a behaviorálních charakteristik, bylo možné v souboru

⁴¹ Zápisy rozhovorů bylo nutné přepsat a pečlivě utřídít, protože respondenti během rozhovoru velmi často odbíhali od tématu, doplňovali a vraceli se k již dříve probraným tematickým okruhům.

respondentů definovat pět základních typů zajištěných cizinců. Základní utřídění této typologie bylo inspirováno typy definovanými ve výzkumu týmu GEOMIGRACE (Drbohlav 2008, s. 153-154), resp. byly zvoleny stejné klíčové diferenciatní faktory, které jsou pro jednotlivé migrační a integrační strategie důležité.

1. Prvním faktorem, který byl k rozdělení respondentů použit, byl cíl migrace. Zda se jedná o migranta, který si zvolil Česko jako cílovou zemi, ve které se chce usadit, pracovat či podnikat natrvalo, nebo jenom na přechodné období. V dalších případech je cílem migranta jiná země a Česko je pro něho pouze tranzitní zemí, kterou se snaží překonat nebo v ní přechodně na nezbytnou dobu zůstat. Někdy se pak z tranzitního migranta stává tranzitně cílový migrant, který si zvolí Česko jako cílovou zemi.
2. Druhým faktorem byly ekonomické aktivity migranta, jejich organizace a míra propojení s klientským prostředím. Na takové prostředí je cizinec silně napojen, je na něm organizací své práce zcela závislý, popřípadě je jím do jisté míry determinován nebo zneužíván, a tak ztrácí značně svobodu vlastního rozhodování. Opačným modelem je situace, kdy si cizinec práci shání sám a organizuje své ekonomické aktivity bez vlivu klientských struktur. Nebo se k tomuto modelu postupně propracoval, ale až po zkušenostech s klientským systémem, který v minulosti při svých ekonomických činnostech využíval.
3. Třetím faktorem byly rodinné vazby cizince v cílové zemi a jeho napojení na sociální síť. Především to, zda má v cílové zemi nejbližší rodinu, tedy manželku, manžela nebo přítelkyni, přítele s dětmi, které finančně zajišťuje nebo kteří naopak podporují jeho. Popřípadě jde-li jen o vzdálené příbuzné, přátele a známé ve vlastní komunitě nebo i v majoritní společnosti. V opačném případě je cizinec v cílové zemi bez rodinných vazeb, příbuzných a známých.

Tyto faktory mají vliv na rozhodování a motivaci v migračním procesu cizince, na výběr cílové země, délku a charakter pobytu, možnosti uplatnit své ekonomické či jiné záměry a zájmy. Mohou mít také vliv na průběh zajištění cizince v ZZC, ovlivňují jeho rozhodování a volbu budoucích strategií, ale i možnosti jak a proč je uskutečnit. S pomocí použití výše uvedených diferenciatních faktorů pro utřídění migračních typů bylo ze dvou skupin migrantů zřetelněji vyčleněno pět typů.

Ve skupině ekonomických migrantů se vyčlenily tři základní typy (Tab. 2; Typ A, B, C), z nichž dva jsou dále rozděleny na dva podtypy, které byly odlišeny podle přítomnosti nebo absence nejbližší rodiny. Ve skupině tranzitních migrantů se vyčlenily dva základní typy, kdy druhý typ tvoří specifická podskupina tranzitních migrantů (Tab. 2; Typ E, D).

Tab. 2: Typologie zajištěných cizinců

Skupina	Typ		Popis	Počet Respondentů:
skupina I. – ekonomičtí migranti	A		Migranti, pro něž je Česko cílovou zemí, vykonávají ekonomickou činnost, jsou ve stálém spojení s klientem, organizací či agenturou, nemají v Česku - cílové zemi nejbližší rodinu.	6
	B	B. 1	Migranti, pro něž je Česko cílovou zemí, vykonávají ekonomickou činnost, z počáteční spolupráce či závislosti na klientovi či organizaci se již vymanili a s pomocí přátel a kontaktů si sami organizují svůj život, v Česku - cílové zemi mají nejbližší rodinu.	3
		B. 2	Migranti, pro něž je Česko cílovou zemí, vykonávají ekonomickou činnost, z počáteční spolupráce či závislosti na klientovi či organizaci se již vymanili a s pomocí přátel a kontaktů si sami organizují svůj život, v Česku - cílové zemi nemají nejbližší rodinu.	13
	C	C. 1	Migranti, pro něž je Česko cílovou zemí, vykonávají ekonomickou činnost, spolupráce s klientem či organizací buď neproběhla vůbec, nebo jen jednorázově, bez vytvoření dlouhodobější závislosti. Práci a život si organizují sami za pomoci přátel, v Česku - cílové zemi mají nejbližší rodinu.	9
		C. 2	Migranti, pro něž je Česko cílovou zemí, vykonávají ekonomickou činnost, spolupráce s klientem či organizací buď neproběhla vůbec, nebo jen jednorázově, bez vytvoření dlouhodobější závislosti. Práci a život si organizují sami za pomoci přátel, v Česku - cílové zemi nemají nejbližší rodinu.	6
skupina II. – tranzitní migranti	D		Migranti, pro něž Česko není cílovou zemí, ale jen tranzitní zemí na cestě do jiné, rozvinutější cílové země EU. Ekonomickou činnost nevykonávají. Jejich spolupráce s organizacemi převaděčů proběhla buď jen jednorázově během vlastního tranzitu do EU, nebo musí náklady na cestu splácet a jsou v jejich područí. Život si organizují často sami bez podpory přátel, příbuzných a nejbližší rodiny nebo mají rodinu v cílové zemi, která je částečně podporuje.	1
	E		Migranti, pro něž Česko není primárně cílovou zemí, ale tranzitní zemí, která se během tranzitu nebo i po něm stala přechodně cílovou. Primárně cílovou zemí však stále zůstává jiná země EU. Ekonomickou činnost v Česku buď nevykonávají vůbec, nebo jsou ekonomicky aktivní během dlouhého a komplikovaného pobytu v tranzitu. Jejich spolupráce s organizacemi převaděčů proběhla buď jen jednorázově během vlastního tranzitu do EU, nebo musí náklady na cestu splácet a jsou v jejich područí. Život si organizují často sami bez podpory přátel a příbuzných nebo mají rodinu v cílové zemi, která je silně podporuje.	4

Charakteristika a popis ekonomických migračních typů

Typ A

Tento typ je zastoupen především občany Ukrajiny a Vietnamu, kteří využívají k dosažení svých migračních, především ekonomických cílů v Česku služeb klientského systému nebo tzv. „organizací“. Ze závislosti na těchto strukturách se jim z různých důvodů stále nepodařilo vyvázat. Častou příčinou jsou nesplacené dluhy za poskytnuté služby, dalším důvodem je nedostatek kontaktů, sociálních vazeb a podpory tolik potřebných k získání práce a k zorganizování vlastního života v cizí zemi v pozici ilegality pobytu. V tomto prostředí strachu a nejistoty skýtají tyto „organizace“ pro cizince určitý druh „nutného zla“, které je možné využít. Míra závislosti se různí. Od naprosté podřízenosti a absence svobodného rozhodování a organizování vlastního života a práce, přes relativní svobodu zatíženou dluhy a závazky, které cizinec musí plnit, a kterými je ve svém rozhodování limitován, až po závislost, vyvolanou určitým pohodlím, které klient či organizace zajišťuje prostřednictvím svých služeb. Kvalita sociálních kontaktů s vlastní komunitou je silnější, ale často jen přechodná, napojení na majoritní společnost je buď slabé, nebo žádné. Tento typ migrantů nemá v cílové zemi nejbližší rodinu, a to z důvodů ekonomické a sociální nestability. Právě nestabilita a složitá životní situace, která je způsobena především dluhy ve zdrojové zemi a dluhy vůči klientům a organizacím, vede k úzkostnému strachu z návratu domů a neschopnosti splácet dluhy, ale i strachu o vlastní rodinu. Strach též ovlivňuje průběh pobytu v zajištění, který tyto obavy ještě více prohlubuje, protože znemožňuje získávání finančních prostředků potřebných ke splácení dluhů. Zajištění také generuje další dluh za pobyt v zařízení. To vede k zastírání vlastní totožnosti a k prohlubování závislosti na klientech a organizacích, na jejichž pomoc se v budoucnu spoléhají. Mezi zvažovanými budoucími strategiemi chování patří žádost o azyl nebo setrvání v ilegalitě, a to i přes riziko opětovného zajištění, či výběr jiné cílové země. Jak první, tak druhé s pomocí falešných dokumentů.

Typ B

Respondenti tohoto typu představují téměř polovinu ze skupiny ekonomických migrantů. Jedná se především o občany Ukrajiny a dalších zemí bývalého Sovětského svazu, ale ve

skupině jsou zastoupeni i občané Vietnamu a Číny. Ze závislosti a někdy i nucené spolupráce s klienty či „organizacemi“ se jim podařilo vymanit. Po určité době tvrdé, občas i otrocké práce, splatili dluhy, které vůči klientovi měli, nebo jim na splacení půjčili peníze přátelé a příbuzní, které v Česku mají. Dalším důvodem pro opuštění klienta a jeho služeb bylo navázání kvalitních kontaktů a sociálních sítí v cílové zemi a tím získání jisté nezávislosti při organizování vlastního života a práce. Po negativních zkušenostech, které velmi často s klienty či „organizacemi“ měli, už nechtějí jejich služby v budoucnosti využít a spoléhají na své zkušenosti, kontakty a podporu přátel, které mají nejen ve vlastní komunitě, ale taktéž v majoritní společnosti. To platí především pro občany Ukrajiny, ale i Vietnamu, kteří v Česku působí již mnoho let, a kteří si na život v cílové zemi natolik zvykli, že právě pracovní a ekonomické možnosti, spolu se způsobem života v Česku, jsou hlavními motivy pro jejich budoucí setrvávání v zemi. Zajištění vnímají jako ohrožení jejich budoucnosti v Česku, na níž mnoho let pracovali, a které často obětovali i rozpad vlastní rodiny v zemi původu. Strach z návratu domů, ať už z pocitu vykořeněnosti a částečného odcizení se vlastní zemi a příbuzným nebo kvůli dluhům a možným pronásledováním, předurčují jejich budoucí strategie chování. Mezi ně patří žádost o azyl, snaha o zlegalizování pobytu a uzavření manželství, někdy i fingovaná svatba. Dále návrat na nezbytně nutnou dobu do vlasti, kde jsou lepší pracovní možnosti, vyřízení povolení a opětovný návrat do Česka nebo setrvání v nelegalitě s falešnými dokumenty, a to i přes možnost opětovného zajištění.

Podtyp B. 1 a B. 2

Migranti typu B jsou diferencováni do dvou podtypů na základě skutečnosti, zda mají v Česku nejbližší rodinu s dětmi. Jak již bylo uvedeno výše, často dochází vzhledem k charakteru a délce pobytu migrantů v Česku k rozpadu jejich rodin v zemi původu. Migranti pak navazují nové partnerské vztahy, často s příslušníky majoritní společnosti a mají potomky, o které se společně starají. Tato partnerská spojení jsou neuzákoněna, ať už z důvodu nechuti, nemožnosti vzhledem k stále právní platnosti předchozího manželského svazku nebo vzhledem k nelegálnímu pobytovému statusu cizince. Tento fakt má velký dopad na průběh zajištění těchto migrantů, kteří cítí strach z ohrožení svých nových rodin a možnosti opětovného krachu, ztráty partnerky/partnera a kontaktů s dětmi, které během zajištění nemohou ekonomicky podporovat. To vede u zajištěných ke skepsi, pesimismu a

ovlivňuje tak zásadně jejich budoucí strategie chování, které inklinují k prohloubení jejich nelegálního postavení v cílové zemi. Pozitivním faktorem je však materiální a sociální podpora během zajištění ze strany „nových rodin“.

Typ C

Tento typ migrantů je v ekonomické skupině také poměrně významně zastoupen. Tvoří jej především občané z bývalého Sovětského svazu, především pak Rusové, a menšinově zastoupeni jsou občané Vietnamu, Číny, Indie a afrických zemí. Působili v Česku samostatně, bez závislosti na klientském systému či „organizaci“, jejichž služeb buď vůbec nevyužili, protože přicestovali legálně nebo je využili jen jednorázově při zprostředkování nelegálního transportu do EU a Česka (tzv. „smuggling“ proces). Často jsou totiž „organizace“ zajišťující práci v Česku integrálně propojeny s převaděčskými organizacemi, které zajišťují transport a nelegální přechody hranic. Cenu za tyto služby se jim podařilo jednorázově zaplatit nebo jim peníze na cestu půjčili příbuzní a přátelé v zemi původu či v cílové zemi. Často právě výrazná pomoc ze strany příbuzných a přátel z vlastní etnické komunity žijících v Česku předurčuje svobodný charakter aktivit migrantů v cílové zemi. Ti, kteří podobnou podporu nemají, se vyznačují samostatností, odvahou a zkušenostmi, které využívají při naplňování svých nových příležitostí a budoucnosti v Česku, ale současně projevují menší znalost zákonů a správy migrace v Česku. Míra bližších sociálních kontaktů s majoritní společností je vyjma občanů Ruska a afrických zemí obecně nižší. Příslušníci zmíněných zemí jsou v sociálních interakcích specifictví tím, že často navazují partnerské vztahy s členy majoritní společnosti. Opět jsou to ekonomické a pracovní možnosti v Česku, díky nimž jsou schopni splácet své dluhy, podporovat rodinu, a které jsou spolu s příjemným způsobem života v relativním bezpečí hlavními motivy pro pobyt v Česku. Do země se dostali často strastiplnou cestou ze zdrojových zemí, kde žili v krizových poměrech a pronásledování. Díky těmto možnostem, které jim Česko nabízí, se jim také daří zakládat nebo sjednocovat rodinu. Zajištění vnímají jako narušení plánů, budoucnosti a dosažených cílů, obávají se návratu domů, kde je často čeká pronásledování ze strany úřadů, samota bez rodiny a přátel, ostuda a ekonomický propad spolu se ztrátou investovaných finančních prostředků. V případě migrantů ze třetích zemí se tato deziluze a menší orientace promítá v nejistotě a nevyjasněnosti budoucích strategií. Oproti tomu občané bývalého Sovětského svazu mají představu jasnější. Mezi nejčastější budoucí

strategie chování patří žádost o azyl, návrat do země původu, přechodný návrat do země původu, vyřízení platných dokladů a návrat do Česka, obstarání falešných dokladů v Česku, odchod do jiné země EU, snaha o legalizaci pobytu s pomocí právních služeb nebo setrvání v nelegalitě i přes možnost opětovného zajištění.

Podtyp C. 1 a C. 2

Podobně jako u typu B jsou i migranti typu C diferencováni do dvou podtypů podle toho, zda mají v cílové zemi - Česku rodinu s dětmi. Pro určitou část migrantů podtypu C s rodinou a dětmi je typická snaha o sjednocování vlastní rodiny v Česku. K tomu někdy úspěšně dochází mimo jiné díky zvolené migrační strategii, založené na samostatnosti a odvaze migrantů, kteří se vyvarovali závislosti na klientech i „organizacích“ a plně využili své kontakty, přátele a známé. Podařilo se jim vytvořit takové zázemí, že mohou podporovat svoji nejbližší rodinu v migraci do Česka, kde potom společně žijí. Nově příchozí členové rodiny se právě díky takovéto podpoře mohou vyhnout područí klientů a svobodně rozhodovat o svých aktivitách v cílové zemi. Zbývající část migrantů tohoto podtypu založila v cílové zemi rodinu s partnerkou/partnerem z majoritní společnosti. To se týká především migrantů z afrických zemí nebo bývalého Sovětského svazu. Občané asijských zemí zakládají rodinu s příslušníky vlastní komunity, protože kvalita jejich napojení na majoritní společnost je velmi nízká. Téměř všichni migranti z této podskupiny, kteří v Česku založili rodinu a měli děti, jsou nesezdaní nebo rozvedení. Přítomnost rodiny v cílové zemi má opět nezanedbatelný vliv na pobyt cizinců v zajištění. Typickými projevy jsou například obavy o těhotnou partnerku nebo malé děti, nejistota z vlastní a rodinné budoucnosti způsobující bezradnost, deprese a zatvřelost, které krystalizují v budoucí strategii chování směřující opět k nelegálnímu postavení v Česku. Cizinci, kterým se podařilo sjednotit v Česku svoji rodinu nebo alespoň její část, a na které odloučení od rodiny také dopadá, inklinují spíše k legální a dlouhodoběji udržitelné strategii chování.

Charakteristika a popis tranzitních migračních typů

Typ D

Tento typ tranzitních migrantů je v našem výzkumném vzorku zastoupen pouze jednou respondentkou (33Ž24NIG-D), a proto ho lze jen stěží považovat za samostatný typ. Uvádíme ho zde jen z toho důvodu, abychom ilustrovali a porovnali, jak výrazně se snížil počet čistě tranzitních nelegálních migrantů zajištěných v ZZC oproti podobným výzkumům provedeným dříve. Tranzitní migranti pocházejí z geograficky vzdálených zdrojových zemí, především z Afriky a Asie. Hlavními motivy migrace těchto cizinců jsou zoufalé, a někdy až kritické ekonomicko-politické, ale i společenské poměry a podmínky v těchto rozvojových zemích. Dalším z důvodů migrace může být také snaha o sjednocení se zbytkem rodiny nebo příbuznými. Cílovými zeměmi tranzitních migrantů jsou především ekonomicky rozvinutější země EU. Tranzitní migranti mají průměrně nižší věk, nižší vzdělání a jsou většinou svobodní. Neznalost nového prostředí tranzitní země, jejích zákonů týkajících se organizace migrace a často také strach z budoucnosti vedou k dezorientaci, bezradnosti a osamocení, které jsou pro tranzitní migranty charakteristické. Během transportu jsou nuceni využívat organizace převaděčů a falešné dokumenty. Transport probíhá často v zoufalých podmínkách, kdy jsou zcela v područí těchto organizací. Někdy jsou podporováni příbuznými z cílové země. Zajištění je pro tyto migranty velmi těžké, mají psychické problémy, jsou zmatení a zoufalí. Z toho pramení také nevyjasněnost budoucích strategií.

Typ E

Tato nepočetná a specifická skupina tranzitních migrantů se liší tím, že v tranzitní zemi strávili více času. Někteří byli během tranzitu zajištěni a požádali o azyl, jiní spláceli organizacím náklady za transport. Následně poté dosáhli cílové země, čímž ovšem porušili azylový režim a na základě Dublinských smluv došlo k jejich návratu zpět do tranzitní země, tedy Česka, kde byli zajištěni. Jiní byli z cílové země navraceni na základě readmisních smluv zpět do Česka, kde bylo prokázáno jejich dřívější působení. Jsou tak v jakémsi opětovném tranzitu, protože jejich budoucnost v cílové zemi je zásadně

ohrožená. Do této situace se dostali často právě díky neznalosti zákonů, naivitě a nízké orientaci v organizaci migrace. Ti, kteří v Česku během tranzitu strávili více času, zde mají kontakty a podporu přátel. Zájmem všech je dostat se zpět do cílové země, někteří toho chtějí dosáhnout nelegálním způsobem. Pobyt v zajištění opět snášejí velmi těžce, kromě cizinců, kteří jsou v zajištění opakovaně. Mimo zmíněné odlišnosti platí pro tyto cizince stejné charakteristiky jako u výše popsaného typu D.

5.3 Detailní analýza výpovědí zajištěných cizinců

V této kapitole se dotýkáme vlastní problematiky vlivu zajištění v ZZC na migrační a integrační proces všech typů ekonomických migrantů. Jednotlivé podmíněnosti a aspekty jsou dokládány podle potřeby množstvím vybraných ukázek z rozhovorů, charakterizujících danou problematiku a mechanismus. Mezi tyto aspekty a podmíněnosti patří například: vliv zajištění na změny migračního chování a plánování; obtíže, které zajištění provází a ztráty, které přináší; průběh tranzitu a služby, které nabízí klient a organizace; vazby na okolí; dopad zajištění na budoucnost a jeho vliv na předpokládané budoucí migrační strategie; opakované zajištění a snaha o změnu identity.

5.3.1 Vliv existence zajištění na změny migračního chování a plánování

Skupina I – ekonomičtí migranti

Jak dokládají následující výpovědi, ukázalo se, že většina respondentů o existenci detenčních zařízení před svým příjezdem neměla žádné informace.

2M28UKR-A: „O existenci jsem nevěděl před tím, než mě poprvé chytli, a potom jsem už věděl, že pokud mě znovu chytí, tak půjdu sem.“

3M28UKR-B2: „O existenci zařízení pro zajištění jsem vůbec nevěděl, kdybych o tom věděl, tak bych sem nejel.“

6M29UKR-B2: „Vůbec jsem nevěděl, že tady jsou takováto zařízení a hrůzy. Je to koncentrační tábor, ani nepříteli bych to nepřál, je to strašné. Nikdo mě neinformoval, že tady existuje zajištění, kdybych to byl věděl, dával bych si větší pozor, nikomu bych to tu nepřál.“

7M34UKR-B1: „O existenci zajištění jsem nevěděl. Nevěděl jsem ani, jak se zachovat, když mě zavřou, neměl jsem žádné informace, a tak jsem podepsal papír, že nepodám odvolání, což, jak jsem později zjistil, je průšvih. Bohužel jsem o zajištění nevěděl a k mé smůle jsem neměl ani žádné informace, proto jsem podepsal věci, které jsem podepisovat neměl.“

Míra informovanosti byla obecně vyšší mezi těmi migranty, kteří si prošli zkušeností s klientským systémem či ‚organizací‘ a strávili také určitý čas v prostředí pracovních i dalších migrantů s neoprávněným pobytovým statutem. Měli tedy sociální napojení na toto prostředí, díky kterému získali mnoho informací a zkušeností.

8M40UKR-B2: „Po dvou letech v ČR jsem se dozvěděl od Ukrajinců o existenci detencí, vůbec jsem se tomu nedivil, protože vím, jaká je tu verbež z Ukrajiny a je škoda, že nebylo možné se sem dostat na azyl, protože vím, jakou reklamu si tu Ukrajinci udělali.“

1M31UKR-B2 „Před příjezdem jsem o existenci těchto zařízení věděl, povídá se to mezi těmi, kteří už tu pracovali, ale nijak mě to neovlivnilo.“

Podobné informace získali také ti migranti, kteří měli v cílové zemi příbuzné a jejich silnou sociální síť. Naopak téměř žádné informace o hrozbě zajištění neměli migranti z afrických zemí, přestože často měli velmi silné napojení na majoritní společnost, která však obecně o existenci zajištění není téměř informována.

17M23KAZ-C1: „O existenci zařízení jsem věděl od jednoho bratra ve víře, který byl zajištěn v Poštorné a od jednoho, který byl v Bělé- Jezové. Ten po druhém negativu utekl do Švédska, ale vrátili ho zpět do ČR, do Bělé- Jezové. Ted' je v Kostelci nad Orlicí. O možnosti zajištění jsem věděl od bratrů ve víře a ti mi dali informace, jak to tady probíhá a jak se má člověk zachovat, co říkat a co ne.“

31M45NIG-C2: „O existenci zajištění jsem nevěděl. Byl jsem navštívit v azylovém zařízení Frýdek-Místek svého kolegu, který tu studoval magisterský obor a byl v zařízení i s rodinou (manželkou a dcerou). Bavili jsme se o azylovém systému, ale ani od něj jsem se nedozvěděl, že by zde v ČR existovala podobná zařízení, jako je toto.“

Migranti, kteří o existenci zajištění mají informace, si většinou nepřipouští, že by mohli být zajištěni nebo jsou vzhledem ke své ekonomické a sociální situaci nuceni přijmout nezbytnou míru nejistoty a riskovat zajištění.

5M47UKR-B2: „Věděl jsem o existenci těchto zařízení, ale nijak jsem nad tím nepřemýšlel, co by se mohlo stát a podobně.“

11M39UKR-B2: „Před prvním zajištěním jsem o detenci nevěděl, ale potom, když jsem tu zůstal nelegálně pracovat, tak jsem si ze začátku dával pozor.“

13M52RUS-A: „O existenci zajištění jsem věděl už z vazby na Ruzyni, ale nijak mě to neovlivnilo, tady je to kdekoli lepší než v Čečensku, kde by mě odvezli do tábora na Kavkaz. Tam by mi bylo určitě hůře. O možnosti zajištění jsem věděl z vlastní zkušenosti z Ruzyně, ale nijak to moje plány neovlivnilo, nemám na výběr. Potom jsem byl poprvé zajištěn v Bělé- Jezové, dostal jsem vyhoštění a výjezdní vízum na 14 dní. Ale co jsem mohl dělat, šel jsem na cizineckou policii, kde mi

prodloužili vízum o týden a řekli, ať odjedu. Ale v Rusku by mě zničili, tak jsem tu zůstal.“

21M60ARM-B2: „O existenci zajištění jsem slyšel, ale žádné bližší informace jsem neměl. Nenapadlo mě, že tu nakonec skončím, když jsem tu byl tak dlouho nelegálně.“

23M38VIET-B2: „O existenci zařízení jsem slyšel, ale přestože jsem tu zůstal nelegálně, tak jsem si pozor nedával. Chodil jsem normálně po ulici, a když mě chytí, tak pojedu do Vietnamu nebo do jiné země.“

Rizika zajištění jsou většinou ochotni minimalizovat jen ti migranti, kteří již jednou zajištění byli, ale rozhodli se v cílové zemi zůstat i nadále nelegálně. U nich je patrná změna v migračních strategiích a plánování.

9M43UKR-B2: „Spolupracoval jsem s kolegy, kteří v zařízení byli dvakrát až třikrát a žádné špatné věci o tom neřikali. Potom jsem byl poprvé zajištěn 180 dnů v Bělé – Jezové, takže teď jsem věděl, co mě čeká. Tam jsem požádal o azyl. Po propuštění z Jezové jsem čekal na soud, tak jsem měl klid. Hledal jsem práci na vesnici, kde je klid a není tam tolik kontrol. Po prvním zajištění jsem měl strach. Pracoval jsem přímo pro lidi, vydělával jsem lepší peníze než u mafiána.“

24M46VIET-A: „Dával jsem si 16 let velký pozor, aby mě nechytla kontrola. Mezi lidmi jsem chodil normálně, ale na tržnici jsem si dával pozor a pro případ kontroly jsem měl falešný doklad. Při kontrole policie nemá moc času zkoumat doklady, má toho hodně, jen koukne a jde dál.“

Skupina II – tranzitní migranti

Kromě výjimek nemají tranzitní migranti o existenci detenčních zařízení žádné informace. U zajištěných cizinců se tato zkušenost promítá v budoucím chování i plánování a vede k větší obezřetnosti.

40M27ČÍNA-E: „O detenčních zařízeních jsem se dozvěděl už při své cestě z Číny, ale co zajištění obnáší, jsem zjistil až potom, co mě poprvé chytili. Po propuštění jsem si dával velký pozor, skoro jsem nepracoval a skrýval jsem se, aby mě nechytli. Dostal jsem se konečně do Rakouska za manželkou a příbuznými, velmi jsem se bál, aby mě nechytli. Dával jsem si pozor během cesty a nevycházel jsem ven. Pracovat jsem začal až po delší době pro příbuzné a krajany, abych snížil riziko, že budu znova chycen a zajištěn. Přátelé mi po prvním zajištění v ČR pomohli dostat se nelegálně do Rakouska, ale zajištění se na mně projevílo psychicky, byl jsem velmi zmatený a měl jsem velký strach. Pokaždé, když jsem viděl policii, tak mi bylo špatně strachy. Skoro jsem nevycházel ven.“

5.3.2 *Obtíže, které zajištění provází a ztráty, které přináší*

Skupina I – ekonomičtí migranti

Z následujících výpovědí respondentů vyplývalo, že zajištění přinášelo cizincům především psychické a psychosomatické obtíže, které byly vyvolány náhlým zásahem do jejich soukromí a migračního procesu, jehož budoucnost byla touto situací často výrazně ohrožena nebo komplikována.

14Ž63RUS-C1: „Cítím se tu jako zvíře v pasti, nemohu tu ani jíst, jak je mi špatně. V noci špatně spím, pořád přemýšlím nad tím, co bude a jak to zde vydržím a přečkám. Mám tady z toho strach, jsem daleko od rodiny, navštěvují mne, ale mají to daleko. Nikoho tu nemám, pomáhá mi paní z Ukrajiny, která je zde také zavřená. S nikým jiným se tu nebavím, mám deprese a strach z budoucnosti. Je to tu pro mě ponižující. Ztratila jsem tu klid v životě, protože se z toho nemohu vzpamatovat a uklidnit se.“

31M45NIG-C2: „Zajištění mi přináší poměrně velké psychické problémy. Často mám bolesti hlavy, když přemýšlím nad tím, že jsem opravdu tady, co zde dělám. Zvláště když si vzpomenu, že doma mám vše. Tady mám přítelkyni, nedokončené studium, auta a bydlení, ale sedím tady. Pokud bych zde nedostudoval doktorát, tak ztratím důvěru, zklamal bych jak rodinu, tak vládu a musel bych vrátit stipendium vládě zpět.“

32M45SYR-C1: „Pobyt zde mi přináší velké deprese, sklíčenost, rozhořčení a beznaděj.“

Psychicky náročná byla pro zajištěné právě délka pobytu v zajištění, především pak její začátek, kdy se zajištění cizinci snažili o zorientování se ve vlastní nové situaci a v novém prostředí. Druhou nejobtížnější fází bývá dle výpovědí závěr zajištění, kdy cizinci často neznali „den ani hodinu“, kdy budou ze zajištění propuštěni a jak jejich případ dopadne, což přinášelo velký psychický tlak a stres, který vedl k depresivním projevům chování, konfliktním situacím a pobytu v přísném režimu zajištění. Cizincům, jak sami uváděli, byla často podávána antidepresiva.

2M28UKR-A „Pobyt tady snáším těžko, trvá to hrozně dlouho, pro mě dvojnásob, protože jsem tu už podruhé. Dávají mi prášky na spaní a na nervy, každý den to stojí 240 Kč, nevím, z čeho to zaplatím.“

4M25UKR-B2 „Občas mám také deprese, hlavně poslední 2 měsíce, dříve jsem je neměl.“

6M29UKR-B2: „Chybí mi (rodina; pozn. tazatele) tak strašně, že se to nedá ani popsat. Vnímám to tady jako koncentrační tábor, ani nemohu vysvětlit jaké to je. Je to psychologický experiment, už jsem musel začít brát prášky na psychiku, antidepresiva. Tady jsi nikdo.“

7M34UKR-B1: „Pobyt v zajištění není jednoduchý, 6 měsíců je dlouhá doba, po třech měsících začínají kluci brát prášky. Občas mi rupne v kouli, ale zvládám to tím, že si dám prášek. Jednou za můj pobyt tady jsem byl v přísném režimu, když jsem to psychicky nezvládl, tak mě tam zavřeli. V přísném režimu to je mnohem horší.“

10Ž38UKR-A: „Pobyt zde mě rozčiluje, ale nemám na výběr, musím tu být a nějak to přečkat. Když si vzpomenu na čas, který tu jsem, a dobu, kterou tu ještě budu, tak mi z toho není dobře. Hlavně psychicky.“

14Ž63RUS-C1: „Nic jiného tu nemohu dělat, sportovat už nemohu, tak tu sedím nebo spím, pokud mohu usnout. Dávají mi tady léky na zklidnění, ale to pomáhá jen dočasně. Na modlení a rozjímání zde není klid. Nedokážu se soustředit, jsem stále v psychickém napětí.“

15M38RUS-C2: „Snáším to tu celkem dobře, ale nezvykl jsem si tu. Přináší mi to velké psychické problémy, беру prášky. Vadí mi tu jídlo, je ho málo, nedají mi máslo a mléko, a když dají, tak málo. Zajištěním jsem ztratil možnost vydělat si peníze a ztrácím tu psychické zdraví.“

18M35BLR-C2: „Zajištění mi přináší velké psychické problémy, které jsem měl i předtím, byl jsem hospitalizován, ale tady se to jenom stupňuje. Pořád se mnou dělají nějaké pokusy a píchají mi injekce.“

19M33BLR-C2: „Já mám deprese, беру prášky čtyřikrát za den. Mám depresi z toho, že tu budu půl roku. Člověk sice ví datum, kdy ho odtud musí pustit, ale nikdo přesně neví, jak dlouho tu skutečně bude. Minimum jsou 3 měsíce, takže ve výsledku nikdo nic neví. Každý, kdo sem přijde, říká si, že tu bude měsíc a bude to v pohodě, ale potom zjistí, že to tak není. Byl tu jeden Ukrajinec 178 dní, už z toho byl hodně nervózní a potom ho najednou deportovali na Ukrajinu.“

20M33MOLD-B1: „Zajištění je moc dlouhé, půl roku je hodně. Moje sestra říkala, že v Řecku je detence dlouhá jen 3 měsíce, to by se dalo vydržet snáz. Mám ze zajištění deprese, ale tady je má každý, nikdo neví, jak dlouho tu bude. Psychicky je to tu horší než v base, protože nikdo nic neví. Nevíš, na co se máš psychicky připravit, a tato nejistota je vůbec nejhorší, pořád to má člověk v hlavě. Byl tu třeba jeden zajištěný 5 měsíců, v noci přišla policie a řekli mu ‘hele, máš 15 minut a pojedeme’.“

24M46VIET-A: „Zajištění jsem se přizpůsobil, musel jsem přivyknout životu zde, brát situaci takovou, jaká je. Ze začátku jsem měl deprese, především první měsíc to bylo nejhorší, pak se to postupně zlepšovalo. Další nejhorší měsíc, alespoň podle zkušeností odtud, je poslední měsíc, kdy člověk nemůže spát, protože neví, co s ním bude. To většinou z nervů ani nemohou jíst. Je to tu pro mě těžké, ale musím se podřídít a souhlasit.“

25M26VIET-A: „Po zajištění jsem měl strach a deprese, takže jsem první měsíc probrečel a zhubnul 2 kg. Potom to už bylo lepší. Psychické problémy zatím nemám, ale hodně tady přemýšlím.“

37M34ČÍNA-C1: „Pobyt v zajištění je problém, zleniví se tu jak fyzicky, tak duševně. Je mi jasné, že když se sem člověk dostane, tak je velmi pravděpodobné, že tu zůstane 6 měsíců. Proto je dobré si najít nějakou činnost na trávení času.“

Dalšími obtížemi, které zajištění způsobovalo, byl strach z budoucnosti nebo možné deportace. Zajištění měli dostatek času na přemýšlení a analyzování vlastního života a budoucnosti, což jejich depresivní chování i psychosomatické problémy prohlubovalo.

19M33BLR-C2: „Člověk tu má čas přemýšlet sám nad sebou, co jak udělal, a s každým tady to zacvičí. Hodně tu přemýšlím a беру to jako normální vývoj, že jsem se sem dostal, abych se vrátil zpátky na zem. Byl jsem nafoukaný frajer, měl jsem všechno na háku a z ničeho jsem si nic nedělal. Řídil jsem opilý a jezdil jsem na červenou.“

22M32VIET-A: „Občas mě tu bolí hlava, z toho, když přemýšlím nad svými starostmi.“

39M38ČÍNA-B2: „Není dobré trávit čas myšlením nad zajištěním, to přináší psychické obtíže, 6 měsíců je příliš dlouho.“

Výpověď 31M45NIG-C2 v souvislosti úvah o budoucnosti naznačuje absenci jakéhosi rehabilitačního programu, umožňujícího nápravu odcizení se zdrojové zemi a psychickou přípravu na návrat domů

31M45NIG-C2: „Moje deprese se stále prohlubuje už od začátku zajištění. Nemohu občas uvěřit tomu, že tu skutečně jsem. Často zde uvažuji nad tím, že tady v detenci chybí nějaký rehabilitační program, který by člověka uvedl do situace a připravil ho na budoucnost po detenci. Mnoho lidí, kteří žili a pracovali v ČR delší dobu, zvláště když tu byli nelegálně, tak si přestali připouštět realitu, přetrhali své vztahy k rodinám i k zemi, ze které přišli, a zde mají čas na to, aby si vše uvědomili. Problém je ten, že se s tím nedokážou smířit, mají strach, deprese a vymýšlí způsob, jak v ČR nebo v jiné zemi zůstat. Chybí zde rehabilitační mechanismus, který by jim pomohl, připravil je na návrat zpět a uvedl do reality.“

Větší odolnost vůči zajištění se projevovala u těch cizinců, kteří byli v zajištění opakovaně (viz např. 9M43UKR-B2 a 11M39UKR-B2), dále u těch, kteří měli zkušenosti s tvrdými životními podmínkami a výchovou, ať už ze zdrojové země, kde byli pronásledováni, nebo z prostředí vězení, vazby, služby v armádě.

8M40UKR-B2: „Pobyt v zajištění vnímám tak trochu jako v armádě, ale nějakou menší úzkost v sobě mám. Když vidím ten les a plot, tak už ten plot mě zabíjí.“

9M43UKR-B2: „Myslím, že to pro mě skončilo ještě dost dobře. Už jsem v zajištění podruhé a už jsem si tady na to zvykl. Už jsem tu pět měsíců, tak jen čekám, až mi udělají papíry a deportují mě.“

11M39UKR-B2: „Zajištění na mě působí celkem dobře, už jsem si tu zvykl, jsem tu podruhé. Vnímám to tady jako trest za to, že jsem porušoval zákon a předpisy, takže se to dalo čekat.“

12M52RUS-B2: „Pobyt v zajištění vnímám normálně, bez obtíží, nic mi tu nechybí. Nevnímám nic jako ztrátu, nechybí mi nic, kromě alkoholu.“

13M52RUS-A: „Zajištění je v pohodě, co mám dělat. Mohlo by být hůře i lépe. Nemohu říci, že by to tu bylo špatné. Někdo si stěžuje, ale já bych ho poslal na ruskou vazbu a pak by viděl. Myslím, že když člověk zažije to co já, tak překonání zajištění není žádný problém.“

26Ž23VIET-B2: „Zajištění vnímám jako ubytování bez svobody. Bydlím tady a mám co jíst, takže mi to jinak nevadí. Už dlouho jsem zvyklá starat se sama o sebe.“

27Ž26VIET-C1: „Pobyt v zajištění snáším normálně, my si moc nestěžujeme, jsem tak vychovaná. Myslím, že jsem dost skromná, jsem ze severního Vietnamu, takže jsem skromná.“

Pozitivnější naladění bylo patrné také u respondentů, kteří měli dostatek informací o zajištění dříve, než byli zajištěni, a tyto informace využili například při změně vlastní identity. Jejich vyhlídky se zdály být optimističtější.

42M30GAM-C2: „V zajištění jsem přes 4 měsíce. Přemýšlím tu mnohem víc než dříve, ale obtíže mi to zatím nepřináší, mám změněnou identitu.“

Kromě délky zajištění odsuzovali respondenti tvrdost nastavených podmínek, které odpovídaly vězeňskému režimu, kdy zajištění vnímali jako neadekvátní trest za vinu, kterou si často nepřipouštěli vůbec nebo jen částečně⁴².

9M43UKR-B2: „Zajištění vnímám především jako trest, jako dost přísný trest. Vnímám jsem to tak i minule a myslím, že své vlastní zkušenosti, že to tak vnímá dost zajištěných, kteří jsou tu už dost dlouho. Největší ztráta je pro mě finanční, je to dost velká překážka pro mou budoucnost. Také jsem v zajištění ztratil dost času, je to dohromady rok ztraceného života.“

10Ž38UKR-A: „Pravidla zde v zařízení jsou potupná, člověk se nemůže ani pořádně procházet, je zde jen dvůr a jinak mříže. Podmínky jsou zde opravdu jako ve vězení. Téměř každou žádost, kterou si zde člověk podá, tak skončí zamítnutím. Jídlo tu nestojí za nic. Čas utíká velmi pomalu. Jedná se tu s námi tak, že to vyvolává pouze rozhořčení, takže to lidem, kteří zde pracují, dáváme najevo, což vyvolává zase nevraživost. Je to jako v kruhu.“

23M38VIET-B2: „Pobyt v zajištění vnímám jako trest, který mi přináší psychický tlak, jsem nespokojený a protivný. Je to pro mě trest. Zajištění je, jako kdybych byl v base.“

25M26VIET-A: „Nikdy jsem nebyl ve vězení, ale protože tu člověk nemá svobodu a práva, tak je to asi jako ve vězení.“

⁴² Podobná zkušenost s absencí internalizace viny zajištěných cizinců je uváděna také v rigorózní práci Krahulíka (2006).

32M45SYR-C1: „Pobyt zde je zlý sen, nechápu, jak něco podobného může existovat. Pochopíte, že jsem žil v ČR tolik let legálně, jako svobodný člověk, podnikal jsem, vydělával, platil daně. Mám tu dceru, se kterou se scházím, a teď mě chtějí odvézt domů. Připadám si, že jsem se sem dostal nedopatřením, že jsem tu nějakým omylem.“

Další kritikou, která vycházela z obtíží zajištěných, byla absence individuálního přístupu úřadů, zohledňujícího věk a rodinné poměry.

7M34UKR-B1: „Nejvíce mě štve, že se stát nezajímá o to, zda mám rodinu, jak jsem na tom a o koho se starám. Také mi vadí, že mě tady sprostě zavřou a já jsem za 14 let v ČR neudělal žádný průser. Ztratil jsem svobodu. Takováto zařízení jsem nikdy nezažil. Nezajímá je osud člověka, měli by brát všechny plusy a mínusy – trestní rejstřík, práce, jazyk, rodina.“

10Ž38UKR-A: „Myslím si, že pravidla zde jsou nastavena příliš tvrdě a se všemi se zachází stejně, s kriminálníky, slušnými lidmi, starými, mladými. To je podle mě chyba.“

14Ž63RUS-C1: „Když mně dělali vstupní lékařskou prohlídku, tak se mnou zacházeli jak se zločincem. Musela jsem být nahá a potom udělat dřep, doktorka koukala pode mě, jestli tam náhodou nemám něco schované. Prostě je to tu hrůza. Nikomu jsem nic neudělala a jsem tu zavřená za mřížemi, jako zločinec.“

Zajištění přinášelo cizincům také kulturní a náboženské obtíže při společném soužití. Tyto obtíže vedly k častým nedorozuměním, která eskalovala v otevřené konflikty. Muslimové si stěžovali na nedostatek prostoru a nevhodné podmínky potřebné k praktikování jejich vyznání, jiní zajištění naopak při společném soužití s muslimy cítili ohrožení kvůli jejich netoleranci⁴³. Cizincům z asijských zemí působila zažívací obtíže česká kuchyně, na kterou nebyli zvyklí.

4M25UKR-B2: „V zajištění je to špatné, není tu nic dobrého, to člověk pochopí hned po měsíci. Vadí mi tu lidi, jsou to většinou alkoholici a je tu hodně konfliktů, což většinou končí samotkou nebo přísným režimem.“

13M52RUS-A: „S těmi balíčky na Ramadán se dá těžko vydržet, mám hlad a není tu mikrovlnka, abych si to ohřál, takže mi je špatně od žaludku.“

16M58RUS-C1: „Obtíže, které mi zajištění přináší, pramení spíš ze společnosti zde, než z pravidel samotného zajištění. Žádný výkvět inteligence a kultury to zde opravdu není. Mnoho zajištěných má za sebou kriminální pozadí, to vím z diskusí a příběhů, které tu často vyslechnu. Také mi tu velmi vadí plýtvání a ničení věcí a zařízení. Vybití agresivity demolováním zařízení, sportovního vybavení a podobně, tomu nerozumím, ač je to zde na denním pořádku. Také mi zde vadí hygiena, často si chodím mýt ruce, protože zajištění z určitých národností hygienu nedodržují. Když

⁴³ Během rozhovorů s vedením zařízení, stejně tak s členy policie i bezpečnostní agentury, které sloužily k dokreslení a pochopení atmosféry zařízení, často zaznívaly problémy, které vyvolávají zajištění cizinci muslimského vyznání. Jejich netolerance se projevuje jak ve vztahu k zajištěným cizincům jiného vyznání, tak k zaměstnancům zařízení, především ženám, jejichž autoritu neuznávají. V minulosti tak došlo k několika napadením, především žen, které v zařízení uklízí nebo těch, které vydávají stravu v kuchyni.

jdou z velké, tak si ani neumyjí ruce, proto si dávám pozor, abych se zbytečně nenakazil nebo nedostal žloutenku. Jsou tu rusky mluvící muslimové, kteří si sice nechají domluvit, ale kdybych se jen náznakem dotkl jejich víry, tak vím, že se rána druhého dne nedožiji. Prostě by mě zabili, v tomto směru nemají žádnou toleranci, přesto, že z křesťanů si legraci dělají. Dávám si na to pozor, abych se jich nějak, třeba omylem nedotkl.“

17M23KAZ-C1: „V zajištění mi vadí, že je nás na pokoji sedm a nemohu se modlit, protože nemám klid. Chtěl bych jeden pokoj na modlení, protože když je Ramadán, tak se v noci modlím a ve dne spím. Ve dne ale není klid, tak bych chtěl jít do volného pokoje, je jich tu dost. Chtěl bych ho jen na jeden měsíc nebo ať nás dají všechny muslimy do jednoho pokoje. To ale neudělali.“

21M60ARM-B2: „Modlím se tady v zařízení jen občas, ale muslimové se modlí pravidelně a nikdo je nesmí rušit, jinak má problémy.“

22M32VIET-A: „Pobyt v zařízení není tak zlý, vadí mi tu jídlo, nejsem na něj zvyklý a nejvíce mi chybí svoboda a pohyb.“

37M34ČÍNA-C1: „Vadí mi tu strava, česká kuchyně je pro mě problém. Jídlo se sem nesmí posílat, tak mám často hlad.“

39M38ČÍNA-B2: „Zajištění zvládám bez obtíží, vadí mi tu strava, nemohu si na ni zvyknout. Jinak mi nic nechybí.“

41M38IND-C2: „V zajištění to celkem jde, ale jsem tu jen 3 dny. Jsem z toho dost vystresován a nevím, o co jde, vůbec se v zákonech neorientuji. Nic mi tu zatím nechybí, až na vegetariánské jídlo a chtěl bych si něco koupit.“

19M33BLR-C2: „Společnost mi tu nevadí, tady to není přímo vězení, není tu žádný zabiják, maximálně krádeže nebo loupežné přepadení. Je to spíše pionýrský tábor ve vězeňském stylu, ale nekrade se tu navzájem.“

28Mneuv.VIET-C1: „Vadí mi, že se tu občas lidi poperou. Potom končí na týden v přísném režimu, nebo pokud to není závažné, tak v pokoji.“

Nejčastěji respondenti v zajištění postrádali svobodu, soukromí, možnost vlastního rozhodování, standard života a návyky, na které byli na svobodě zvyklí. Dále byla zřejmá deprivace ze ztráty kontaktů s příbuznými a přáteli. Především ti, kteří měli rodiny s dětmi, tak dlouhým odloučením trpěli, a možnost návštěv, psychické a materiální podpory pro ně byla často nedostačující.

1M31UKR-B2 „Vadí mi tu, že nemůžu mít telefon a zapalovač, je to tu jak v base, i když chlapi říkali, že v base je lépe než tady. Také mi vadí, že zavírají televizi v 10 hodin.“

2M28UKR-A „Přišel jsem tím o přítelkyni, svobodu a kontakt s rodinou.“

4M25UKR-B2 „Kvůli zajištění jsem přišel o přítelkyni a o čas.“

5M47UKR-B2: „Vůbec se mi tady nelíbí, nemám kávu, cigarety a nemůžu zavolat rodičům. Jedna minuta volání stojí 15 Kč a já nemám peníze ani na cestu domů.“

6M29UKR-B2: „Pobyt v zajištění vnímám jako nejhorší zážitek svého života. Moc a moc se to na mně podepisuje, chybí mi práce, fotbal a kamarádi.“

7M34UKR-B1: „Hrozně mi chybí rodina, jinak nic více. Strava občas není nic moc, ale dá se to zvládnout. Je to tady jako v base, pobyt mi pomáhá přemáhat rodina. Chybí tu lidem mobil, na patře jsou dva telefony, já mluvím třikrát až čtyřikrát denně s rodinou, nemám tu žádné soukromí, ale už je mi fuk, že mě někdo poslouchá.“

11M39UKR-B2: „Jediné co mi chybí, tak je svoboda, ale jinak mi tu nic nevadí.“

14Ž63RUS-C1: „Chtěla jsem jen být zde se svojí dcerou, nikoho jiného nemám, jsem sama. Chybí mi tu můj klid, na který jsem zvyklá, dcera a vnoučata, jídlo, moje věci, které tu nemohou být. Svoboda, procházky, normální život. Vadí mi zde prostředí vůbec, režim, pravidla, stráž. Čas zde trávím četbou a přemýšlením, které vedou k tomu, že mám deprese a brečím. Nevím kudy kam. Ztratila jsem čas, kdy jsem mohla být se svými vnoučaty.“

16M58RUS-C1: „Na pobyt zde jsem si zvykl, už čekám, až mě odvezou domů. Vadí mi, že tu sedím už půl roku. Mohl jsem být už doma s rodinou a pomalu se chystat zpět na návrat do ČR. Pobyt zde se dá vydržet, je to ztráta času, ale pokud se člověk smíří se svou situací a s pravidly zde, tak to není tak hrozné. Jsou tu pravidla, která jsou ponižující a nesmyslná. Chybí mi také kvalitnější strava, ovoce a určitý komfort života, na který jsem zvyklý.“

19M33BLR-C2: „Pobyt v zajištění mě velmi štve. Venku mám přítelkyni, tak mě to tu rozčíluje.“

20M33MOLD-B1: „Chybí mi tu vitamíny, jen občas nám dají jablko, cítím, že jsem zesláblý, mám horší imunitní systém. Postrádám tu nějakou trafikou nebo bufet, kde bych si mohl koupit třeba ovoce nebo vodu, abych nemusel pít jenom tu z vodovodu. Tady není voda moc dobrá. Chtěl bych se osprchovat v normální vodě. Když si dělám čaj, tak vidím, co je to za hnus. V Bělé- Jezové jsem zhubnul 5 kg, tady jsem také zhubnul, moc tu nejím, nechutná mi tu a mám nervy.“

23M38VIET-B2: „Je také protivné, že tu jsou jen chlapi. Málo se tu sportuje a vadí mi tu večerní klid, jídlo a pití. Necítím se tu svobodně, to je samé zavři, pusť ven, najez se, napij se, připadám si tu jako slepice.“

27Ž26VIET-C1: „Ztratila jsem tu především svobodu a čas. Také peníze, které jsem si ještě chtěla vydělat.“

28Mneuv.VIET-C1: „Zajištění je normální, v pohodě, nemám ještě deprese, ale musím ještě měsíc vydržet. Chybí mi tu holky, to je pro mě velký problém, 6 měsíců je dlouhá doba. Byl jsem zvyklý chodit s kamarády na pivo, ale to mi tak nechybí jako holky a cigarety, kterých mám nedostatek.“

31M45NIG-C2: „Když si to uvědomím, že tu jsem, tak mám deprese. Zvláště když si vzpomenu, že doma mám vše, tady mám přítelkyni, nedokončené studium, auta a bydlení, ale sedím tady.“

34M26ZIM-C1: „Je to tady jako v pekle, to se nedá vůbec vysvětlit. Nejvíce mi chybí moje těhotná přítelkyně, za měsíc má родit a já tu budu sedět. Ani s ní nejsem v pořádném kontaktu.“

Osobní podpora v zajištění ze strany rodin a příbuzných byla obecně nižší u občanů Vietnamu a Číny.

24M46VIET-A: „Zajištěním člověk ztratí důvěru u Vietnamců a cítí, že má určitou vinu, přátelé mají odstup, alespoň na nějaký čas.“

I přes množství volnočasových aktivit a sportu většina cizinců postrádala v zajištění možnost práce a drobného přivýdělku, který by alespoň částečně pokryl jejich finanční ztráty vzniklé zajištěním a dluhem vůči České republice vzniklým náklady za pobyt v zajištění. Cizinci tak zajištění vnímají jako ztrátu času. Právě tato finanční insolvence byla jedním z hlavních jmenovatelů ztrát, které zajištění cizincům působilo.

3M28UKR-B2: „Zajištění je podle mě experiment na lidech. Vůbec tu nechci být, je to naprostá ztráta času.“

16M58RUS-C1: „Během půl roku, který tu jsem, jsem ztratil možnost pracovat a samozřejmě, že i finančně jsem na tom prodělal.“

22M32VIET-A: „Zajištěním jsem přišel především o možnost vydělávat.“

23M38VIET-B2: „Je to tu pro mě ztráta práce a peněz, také svobody a ztráta pro moji budoucnost zde.“

25M26VIET-A: „Zajištěním jsem ztratil svobodu, práci a peníze.“

36M42ČÍNA-B1: „Zajištění je pro mě problém především z hlediska ekonomického, to je pro mě největší postih.“

37M34ČÍNA-C1: „Zajištěním jsem toho ztratil velmi mnoho. Přišel jsem o možnost legálního pobytu, nemohu vydělávat a dopad to má i na restauraci, kde jsem pracoval, protože nemohou nikoho sehnat.“

Mezi výpověďmi respondentů se objevilo i pozitivní hodnocení zajištění, především z hlediska odpočinku a regenerace, které si cizinci vzhledem ke svému pracovnímu nasazení nemohli na svobodě dovolit.

21M60ARM-B2: „Ze začátku jsem měl strach, že to bude jako ve vězení, ale tady to člověk může v pohodě vydržet, jen se musí zabavit. Je to tady jako v sanatoriu, čerstvý vzduch, dobré jídlo, dobrá knihovna. Kdyby bylo podobné zařízení doma nebo na Ukrajině či v Rusku, tak by to bylo úplně vězení a konec života, zvláště v mém věku. Když muslimům začal Ramadán, tak tu pro ně dělají všechno, to obdivuji, v Rusku by

se na ně vykašlali. Každý si tu na něco stěžuje a má deprese, ale většina tu říká, že kdyby byli na svobodě, tak by neměli takovou životní úroveň, jídlo a ubytování. Všechno tady je, kromě svobody. Ztrátu nevnímám žádnou, už nic nepotřebuji, vydržím tu a pojedu domů.“

Skupina II – tranzitní migranti

Pobyt v zajištění působil na tranzitní migranty velmi tíživě. Někteří byli nuceni z obavy o svůj život opustit zdrojovou zemi a vynaložili nemalé náklady při hledání nové bezpečnější budoucnosti v Evropě. Detence, která zasáhla do tohoto migračního procesu jako závažná a nečekaná překážka, měla velmi často devastující účinek na jejich psychické zdraví, což se projevilo i na fyzické kondici.

29M29KAM-E: „Pobyt v zařízení je totální šílenství a připadám si tu jako blázen, nechápu, jak něco podobného může existovat. Nemohu vůbec spát, mám bolesti hlavy a krku, беру prášky. Čas zatím nejsem schopen rozumně naplňovat, mám deprese a bolí mě hlava.“

30M29ALŽ-E: „Ze začátku jsem vůbec nemohl spát. Potom jsem si začal zvykat a ignorovat to. Ztratil jsem kontakt s venkovním životem. Problémy mám především psychické.“

33Ž24NIG-D: „Pro mě je to zde strašné, doma mi hrozilo nebezpečí, že mě zabijí a proto jsem musela utéct. Nemám energii vůbec na nic, mám velké deprese, nemám na nic energii ani náladu. Připadám si tu jako duch. Nemohu o tom ani mluvit, jak je mi z toho těžko.“

Zajištění vyvolalo zoufalost a strach ze ztráty dosažených cílů a z deportace domů, kde jim hrozilo nebezpečí. Tyto pocity umocňoval i režim v zařízení, kde si připadali jako ve vězení. Stejně jako ekonomičtí migranti považovali za nejobtížnější období v zajištění první a poslední měsíce.

29M29KAM-E: „Jednají s námi, jako kdybychom byli všichni zločinci, hrozně mě tento systém uráží. Přejde mi to nepochopitelné.“

30M29ALŽ-E: „Pobyt v zařízení je naprosto, velmi, velmi hrozný, zvláště potom první dva měsíce, kdy jsem se bál deportace. Psychicky náročné období bylo i potom, co jsem požádal o azyl. Další nejtěžší období je poslední měsíc, což je právě teď. Nevím vůbec, co bude.“

33Ž24NIG-D: Potom jsem tu (V Česku, pozn. tazatele) byla úplně sama hladová a nakonec jsem skončila zde, ve vězení s neznámými lidmi.

Obtíže respondentům působilo nové prostředí, ztráta osobní svobody a důstojnosti, denní rutina, ale i nezvyklá strava a problémy s komunikací. Mezi tranzitními migranty jsou i ti, kteří byli zajištěni opakovaně. Projevovala se u nich větší odolnost a vyšší orientace ve vlastní situaci.

29M29KAM-E: „Co mi tu moc vadí, tak je nerespektování mé osoby. Já respektuji je a vyžadují, aby respektovali oni mě. Když požádám strážného z ostrahy o cigaretu, tak na mě ukáže falický symbol. Není tu respekt.“

30M29ALŽ-E: „Nyní se paradoxně bojím jít ven, už to tady po těch 6 měsících znám, zvykl jsem si na režim zde, strávil jsem důležité osobní období, i když jsou tu kamery a policajti.“

33Ž24NIG-D: „Nejsem schopna zde vůbec nic dělat, nemohu jíst, nemohu spát, téměř s nikým se nebavím, umím jen anglicky a mé výslovnosti zde málo kdo rozumí. Jsem na pokoji s Vietnamkami, jedna z nich je na mě stále nepříjemná, protože by chtěla, aby mě dali na jiný pokoj a měla víc soukromí, tak na mě stále útočí. Já ji nerozumím, nevím, co po mě chce. Každý den je tu stejný, stejně depresivní.“

37M23ČÍNA-E: „Vadí mi striktní časový harmonogram, co se týká přísunu jídla i kvality jídla. Vadí mi také, že jsem bez finančních prostředků. Pozitivní je, že si zde mohu odpočinout, spát a sportovat, to pomáhá.“

40M27ČÍNA-E: „Zde v Poštorné je hrozná nuda a velký problém s komunikací, to mi velmi vadí, jazyková bariéra. Chybí mi také kontakt s rodinou. Vadí mi tu nečinnost, je to tu jenom od spánku k jídlu.“

Zajištění způsobilo migrantům ekonomické i osobní ztráty. Někteří cizinci měli v cílové nebo tranzitní zemi příbuzné a přátele. Podpora z jejich strany tak mohla být omezena pouze na materiální podporu a narušena mohla být i vzájemná důvěra.

30M29ALŽ-E: „Nemám tu rodinu, jen blízké přátele. Rodina je daleko ve Francii. Je obtížné někomu z rodiny říkat, že jsem tady, myslí si, že jsem ve vězení. Detenci jsem ztratil práci, možnost tu být, přátele a pravděpodobně i možnost cestovat do Francie za příbuznými.“

37M23ČÍNA-E: „Zajištění беру tak, jak je. Jsem zadržený, tak jsem zadržený. Rodina mě teď nepodporuje, tak určitý psychický tlak a stres vnímám.“

40M27ČÍNA-E: „Největší ztráty jsou pro mě především finanční.“

5.3.3 Průběh tranzitu a služby, které nabízí klient a organizace

Skupina I – ekonomičtí migranti

Většina cizinců z bývalého Sovětského svazu se do cílové země dostala na turistické nebo pracovní vízum. Jen zlomek cizinců, především občanů Ruska, přicestoval nelegálně přes hranice s pomocí převaděčů a falešných dokladů.

1M31UKR-B2: „Na začátku jsem si vzal od klienta půjčku, on mi zařídil pracovní vízum a já přijel autobusem.“

2M28UKR-A: „První práci jsem si sehnal přes klienta, který mi udělal pracovní vízum na Slovensko, tam jsem žádal o vízum do ČR, ale měl jsem jenom turistické.“

4M25UKR-B2: „Pracoval jsem nejdříve pro klienta, zařídil mi pracovní vízum. Dělal jsem betonové cihly v jednom podniku u Pardubic.“

5M47UKR-B2: „Přicestoval jsem legálně na vízum, v ČR jsem pracoval přes klienta na stavbě, ale už bych pro něho nikdy pracovat nechtěl.“

8M40UKR-B2: „Původně jsem tu chtěl být na půl roku, měl jsem pracovní vízum. V ČR jsem pracoval hodně přes klienty, po práci v autodílně jsem dělal na stavbách legálně přes klienty.“

12M52RUS-B2: „Přiletěl jsem z Moskvy do ČR v roce 1999 na turistické vízum, vízum mi propadlo, ale já jsem tu zůstal na celou dobu.“

13M52RUS-A: „Přicestoval jsem do Česka nelegálně. Cestoval jsem organizovaně, vše zařizoval jeden klient (mafán) v Čečensku, přes kterého jsem získal kontakt na lidi, kteří mě převezli autem z Čečenska přes Rusko na Ukrajinu. Za cestu jsem zaplatil 1200 USD a za falešný ruský pas, který jsem dostal v Ingušsku, 1300 USD. Cesta probíhala relativně v pořádku, ale byla dlouhá. Z Ukrajiny jsem přešel do Polska. Po zaplacení cesty a pasu už po mně převaděči nic nechtěli.“

Cizincům, kterým vypršelo turistické vízum, neměli dostatečnou podporu příbuzných a přátel nebo dostatek odvahy a zkušeností při hledání práce „napřímo“⁴⁴ nezbývalo než využít služeb klienta. Tímto způsobem se mohli dostat do vazalského poměru.

6M29UKR-B2: „Pracoval jsem legálně přes klienta, se kterým mě seznámili kamarádi. Pracoval jsem na stavbě a po čase jsem přestal pro klienta pracovat, protože to byl špatný člověk, především povahově a v žádném případě s ním a podobnými nechci pracovat.“

7M34UKR-B1: „Pracoval jsem jako pokrývač, ale začínal jsem v ČR s prací pro klienta, podílel jsem se na rekonstrukci ČNB, dělal jsem tam pomocné práce. Odešel jsem od klienta a on mi neprodloužil povolení.“

⁴⁴ Práce „na přímo“ znamená bez zprostředkování klienta.

9M43UKR-B2: „Pracovali jsme s bratrem od roku 2004 pro mafiána, ze začátku bylo vše v pořádku, zajistil nám práci i ubytování, ale stejně nás okrádal, měl nám platit 120 Kč na hodinu, nicméně platil nám jenom 70 Kč na hodinu.“

12M52RUS-B2: „Využil jsem služeb klienta při shánění práce, ale v ničem jiném jsem ho nevyužíval, ani on mne. Náklady na cestu jsem si hradil sám.“

21M60ARM-B2: „Pracoval jsem vždy nelegálně, většinou přes klienty. Zažil jsem s nimi těžké momenty, okrádali mě nebo mi nedali peníze. Je to takové kolo, ze kterého se člověk nedostane, pokud chce pracovat a vydělávat.“

Cizinci, kteří využijí náboru klientských organizací ve zdrojové zemi a přicestovali na platné pracovní vízum, které jim klient zařídil a zaplatil, se tak často dostali do vazalského poměru (podobně Drbohlav 2008, s. 157). Jako zřejmé se ukázalo propojení klientských struktur jak ve zdrojové zemi, tak v zemi cílové.

1M31UKR-B2 „Na začátku jsem využíval klienta, ale ten mi přestal platit. Už bych ho nikdy nevyužil, proč mám platit někoho, kdo si jen maže kapsu na nezkušených.“

3M28UKR-B2: „Dostal jsem se sem přes firmu, pro kterou jsem dělal na Ukrajině. Tato firma mi v rámci další spolupráce nabídla práci v ČR, ale musel jsem si to zaplatit a 100 USD byla cena za dopravu. Jak jsem zanedlouho zjistil, veškeré služby pro firmu zařizoval klient, se kterým firma dlouhodobě spolupracovala.“

10Ž38UKR-A: „Pracovala jsem zde legálně, měla jsem zařízené pracovní vízum a povolení k pobytu. Začala jsem pracovat pro klienta. Moje zkušenosti s klienty nejsou špatné. Víím, že mi první klient strhával polovinu platu za služby, ale měla jsem vše zařízené, práci, povolení a ubytování. Byla to pro mě určitá jistota. Druhý klient mi zařídil pouze práci na černo, ale měla jsem obavy z policejní kontroly.“

11M39UKR-B2: „V České republice jsem pracoval jeden rok legálně na pracovní vízum pro mafiána, který mi udělal vízum už na Ukrajině. Měl jsem s ním velmi špatné zkušenosti, nedával mi skoro peníze, protože jsem mu byl dlužen.“

Z popisu zkušeností respondentů se zprostředkovatelskými strukturami se jasně ukazovalo, na jak vysoké organizační úrovni tyto skupiny fungovaly. Respondenti poukazovali na propojení skupin nabírajících cizince ve zdrojové zemi se skupinami, které zajišťují uplatnění cizinců v cílové zemi, ale také propojení s převaděči, kteří zajišťují nelegální transport. Ten měl velmi často náročný průběh a cena za transport byla vysoká.

23M38VIET-B2: „V ČR jsem pracoval jeden rok legálně, jako svářeč pro jednu ostravskou firmu. Práci jsem sehnal ve Vietnamu přes agenturu, pro kterou částečně pracovala i vietnamská firma, ve které jsem pracoval doma, a ta mě uvolnila na 3 roky.“

24M46VIET-A: „Obchodníky s marihuanou propojuje velmi dobrá síť mezi Vietnamem, Českou republikou, Slovenskem a Holandskem. Je to úplná chobotnice, která je zas napojená na organizace shánějící lidi, kteří to budou dělat a nemají na vybranou, protože dluží.“

25M26VIET-A: „Vše organizovala agentura, která nabízí práci ve Vietnamu, ale je napojená na vietnamské podnikatele v ČR. Je to vlastně často jedna firma. Když jsem přiletěl do ČR, tak na mě na letišti čekal člověk, který mi zařídil práci. Vše fungovalo dobře.“

28Mneuv.VIET-C1: „Ve Vietnamu působí také hodně agentur, které práci v ČR zprostředkují. Kamarád ve Vietnamu mi řekl, že je v ČR dobrá příležitost vydělat peníze. Po nějakém čase jsem se setkal ve Vietnamu s podnikatelem, který má v ČR trvalý pobyt a přijel do Vietnamu na dovolenou. Nabídl mi, že je schopen zajistit cestu do ČR, protože se tam dá dobře vydělat a je tam dobrá práce. Tak jsem mu zaplatil a on mi slíbil, že vše zajistí. Cesta probíhala tak, že jsem nejdříve letěl sám z Vietnamu do Moskvy, kde jsem měl turistické vízum na jeden měsíc. Odtud nás odvezli kamionem, kde nás bylo patnáct schovaných za falešnou zástěnou, aby nás neobjevila policie. V kamionu nás bylo patnáct, Vietnamci, Bangladéšani, Číňané. Vždy nás převezli do nějakého domu, kde jsme přespali a hned se jelo dál nebo jsme čekali několik dní. Párkrát jsme jeli i kousek vlakem po skupinkách. K hranici nás převezli autem a potom jsme šli pěšky přes ukrajinskou hranici. Potom nás zase nabralo auto nebo kamion a jeli jsme dál až do Kyjeva. Jeli jsme kamionem a potom autem. Byla to Mazda, ne moc velká. Pět lidí bylo uvnitř a pět v kufru. Jediné štěstí bylo, že jsem takto nejel moc dlouho, jenom ke hranici a potom zase pěšky přes hranici, až na Slovensko. Po přechodu jsme zase jeli kamionem a vlakem po skupinkách. Přes hranici do ČR jsme šli pěšky. Vždy šel nejdříve přes hranici jen jeden, a když v pořádku přešel, tak zavolal zpátky a šli ostatní. Celou cestu organizovali Rusové a Vietnamci, kteří kupovali i jídlo a pití. Kupovali většinou jen klobásu, chleba a vodu. Jídla bylo málo. Celkově byla cesta dost náročná. Cestu jsem absolvoval v roce 2002 a zaplatil jsem převaděčům 5000 USD.“

34M26ZIM-C1: „Cestoval jsem sám letadlem a cestu jsem si zaplatil přes zprostředkovatele, kteří mi zajistili i doklady.“

36M42ČÍNA-B1: „Přicestoval jsem nelegálně se skupinou, vycestovat mi pomohl zprostředkovatel, který vše zařídil. Přesně si nepamatuji, kudy jsme jeli, přes jaké země, ale bylo to nákladním autem. Cesta trvala 3 měsíce, bylo to náročné, ale dalo se to vydržet, my dokážeme hodně snést.“

39M38ČÍNA-B2: „Přicestoval jsem nelegálně v rámci organizované skupiny, která se skládala z osmi lidí. O nic jsem se nemusel starat, vše zařídil zprostředkovatel. Cestovalo se mnou také pár přátel, kteří cestu se zprostředkovateli domluvili, tak jsem je následoval. Cesta probíhala jak pěšky, tak ve vozidlech a byla velmi náročná, zvláště když jsme překonávali hory a ruské území. Cestovali jsme 2 měsíce a bylo to někdy velmi obtížné, chyběla nám strava a neměli jsme dostatečné oblečení. Jeli jsme přes Rusko, Ukrajinu a Slovensko.“

40M27ČÍNA-E: „Přicestoval jsem na falešné doklady do Česka tak, že jsem letěl z Indie do Rakouska s osobou, která mě doprovázela a patřila k organizaci, jež celou moji cestu zařizovala. Potom mě převezli autem z Rakouska do Prahy a tam jsem

odevzdal doklady svému doprovodu. Obdržel jsem 700 Kč na jídlo a jízdenku do Vyšních Lhot. Tam jsem požádal o azyl. Cesta stála 700 000 rupií, cestu mi zaplatil otec i bratr a podpořili mě i příbuzní. Po zprostředkování cesty a doprovodu jsem už s organizací v kontaktu nebyl.“

Občané Vietnamu využívali pro vstup do cílové země velmi často podnikatelská víza, ale ve skutečnosti nepodnikali. Méně pak využívali turistická víza nebo skupiny převaděčů. Pokud se cizinci nepodařilo zaplatit náklady za cestu, falešné doklady nebo vízum, dostali se do vazalského poměru a museli svůj dluh splácet.

24M46VIET-A: „Nejdříve jsem přiletěl z Vietnamu na Slovensko na turistické vízum a potom mě přivezli na hranici autem a šel jsem pěšky lesem až na české území. Cestu, přechod, turistické vízum a cestu autem zařizovala organizace. Zcela jsem na ni spoléhal, vše bylo velmi dobře zorganizované. Poté, co jsem se dostal do ČR, jsem se spojil s bratrem. Při přechodu hranic nás šla větší skupina a převaděč, podmínky byly celkem dobré, obdivuhodná byla organizace. Po dokončení cesty jsem už nemusel s organizací spolupracovat, ani jsem nebyl nijak zneužit, ale jen díky tomu, že jsem celou cestu a vše zaplatil.“

25M26VIET-A: „Přicestoval jsem legálně na podnikatelské vízum. Pracoval jsem ve strojírenské továrně na kuličková ložiska. Pracoval jsem nelegálně, protože jsem pracoval bez povolení. Měl jsem podnikatelské vízum, ale pracoval jsem jako zaměstnanec.“

26Ž23VIET-B2: „ČR jsem si vybrala, protože zde bylo snadné získat přes agenturu práci a podnikatelské vízum. Pracovala jsem v České republice nelegálně, protože jsem neměla vízum pracovní, ale jen podnikatelské. Nikdy jsem tu ale nepodnikala. Nejdříve jsem pomáhala prodávat na tržnici a potom jsem pracovala v podniku Škoda v Mladé Boleslavi.“

27Ž26VIET-C1: „Měla jsem podnikatelské vízum, ale nepodnikala jsem, jen jsem pomáhala. Podle zákona jsem pracovala nelegálně a po propadnutí víza jsem tady neměla ani legální pobyt.“

28Mnev.VIET-C1: „Cestu jsem celou zaplatil. Po příjezdu jsem získal práci přes kamaráda z Vietnamu, který tu měl známého. Proto jsem za zprostředkování práce nemusel platit organizaci. Kdo podobný kontakt nemá, tak mu organizace sežene práci v továrně a potom musí převaděči zaplatit 3000 Kč až 5000 Kč jednorázově. Tato částka se platí vždy, když se hledá nová práce přes organizaci. Pokud ještě dluží za cestu, tak mu převaděč strhává peníze ze mzdy a musí pracovat pro něj, dokud dluh nesplatí. Mám hodně kamarádů, kteří museli několik let splácet dluh.“

Velmi negativní zkušenosti respondentů ilustrovaly, jak nevybíravým a vykořisťovatelským způsobem zacházely tyto organizované struktury se svými „zákazníky“, kteří se dostali do jejich moci. Výpovědi dokládaly, jak strastiplná byla cesta z područí klientů, vietnamských a jiných organizací, které cizincům zabavovaly pasy, strhávaly až dvě třetiny z výplaty za dluhy, jejichž konečnou výši často cizinci ani neznali.

Platy vyplácely organizace v zálohách a zbytek platu nedoplácely, podváděly a nutily cizince k závažné kriminalitě a otrocké práci nebo neúměrně dlouhé pracovní době.

3M28UKR-B2: „Po příjezdu do ČR nám vzali pasy a museli jsme z vydělaných peněz postupně splatit 21 000 Kč, o kterých předtím nebyla řeč. Postupně jsme zjišťovali, že nám ve všem lhal, když s námi na Ukrajině tuto práci domlouvali. Jako např. že budeme mít ubytování zadarmo, ale realita byla 6 lidí na pokoji, z nichž každý platil 3000 Kč, a další lži. Jsem proti klientům, už bych je nevyužil a nechci na ně pracovat, málokterý zaplatí a stále lžou.“

5M47UKR-B2: „Klient většinou nic nezaplatí, myslím, že oni jsou největší problém. Kvůli nim jsem poslední 4 roky peníze domů neposílal, práce nebyla stabilní, ale hlavní problém je, že klienti mi dohromady dluží přes 150 000 Kč. 99 % klientů jsou zloději.“

7M34UKR-B1: „Od klienta jsem odešel z toho důvodu, že mě začal okrádat a přestal platit. Nejdříve byl v pohodě, byl to můj soused ze stejné vesnice, tak jsem pro něho začal pracovat. Potom ale přestal platit a místo výplaty mi dal jen 500 Kč a já jsem neměl z čeho žít. Divím se a nechápu, že ještě dnes někdo živí tyto parchanty. Místo 150 Kč na hodinu jim platí jen 30 Kč a ještě jsou dnes lidé, kteří berou 20 Kč na hodinu, to vím z vlastní zkušenosti. Potom dostávají 450 až 550 Kč měsíčně. Já osobně už nebudu nikdy klienta využívat.“

8M40UKR-B2: „Nemám s nimi žádné kladné zkušenosti, ale 30 % z nich jsou celkem solidní. Zbytek okrádal, lhal a zdrhnul s penězi. Potom jsme byli až 2 týdny bez jídla a drželi jsme se navzájem, abychom to přečkali.“

9M43UKR-B2: „S klientem (mafíánem) jsem potom začal mít problémy, svedl na mě, že mi ukradli sbíječku, musel jsem zaplatit 21.000 Kč a jeden měsíc jsem nic neměl. Já jsem už potom pro něho pracovat nechtěl, tak jsem si šáněl práci přímo.“

11M39UKR-B2: „Moje doklady si nechal u sebe a já jsem mu musel splácet 1000 USD. Nevěděl jsem si vůbec rady. Nevěděl jsem ani, kolik mu ještě dlužím. To bylo v roce 2006. Pro něho bych už nikdy pracovat nechtěl.“

13M52RUS-A: „Někteří klienti mě okrádali a někteří ne. Dávali mi například jen zálohu, to znamená, že více než půlku si nechá. V praxi to vypadá tak, že vydělám 33 000 Kč, dostanu jen 10 000 Kč a klient řekne, ať počkám ještě měsíc, potom ještě další a nakonec už nic nedá. Mně ale nezbyvá nic jiného, než klienta zase využít nebo si zkusím vyhledat práci přímo.“

23M38VIET-B2: „S agenturou jsem nebyl spokojen, nejdříve jsem zaplatil zálohu 5000 USD a celkově jsem měl zaplatit za zajištění práce, povolení a dalších věcí až na 3 roky 12 000 USD. Práce mi byla slíbena na rok s tím, že tu mohu být až 3 roky a budu si vydělávat kolem 30 000 Kč měsíčně. Ze slibů ale nezbylo nic, povolení zařídili jen na 1 rok, vydělával jsem si maximálně 18 000 Kč měsíčně a nic jiného nezařídili. Byl to podvod, žalovali jsme je, šlo to až k soudu, ale nikam to nevedlo, svádí to jeden na druhého. Pro agenturu bych už nepracoval.“

24M46VIET-A: „Pokud bych nezaplatil za cestu, musel bych cestu organizaci postupně splácet a pracovat pro ni. Za 16 let v ČR vím velmi dobře, jak to funguje a jak se vydělává. Pokud ženy nezaplatí dluh za cestu, tak musí pracovat v barech, nočních barech nebo restauracích v Praze, Chebu, Znojmě, Olomouci a Brně. Je to zhruba 15 až 20 míst v ČR. Jsou to většinou mladé holky, tak kolem 16-ti, 17-ti let.“

Hodně z nich končí tak, že poskytují v klubech sexuální služby, protože tak vy-dělají víc peněz za krátkou dobu. To mohou splatit dluh už za 2 roky. Vybírají se spíš mladší holky, protože jim hrozí nižší tresty, když udělá policie kontrolu. Muži musí prodávat na stánku nebo v továrně. Z peněz mu půlku berou, takže když má 150 Kč na hodinu, tak dostane jen 75Kč. Tímhle způsobem se splácí cesta podstatně dle. Pokud není místo v továrně, tak musí pěstovat marihuanu v domech, polorozpadlých, které jsou k tomu určené a zakoupené. Znáám tu pár menších organizací, které obchodují a pěstují marihuanu. Velmi dobře spolu spolupracují. Velká organizace je ve Znojmě a další v Praze. Pěstírny se velmi rychle střídají, maximum jsou 3 měsíce a pak se musí přestěhovat jinam. Pokud ne, tak je chytí, proto se pořád pohybují. Dá se na tom velmi rychle zbohatnout, za 3 měsíce, což je maximum na jednou místě, se vydělá minimálně 100 000 Kč čistý zisk. Hodně pěstíren je například kolem Liberce. Mezi organizacemi je také konkurence. V roce 2003 to bylo ještě hodně divoké, v roce 2005 byl zastřelen můj známý, majitel tržnice, nebylo to vyšetřeno.“

Cizinci se osamostatňovali často ihned po splacení dluhu, z neochoty nechat se dále vykořisťovat a využívali vlastních kontaktů a zkušeností. V reakci na to se především klienti mstili a okamžitě rušili pracovní víza, což se cizinci dozvěděli až při policejní kontrole.

2M28UKR-A: „Klient mi nejdříve platil jen 60 Kč na hodinu, pořád mi něco strhával, tak jsem od něho odešel. Měl jsem od něho zařízené pracovní vízum, ale to mi po mém odchodu zrušil, což jsem nevěděl, proto jsem se sem dostal poprvé. Služby klienta bych využil znovu kvůli zařízení papírů, pořád mám dost kontaktů.“

4M25UKR-B2: „Byl jsem tam nespokojen, protože jsem dělal každý den 14 hodin a volno jsem měl pouze v neděli. Platil mi 50 Kč na hodinu. Po měsíci jsem od něj utekl a on mi zrušil vízum.“

5M47UKR-B2: „Pracoval jsem legálně na pracovní vízum (vízum 65) pro klienta, ale potom, co mi nedal peníze, tak se mě chtěl zbavit a vízum mi neprodloužil.“

6M29UKR-B2: „Okrádal mě, a když jsem odešel, tak mi zrušil vízum.“

7M34UKR-B1: „Potom, co mi klient neprodloužil povolení, tak mi zrušil i vízum, ale policie to podle § 129 neměla udělat.“

Skupina II – tranzitní migranti

Z výpovědí respondentů bylo patrné, že ke svému tranzitu do Evropy využívali služeb organizovaných skupin převaděčů, které jsou velmi dobře mezinárodně propojeny. Cena za transport byla značně vysoká, řádově se pohybovala v tisících amerických dolarů, a proto byli někteří cizinci nuceni tyto náklady splácet. U těchto cizinců se tak pobyt v tranzitní zemi výrazně prodloužil. Dostali se tak do nedobrovolného područí těchto skupin i na řadu let. Během nuceného pobytu v tranzitní zemi získali nové kontakty. Díky nim nebo pod

patronátem organizace vykonávali nelegální ekonomické aktivity a ze svých příjmů spláceli dluhy.

29M29KAM-E: „Bylo to v roce 2006, kdy jsem se rozhodl, že z Kamerunu uteču. Odešel jsem do Gabonu, kde mám přátele. Přátelé mi přes organizaci, která zprostředkovává nelegální přechody a dokumenty, zařídili odlet do Itálie. Za cestu jsem musel zaplatit 5000 €, na cestu mi půjčili jednu třetinu částky.“

37M23ČÍNA-E: „Přicestoval jsem do Česka nelegálně v rámci organizované skupiny. Zařít cestu mi pomáhala rodina, už si přesně nepamatuji, jak cesta probíhala. Je to již 10 let. Pracoval jsem vždy nelegálně, nejdříve tak, že jsem prodával na tržnici a práci jsem získal přes přátele, kteří byli napojeni na organizovanou skupinu, přes kterou jsem se sem dostal. Za zajištění práce jsem jim nemusel platit, protože to jsou přátelé. Za cestu do ČR jsem ale platit musel. Část platu jsem odevzdával organizaci. Musel jsem dělat, co mi řekli.“

40M27ČÍNA-E: „Do ČR jsem přicestoval nelegálně v rámci organizované skupiny. Přes známé v Číně jsem dostal kontakt na zprostředkovatele, který měl vše zařít a domluvit v rámci organizace.“

Podmínky transportu byly většinou velmi náročné, probíhal buď letecky, lodí, nákladními auty nebo kombinací těchto dopravních prostředků. Charakteristická pro transport byla také častá změna přechodných úkrytů, kde cizinci očekávali další přesun. Vzhledem k podmínkám a komplikovanosti transportu se u tranzitních migrantů snižovala prostorová orientace a schopnost geografické rekonstrukce jeho průběhu.

29M29KAM-E: „Mým plánem bylo dostat se do Rakouska a do Vídně. Po zařít dokladů a zprostředkování cesty mě přátelé odvezli na letiště v Gabonu, kde jsem obdržel doklady, a odtud jsem odletěl do Itálie, na menší letiště na jihu. Čekal tam na mě Ital, který znal mé jméno, a hned se o mě začal starat. Při předání hned někomu zavolal, že to je v pořádku. Potom mě převezli autem až do Rakouska.“

33Ž24NIG-D: „Přicestovala jsem do ČR nelegálně. Cestovalo nás zhruba 20 Nigerijců lodí z Nigérie, byli jsme tam schovaní v nákladním prostoru, kde byly matrace na zemi. Cesta byla dlouhá, nesměli jsme vycházet ven, jen nám nosili jídlo a vodu. Podmínky byly docela těžké, protože jsme se nemohli pořádně umýt a jídla bylo málo. Vůbec nevím, jak dlouho jsme tam byli. Někteří muži pomáhali i na lodi, ale já ne. O ničem nás neinformovali.“

37M23ČÍNA-E: „Po 6-ti letech v České republice jsem odletěl do Francie na podnikatelské vízum, které mi také pomohla zařít moje rodina spolu s dalšími lidmi v ČR. Cestu do Francie mi zaplatila rodina. Byl jsem tam 3 roky a pracoval jsem nelegálně.“

40M27ČÍNA-E: „Vždy nás někdo vyzvedl, převezl přes hranice a ubytoval v domě s neznámými lidmi. Tam jsme čekali a pak se to opakovalo. Podmínky nebyly dobré, ale dalo se to vydržet. Měli jsme co jíst a kde spát. Nevím, přes jaké země jsme cestovali, protože jsme byli schovaní v autě, nikdo nás neinformoval. Po dvou měsících jsme se dostali do ČR.“

Také bylo prokázané nedodržování příslibeného průběhu transportu ze strany organizace převaděčů a prostředníků, kteří průběh transportu domlouvali a organizovali. Role prostředníků byla prokázána jak ve zdrojové, tak tranzitní zemi (podobně Drbohlav 2008, s. 163). Docházelo tedy mnohokrát k tomu, že se migrant ocitl v jiné cílové zemi, než jaká mu byla příslibena, a vše se zkomplikovalo.

33Ž24NIG-D: „Cesta byla zorganizovaná velmi dobře, protože potom nás přemístili na menší loď, která nás dovezla na pevninu. Tam nás předali do aut zase úplně jiným lidem a převezli nás do nějakého domu. Takto nás převezli ještě jednou, ale byli jsme už rozděleni. Vůbec nevím, v jakých státech jsme byli. Nakonec mi dali jízdenku na vlak a dostala jsem se až do Prahy. To jsem jela už sama a byla jsem ze všeho velmi zmatená a měla jsem strach.“

40M27ČÍNA-E: „Já jsem mu zaplatil 13 000 € a odevzdal jsem pas, ale byl jsem podveden, protože mi byla slíbena letenka a vízum do Rakouska, nicméně nic z dohody zprostředkovatel nedodržel. Z Číny jsme odlétali v pěti, ostatní jsem neznal. Místo v Rakousku, jak bylo domluveno, jsme vystoupili v Moskvě, kde nás ubytovali v domě, kde bylo 200 lidí a takto to pokračovalo i dále.“

5.3.4 Vazby na okolí

Skupina I – ekonomičtí migranti

Výpovědi respondentů dokládají, jak významné jsou sociální kontakty, jejich míra i kvalita pro orientaci, pracovní zapojení a integraci v cílové zemi.

6M29UKR-B2: „V České republice jsem měl před příjezdem jen kamarády, informovali mě o situaci v ČR a o podmínkách přes telefon.“

7M34UKR-B1: „Kontakty před příjezdem do ČR jsem měl na kamarády, kteří tu pracovali, od nich jsem získal také potřebné informace.“

8M40UKR-B2: „Před příjezdem jsem měl kontakt jen na jednoho Ukrajince, po příjezdu mě ubytoval a pracoval jsem u něho v autodílně.“

13M52RUS-A: „Do Česka jsem se dostal až po vyhoštění z Polska, kdy mi volali Čečenci, které jsem poznal na azylu v Polsku, že to tu je lepší, protože se tady dá při azylu pracovat, a od té doby jsem tady. Před příjezdem jsem tu znal pouze Čečence, které jsem poznal v Polsku. Ti mi dali informace o tom, jak to tady chodí. V ČR je čečenská diaspora, jsem s nimi v kontaktu, ale nepomáháme si se svými problémy. O nic je neprosím, nikdy bych za nimi nešel žádat o pomoc. Jen si popovídáme, pozdravíme se – salam, salam a jdu dále.“

16M58RUS-C1: „V ČR mám syna a synovce, kteří zde pracují a podnikají také díky mým kontaktům.“

17M23KAZ-C1: „Před příjezdem jsem měl spojení na bratra, který tu má hodně kontaktů. Finančně mě tu podporovala moje rodina a bratři ve víře. Během svého pobytu v ČR jsem byl v kontaktu jen s mými krajany a bratry ve víře.“

20M33MOLD-B1: „Před příjezdem jsem tu měl strýce, který mi pomáhal, měl jsem od něho informace a kontakty, kterých jsem využil při hledání práce. Tu jsem měl zařízenou většinou přes příbuzné. Ti mi ze začátku hodně pomáhali a podporovali mě.“

23M38VIET-B2: „Vietnamci si ale navzájem pomáhají, tak jsem přes známé sehnal práci.“

24M46VIET-A: „Práci jsem sehnal přes přátele Vietnamce, kteří mi to domluvili. Nic jsem jim za to neplatil, to funguje jinak, spíš jako něco za něco.“

25M26VIET-A: „Místního právníka nevyužívám, přes známé mám kontakty a využívám advokátní kancelář Marek, Sedlák. Doufám, že mi pomohou sehnat doklady, abych tu mohl zůstat. Moji známí jim už zaplatili 15 000 Kč.“

26Ž23VIET-B2: „Nemám tu žádné příbuzné, mám rodinu pouze ve Vietnamu. Před příjezdem jsem neměla kontakty žádné, vše mi zařizovala agentura.“

27Ž26VIET-C1: „Pracovala jsem v obchodě u strýce, kde jsem pomáhala prodávat.“

28Mneuv.VIET-C1: „Od kamaráda z Vietnamu, který mi doporučil jet pracovat do ČR, jsem dostal kontakt na jeho kamaráda, který tu podniká, aby mi pomohl sehnat práci.“

37M34ČÍNA-C1: „Příbuzné mám mimo Číny i v České republice a jiných zemích EU. Rodina mě před příjezdem podpořila, postarala se o mě i po příjezdu. Kontaktů jsem tu měl dost, především mezi členy čínské komunity.“

39M38ČÍNA-B2: „Mimo Čínu nemám žádné příbuzné, ale před příjezdem jsem měl kontakty na kamarádovy příbuzné. Po příjezdu jsem využil kontaktů od příbuzných mého kamaráda při hledání práce a ubytování.“

Někteří respondenti naznačili své vazby na zkorumpované úředníky, ale tyto výpovědi se objevily jen marginálně, a proto nelze tyto praktiky považovat za běžnou praxi.

2M28UKR-A „Když mě potom kontrolovali a zjistili, že nemám platné vízum, tak jsem zaplatil 5000 Kč pokutu. Funguje to většinou tak, že člověk dá do pasu 1000 Kč a policie vás pustí jen s pokutou. Na Ukrajině si zase uděláte nové turistické nebo pracovní vízum.“

19M33BLR-C2: „Falešný řidičský průkaz a pas tady stojí 1000 €, je lepší mít oboje. Mám kontakty na policii a na lidi, kteří to zařizují. Dělají to už 10 let a všichni na tom vydělají. Konkrétní policista má pod sebou spřízněné úředníky, kteří vyřizují jednotlivé papíry, potvrzení o práci a podobně.“

U respondentů z asijských zemí jasně dominovaly vazby a spolupráce v rámci etnických komunit. Vazby na majoritní společnost byly přirozeně minimalizovány jazykovou bariérou.

23M38VIET-B2: „Přátel jsem tu mnoho nezískal, spíše známé, které jsem tu poznal.“

24M46VIET-A: „My si v naší komunitě moc pomáháme, ale jsme obchodníci, takže pomoc je zároveň obchod, protože každý něco potřebuje. Jiná situace ale je, pokud je někdo nemocný, má třeba rakovinu nebo jiný velký problém, pak si hodně pomáháme, jen tak, bez nároků.“

26Ž23VIET-B2: „Během svého pobytu jsem získala spoustu přátel, ale pouze Vietnamců, většinou mám kamarádky.“

28Mneuv.VIET-C1: „Přátele jsem získal v ČR mezi vietnamskou komunitou, protože neumím česky. Moje přítelkyně byla Češka a s ní mluvím česky, ale stále se to učím, protože čeština je velmi těžký jazyk.“

36M42ČÍNA-B1: „Před příchodem jsem zde neměl nikoho, mám zde pouze svoji bývalou ženu, se kterou jsem se rozvedl, a dítě. Všichni moji přátelé jsou Číňané, česky neumím, takže jsem v kontaktu pouze s Číňany.“

37M34ČÍNA-C1: „Získal jsem i nové přátele, mezi něž patří pouze Číňané. Poznal jsem tu také svoji manželku, ale už jsme se rozvedli. Máme spolu dítě.“

39M38ČÍNA-B2: „Získal jsem zde nové čínské přátele, kteří mi také pomáhali hledat práci. Česky neumím, takže mezi Čechy přátele nemám.“

41M38IND-C2: „Mám tu mnoho přátel, které jsem zde poznal, jsou to všichni Pandžáb. S nikým jiným se nepřátelím.“

Ukázalo se však, že v případě občanů bývalého Sovětského svazu, především pak u migračního typu B, se projevovala silná orientace na majoritní společnost. To platilo i pro respondenty z afrických zemí.

1M31UKR-B2 „Mezi mé přátele patří většinou Češi, od nich nemusíte čekat podraz. Znáte to: s cizím najít, než se svým ztratit.“

2M28UKR-A „Přátelím se jen s Čechy, ne s Ukrajinci, raději s cikánem než s Ukrajincem.“

3M28UKR-B2: „Přátele jsem získal až tady a byli to z jedné poloviny Češi a z druhé Ukrajinci.“

4M25UKR-B2 „Přátele jsem získal mezi Ukrajinci, ale kamarádky mám Češky.“

6M29UKR-B2: „Nové kamarády mám především Čechy, Ukrajinci jsou zlí a nebezpeční.“

7M34UKR-B1: „Nových přátel jsem získal dost, ale jen Čechy, naši dělají všude problémy, perou se v hospodách a dělají nepořádek.“

8M40UKR-B2: „Během 12 let tady jsem získal řadu opravdových kamarádů a to především Čechů.“

10Ž38UKR-A: „Během pobytu jsem získala mnoho známých a přátel. Většinu jsem poznala v práci nebo v ubytovně, ve které jsem bydlela. Moji přátelé jsou většinou ruský mluvící, ale mám zde i tři velmi dobré přítelkyně Češky, se kterými jsem se seznámila v práci.“

11M39UKR-B2: „Před příjezdem jsem kontakty neměl, ale přátel jsem získal v ČR moc, Ukrajince, Čechy, Slováky i Rusy. Mám tu moc kamarádů.“

12M52RUS-B2: „Získal jsem zde přátele, kteří mne stále podporují. Jsou to pouze Češi, já s krajany nechci nic mít.“

13M52RUS-A: „Mí přátelé jsou Ukrajinci, Slováci a Češi, ale nejsou to mí druzi, bratři ve víře.“

14Ž63RUS-C1: „Během svého pobytu v ČR jsem se seznámila jen s přáteli své dcery, kteří jsou ruský mluvící, protože česky neumím, jen trochu rozumím, tak jsem neměla šanci se seznámit s někým jiným.“

16M58RUS-C1: „Od sametové revoluce tu mám také ruské přátele, kteří zde měli obchodní kontakty a v současné době zde podnikají, ale z valné většiny to jsou ruští občané, s dlouhodobým pobytem v ČR. Také mám přátele Čechy, ale většinou se jedná o obchodní partnery mých ruských přátel. Jsou to velmi kvalitní, kulturní lidé, na které je spolehnout.“

19M33BLR-C2: „Během svého pobytu v ČR jsem získal mnoho přátel, za devět let je jich opravdu hodně. Můj nejlepší kamarád je Čech, dále Ukrajinci, Češi, Bělorusové, Arméni a Bulhaři. Vadí mi, že nyní nejsem s přáteli v kontaktu.“

20M33MOLD-B1: „Mám tu i dost kamarádů, jsou to především Češi. Z mých čtyř nejlepších kamarádů jsou dva Češi a dva Ukrajinci.“

21M60ARM-B2: „Po 10 letech pobytu v ČR jsem získal opravdu mnoho přátel a známých. Mám kamarády hlavně mezi Ukrajinci od Kyjeva, se kterými jsem se seznámil na vykopávkách, dále s Čechy a Slováky. Povahově nejlepší kamarádi jsou však Češi.“

31M45NIG-C2: „Během svého pobytu v ČR jsem získal mnoho nových, velmi dobrých přátel především z majoritní společnosti, ale také z různých afrických zemí, kteří tu studují nebo pracují. Více přátel mám však mezi Čechy. Mám i českou přítelkyni, se kterou jsem začal bydlet.“

32M45SYR-C1: „Dovedete si představit, kolik přátel jsem zde získal za 27 let? Naprostá většina jsou Češi.“

34M26ZIM-C1: „Žádné příbuzné v Česku ani v Evropě nemám. Mezi mé přátele patří většinou lidi z Afriky, které jsem tu poznal.“

Skupina II – tranzitní migranti

Vazby na okolí byly u typu tranzitních migrantů minimální z toho důvodu, že se ocitli v tranzitní zemi nenadále a neměli tudíž možnost navazovat kontakty. Jinak tomu bylo však u těch cizinců, kteří v tranzitní zemi strávili více času například při splácení nákladů za nelegální transport nebo byli v zajištění. U nich se projevilo napojení na vlastní etnické komunity působící na území tranzitní země a ojediněle i napojení na majoritní společnost. Díky tomu se pro ně tranzitní země mohla stát sekundárně cílovou zemí.

29M29KAM-E: „Před příjezdem do ČR jsem měl kontakt jen na moji přítelkyni, která bydlí v Brně a kterou jsem přijel navštívit. V ČR kromě přítelkyně žádné přátele nemám, pár přátel jsem potkal během svého pobytu jako žadatel o azyl v Rakousku.“

30M29ALŽ-E: „Před příjezdem do ČR jsem tu měl kontakty se studenty, které jsem učil francouzsky. Získal jsem v ČR hodně nových přátel, naprostá většina z nich jsou Češi, moji spolužáci, ale i Francouzi, kteří tu studují.“

33Ž24NIG-D: „V České republice žádné příbuzné nemám a nikdo mě zde nepodporoval, ani nepodporuje. Mám příbuzné a rodinu pouze v Nigérii.“

37M23ČÍNA-E: „V České republice nemám ani příbuzné a před příjezdem jsem neměl ani kontakty. Moje rodina je v Anglii a Francii a vždy mě finančně i jinak podporovala, co se kontaktů týká. Přátele mám především Číňany, ale i Čechy.“

40M27ČÍNA-E: „Nové přátele jsem nepoznal, protože jsem se bál vycházet ven, aby mě nechytli. Rodinu a příbuzné mám v Rakousku, ti mě podporují stále i zde, jednou za měsíc mi posílají balík. Jsem stále v kontaktu s příbuznými v Rakousku a spoléhám se na jejich podporu i v budoucnu.“

5.3.5 Dopad zajištění na budoucnost a jeho vliv na (předpokládané) budoucí migrační strategie

Skupina I – ekonomičtí migranti

Ukázalo se, že zajištění doléhalo na respondenty nejen ve svém bezprostředním průběhu, ale mělo velmi často významný dopad také na jejich budoucnost, která se vlivem zajištění stávala komplikovanější a nejistá. Zajištění působilo pro některé zajištěné cizince jen jako další překážka či komplikace v jejich budoucích plánech a záměrech, pro jiné jako zásadní okamžik a ohrožení jejich budoucnosti. Míru vlivu vnímali respondenti individuálně, v závislosti na mnoha faktorech, kterými byly vlastní odvaha a odhodlání, zkušenosti, podpora rodiny a přátel, ale i finanční situace.

2M28UKR-A „To, že jsem tu podruhé, bude určitě pro mou budoucnost dost velký problém, zvláště co se týká mého vztahu s přítelkyní a možnosti tu zůstat.“

4M25UKR-B2: „Zajištění mi změnilo plány, ale nějak to zvládnou i doma.“

6M29UKR-B2: „Zajištění je pro mě obrovský problém a čára přes mé plány, myslím, že mě to poznamená do konce života, je to zlý sen. O budoucnosti nevím nic, ale chtěl bych změnit občanství. Nikdy nechci riskovat to, že bych se do zajištění znovu vrátil. Myslím, že to bude na moji budoucnost v ČR mít obrovské následky.“

7M34UKR-B1: „Zajištění je pro mě velmi zásadní, nemůžu nic udělat, starat se o rodinu a kdo ví, jak to bude do budoucna.“

10Ž38UKR-A: „To, že mě policie zajistila a převezla sem do zařízení, bude znamenat velkou překážku v mých plánech. Chtěla jsem tu už zůstat a domů se vrátit jedinečně v případě, že by můj otec onemocněl a musela jsem se o něho postarat. ČR se pro mě stala druhým domovem a nedokázala jsem si představit, že bych jela domů. Až zde jsem se začala pomalu smiřovat s tím, že by se to mohlo stát.“

12M52RUS-B2: „Zajištění nevnímám jako zásadní překážku, ale jen jako dílčí problém. Využívám jak právní pomoc, tak sociální pomoc, abych mohl svoji situaci konzultovat.“

13M52RUS-A: „Zajištění vnímám jen jako další překážku, to mi nevadí. Vyhostit mě nemohou, nic jsem neudělal. Nekradu, neloupím, neobchoduji s drogami, a přesto jsem seděl třikrát ve vazbě.“

14Ž63RUS-C1: „Když si představím, že mě odvezou domů, tak je mi z toho do breku, to vám ani nemohu popsat. Můj pobyt zde, pokud mě odvezou domů, tak bude znamenat konec mého soužití s dcerou a její rodinou. Byl by to asi konec.“

16M58RUS-C1: „Zajištění pro mě bylo nepříjemné překvapení, se kterým jsem nepočítal a které mi zkomplikovalo plány.“

19M33BLR-C2: „S pobytem zde jsem rozhodně nepočítal, přišel jsem o velmi dobrou práci a život zde. Budu to mít komplikovanější, než jsem předpokládal.“

20M33MOLD-B1: „Zajištění je pro mě dost zásadní problém, ale snažím se to aktivně řešit. Nechci to zakřiknout, ale vypadá to dobře. Otálel jsem s ženěním s mou českou přítelkyní a málem jsem zajištěním o ni přišel, ale podporuje mě, posílá mi balíčky, cigarety a jezdí za mnou.“

22M32VIET-A: „Zajištění je pro mě obrovský zvrat v plánech, moc špatná situace, protože nemohu vydělávat.“

24M46VIET-A: „Určité ohrožení mojí budoucnosti a překážka to je.“

25M26VIET-A: „Když jsem byl venku, měl jsem hodně plánů do budoucna, teď to tak nefunguje. Budoucnost mě dost stresuje, je to velká změna.“

26Ž23VIET-B2: „Zajištění je pro mě nemilá změna v plánech, ale myslím, že se s tím do budoucna dokážu vyrovnat.“

28Mneuv.VIET-C1: „Zajištění mi změnilo plány, kdybych se měl vrátit do Vietnamu, tak by to bylo špatné.“

31M45NIG-C2: „Nejhorší z toho všeho zde je, když si představím, že bych se teď musel vrátit do Nigérie, tak to by byla pro mě největší prohra.“

36M42ČÍNA-B1: „Zajištění je pro mě problém především z hlediska ekonomického, to je pro mě největší postih. Doufám, že nebudu deportován, rád bych tu dále pracoval a dělal to samé.“

41M38IND-C2: „Řešení do budoucnosti nevidím, v Indii jsou problémy a v České republice je mám teď také, vůbec nevidím do budoucnosti.“

Jak dokládaly ukázky, zajištění pro cizince mělo mnoho dopadů. Mezi ně patřily například rozpadající se rodinné a partnerské vztahy, jejichž budoucnost byla poznamenána nedůvěrou. Dále psychické problémy, bezradnost a ztráta motivace k životu.

14Ž63RUS-C1: „Nejvíce se obávám návratu domů. Dostala bych zákaz pobytu a zůstala bych doma sama, bez prostředků a bez rodiny. Moc by se mi stýskalo a téměř určitě bych se za dcerou už nedostala. Jediné štěstí je, že mám ještě doma kde bydlet, protože jinak bych skončila jako bezdomovec.“

21M60ARM-B2: „Vím, že doma nenajdu práci na 80 % a nebudu tam mít lepší život, vše tam bude jiné, jazyk, kultura, zdvořilost. Deset let jsem se snažil vzdělávat v češtině a české kultuře, už jsem převrácený člověk.“

32M45SYR-C1: „Pokud budu deportován do Sýrie, tak tím přijdu v podstatě o polovinu svého života, který jsem zde budoval 27 let. Přijdu o svoji práci, majetek, kontakt s dcerou, přáteli a kamarády. Přišel bych o způsob života, na který jsem si zcela zvykl. Je pro mě těžké o tom mluvit, protože nemohu stále uvěřit tomu, že by se to mohlo stát.“

34M26ZIM-C1: „Vůbec nedokážu říci, co bude, jestli mě odvezou nebo tu budu moci zůstat se svou přítelkyní a dítětem. Je to neskutečně frustrující.“

37M34ČÍNA-C1: „Zajištění bude mít pravděpodobně zásadní dopad na mé cíle a moji budoucnost, chtěl jsem se oženit se svojí přítelkyní, ale poté, co jsem byl zajištěn, jsme se rozešli. Moje bývalá manželka zde byla také zavřena a po propuštění si našla někoho jiného, tak jsme se rozvedli. Bude to mít i velký vliv na přátelské a rodinné vztahy i na mě samotného.“

Respondenti ve svých výpovědích velmi často uváděli především ekonomické dopady vzniklé zajištěním, a to nejen z hlediska ztráty ekonomické činnosti a kumulace dluhů, ale i z hlediska neschopnosti remitenční podpory rodin ve zdrojových zemích.

22M32VIET-A: „Ve Vietnamu mi hrozí dluhy, moje žena s dítětem bydlí v pronájmu, protože dům je zastaven u banky. Musím tu vydělat peníze a poslat domů, nebo bude z ženy bezdomovec. To je důvod, proč se nemohu vrátit domů, musím splatit dluhy. Pro mě jsou problém především dluhy, které mám ve Vietnamu, ty určují moji budoucnost. Pokud budu deportován do Vietnamu, budu si hledat práci, ale odletět nechci, protože bych tam nemohl splatit dluhy.“

23M38VIET-B2: „Myslím, že bude problém tu zůstat. Chtěl bych tu zůstat ideálně ještě 5 let, manželka to musí vydržet, protože musím dohnat tu finanční ztrátu, která mi vznikla, tak tu musím ještě zůstat.“

24M46VIET-A: „Zajištěním člověk ztratí důvěru u Vietnamců a cítí, že má určitou vinu, přátelé mají odstup, alespoň na nějaký čas.“

26Ž23VIET-B2: „Doufám, že zde nepřijdu o svou budoucnost, dokud nevydělám na své dluhy. Jsem ochotna zde zůstat bez dokladů, chci tu zůstat, domů zatím nechci odjet kvůli dluhům, ale falešnou identitu si nebudu zařizovat.“

36M42ČÍNA-B1: „Zajištění je pro mě problém především z hlediska ekonomického, to je pro mě největší postih. Doufám, že nebudu deportován, rád bych tu dále pracoval a dělal to samé.“

37M34ČÍNA-C1: „Ekonomicky mě to také poznamená a budu muset začínat znovu. Kdybych tu nebyl, mohl bych vydělávat.“

39M38ČÍNA-B2: „Největší ztráty, které mám, jsou finanční, nevím, jak budu shánět peníze na splacení dluhů. Domů se vrátit nemůžu, nevím, jak bych splatil dluhy.“

Dopady zajištění se tím logicky promítaly i v uvažovaných budoucích strategiích respondentů, které se pod tímto vlivem měnily. Na volbu budoucích migračních strategií mělo zásadní vliv soudní rozhodnutí, které určovalo budoucí postup ze strany výkonné moci. Toto soudní rozhodnutí však u většiny respondentů ještě nebylo vydáno nebo probíhalo odvolací řízení. Právě nejistota respondentů, která pramenila z neznalosti budoucího soudního rozhodnutí, vedla k vytváření většího množství strategií, adekvátních k možným soudním rozhodnutím.

13M52RUS-A: „Čekám, jak to za týden dopadne, jestli mě zase vyhostí nebo pošlou za bránu. Podle toho se zachovám.“

17M23KAZ-C1: „Se zajištěním jsem nepočítal a domů se vrátit nemohu. Ted' čekám, jak dopadne soud, jestli mi bude zamítnuta žádost o azyl nebo jestli dostanu odkladný účinek. Bojím se toho, že půjdu domů.“

24M46VIET-A: „Mám celkem čtyři možnosti. Pokud mě pustí za bránu, tak tu zůstanu dál. Pokud mě budou chtít deportovat do Vietnamu, tak raději uteču, to není problém, a zůstanu tady nebo odejdu do nějaké další země. Další možnost, že přátelé mi pomohou spolu s právníkem, abych měl doklady a mohl tu zůstat. Poslední varianta je, že dostanu zákaz a výjezdní vízum, pak bych šel do nějaké třetí země.“

Mezi nejčastěji zvolené strategie respondentů patřila žádost o azyl v České republice, o který zažádali na základě svého „azylového příběhu“ během zajištění. Azylový režim byl

po propuštění ze zajištění často cizinci zneužíván pro legální setrvání v cílové zemi, během něhož mohli vykonávat své ekonomické aktivity.

10Ž38UKR-A: „Pokud mi bude ukončeno azylové řízení a já zde budu mít zákaz a budu deportovaná domů, tak pro mě to, že mě policie zajistila a převezla sem do zařízení, bude znamenat velkou překážku v mých plánech.“

14Ž63RUS-C1: „Žádat o azyl jsem původně nechtěla, ale možná, že to bude nezbytné.“

22M32VIET-A: „O možnosti získat falešnou totožnost jsem ještě nepřemýšlel. Budu ale žádat o azyl. Kdyby byla žádost zamítnuta, tak bych se stejně do Vietnamu vrátit nemohl. Zůstal bych tu asi nelegálně.“

Dalším postupem respondentů během zajištění byla snaha o legalizaci pobytu v ČR, kdy využívali právních služeb v zajištění nebo vlastního právníka. Snahy o legalizaci byly však obtížné a mívaly nejistý výsledek. V případě využití vlastní právní kanceláře byl tento postup finančně náročný.

20M33MOLD-B1: „Budu se snažit zlegalizovat si pobyt, zaplatit výlohy za pobyt zde a pokračovat v práci. Chci se oženit, mít klid a hotovo.“

Další volenou strategií, jak zůstat v cílové zemi, bylo uvádění falešné totožnosti, které bránilo verifikaci cizince a možnosti vydání příslušných dokladů zastupitelským úřadem zdrojové země. V případě úspěšného „matení úřadů“ pak nebylo možné cizince deportovat, a ten byl po ukončení zajištění „puštěn za bránu“ s výjezdním vízem a zákazem pobytu, který velmi často nehodlal respektovat. Jeho plánem tak bylo zůstat dál nelegálně v Česku nebo zvolit jinou cílovou zemi, ve které má podporu příbuzných. Tito respondenti byli připraveni zůstat v nelegalitě i za cenu opakovaného zajištění.

8M40UKR-B2: „Štve mě, že Ukrajina je policejní stát, a proto kdyby se stalo, že mě pustí za bránu, tak si seženu ukrajinský pas, pozmění mi trochu jméno.“

13M52RUS-A: „Vzhledem k tomu, že nezjistí mou totožnost, tak počítám, že mě pustí ven, budu zase hledat práci. Přes klienta teď moc práce není, kvůli krizi je práce málo. Budu práci hledat přímo. Řeším, kde budu pracovat, kde budu žít, co budu jíst a to je všechno.“

23M38VIET-B2: „Pokud mě pustí za bránu, tak tu zůstanu nelegálně dále. Sháněl bych si i práci znovu, pokud by to nešlo, zkusil bych to do jiné země. Smířil jsem se už s tím, že pokud mě znovu chytí, půjdu sem znovu, ale co mi zbude.“

24M46VIET-A: „Nicméně, pokud by mě chtěli deportovat do Vietnamu, tak z toho nemám strach. Stejně jako většina Vietnamců zde v zajištění jsem neuvedl svoji pravou totožnost, a když to bude potřeba, tak ji zase změním.“

25M26VIET-A: „Pokud mě pustí za bránu, budu se snažit získat doklady pomocí právníka legální cestou, pokud to nepůjde, tak zkusím sehnat nelegální doklady, potom bych tu zůstal a pracoval nelegálně. Mám hodně dluhů a musím je splácet, jestli mě znovu chytí, tak je to osud.“

37M34ČÍNA-C1: „Pokud bych byl vyhoštěn z Česka, tak bych hledal budoucnost v jiné zemi a musel se spolehnout na příbuzné po Evropě. Do Číny se nevrátím, ale budovat budoucnost jinde v Evropě se mi také nechce, začínat znovu je těžké.“

39M38ČÍNA-B2: „Zůstal bych tu i přes riziko toho, že mě znovu chytí a budu zajištěn, protože nepracuji, nemám peníze a nemám kam jít, nemůžu si dovolit ani jít do jiné země.“

Pro budoucí pobyt pak respondenti uváděli možnost využití falešných dokladů, jak uvádí například respondent níže.

8M40UKR-B2: „Pas by mě stál 35 000 Kč. Snadnější je ale sehnat si pas EU (litevský, lotyšský nebo estonský), ten dělají mafiáni skoro u každého klienta za 25 000 Kč. Ukrajinský pas je k sehnání hůře.“

Z hlediska dopadů zajištění na budoucí strategie bylo pro respondenty nejzávažnější soudní rozhodnutí o správním vyhoštění a deportaci, spolu se zákazem pobytu na území Česka nebo celého Schengenského prostoru. Pro většinu zajištěných cizinců z geograficky vzdálených zemí, jako jsou Vietnam, Čína, Indie a africké země, znamenalo toto rozhodnutí ve většině případů zásadní okamžik a konec budoucnosti v Česku a celé Evropské unii, protože finanční náklady na návrat byly vzhledem k jejich ekonomické situaci příliš vysoké.

22M32VIET-A: „Pokud budu deportován do Vietnamu, budu si hledat práci, ale odletět nechci, protože bych tam nemohl splatit dluhy.“

23M38VIET-B2: „Pokud mě deportují, tak s tím nic neudělám.“

28Mnev.VIET-C1: „Uvidím, jestli mě budou chtít odvézt do Vietnamu, to by bylo moc špatný, byl bych bez práce a bez peněz. Sto milionů obyvatel a žádná pořádná práce.“

31M45NIG-C2: „Pokud budu opravdu deportován domů, bude to mít pro mě velký dopad. Bude to potupa a ztráta důvěry.“

32M45SYR-C1: „Pokud mě z ČR opravdu deportují, tak to bude zásadní okamžik v mé budoucnosti a konec mých cílů, kterých jsem dosáhl.“

Občané zemí bývalého Sovětského svazu nevnímali ve většině případů deportaci z Česka jako definitivní konec jejich plánů. Někteří se po propuštění ze zajištění chystali na přechodnou dobu zůstat ve zdrojové zemi a hledat práci ve větších městech nebo v Rusku, aby získali finanční prostředky na splacení dluhů.

2M28UKR-A „Kvůli dluhu, který budu mít kvůli zajištění, budu asi muset jít pracovat do Ruska, abych to poplatil a mohl tu být.“

4M25UKR-B2 „Poohlédnu se po nějaké práci. Podívám se, co je doma, práce tam není, tak budu muset jet někam jinam, do velkého města, protože v malých práce není, ve větších se to dá.“

8M40UKR-B2: „Když mě odsud vyhostí, tak můžu získat občanství v Polsku, protože tam mám velkou část rodiny. Nebo můžu jet domů, na což se trochu připravuji. Na zakarpatské Ukrajině mám kamarády, kteří mi pomohou, abych se dostal domů. Tam je teď také práce a práce je i v Moskvě.“

Po přechodné době strávené ve zdrojové zemi chtěli volit buď legální cestu návratu, kdy po uplynutí poloviny doby ze zákazu pobytu budou žádat o prominutí a nové vízum do Česka, kde splatí dluh za pobyt v zajištění.

4M25UKR-B2 „Po roce zažádám o prominutí, protože vyhoštění budu mít na 2 roky, a pak bych se sem asi vrátil. Nechtěl bych tu být na černo, spíš budu volit rozumnou cestu, než tu znova sedět.“

16M58RUS-C1: „Také mě mrzelo, že jsem dostal zákaz pobytu v ČR na 3 roky, ale původně jsem chtěl odjet jen na půl roku. Budu muset uhradit dluh za pobyt zde, abych se mohl v budoucnu do ČR vrátit. Budu muset doma zůstat delší dobu, ale určitě se sem vrátím, co nejdříve to bude možné.“

Někteří respondenti se chtěli po přechodné době vrátit nelegálně s novými falešnými doklady sloužícími pro budoucí pobyt. Byli tak ochotni riskovat opětovné zajištění.

1M31UKR-B2 „Nevím, co si počnu, budu se sem snažit dostat zpět třeba fingoanou svatbou, ale uvidím, jak to bude vypadat doma.“

2M28UKR-A „Vrátím se na sto procent, i kdyby mě měli zase chytit. Za 300 USD mě převezou přímo do Prahy bez problémů a za 5000 Kč získám azylový doklad. Nové razítko mě bude každý měsíc stát 500 Kč. Mám dost kontaktů na to, abych si to zařídil. Mám tu přítelkyni a chci se vrátit především kvůli ní.“

Jiní respondenti se však vzhledem ke svému věku, finančním možnostem, situaci a ztrátě motivace smířili s definitivním návratem domů.

9M43UKR-B2: „U soudu mně to vysvětlil soudce velmi jasně. Pokud po propuštění neopustím ČR a znovu mě tu chytí, tak mě zavřou od jednoho roku do tří let do vězení.“

11M39UKR-B2: „Tak jsem v zajištění znovu. V Pardubicích proběhl soud, a pokud bych tu zůstal, tak mi hrozí 2 až 3 roky natvrdo v base. Zajištění je pro mě trochu čára v mých plánech, ale myslím, že to zvládnou. Teď čekám, až mi zařídí doklady a papíry na převoz. Na Ukrajině mám byt, takže mám kde bydlet, a půjdu pracovat do Ruska na kamion. Už jsem to dělal 15 let. Zařídít si falešné doklady s vízem není problém, to stojí do 2000 USD na ukrajinské občanství. Mně tu ale hrozí basa, takže sem nechci.“

21M60ARM-B2: „Zvrat v mých plánech to není nijak zásadní, protože je mi šedesát let a už bych tu nemohl dlouho sám existovat. To jsem pochopil. Vůbec nevím, co mě čeká doma, ale má to tak asi být.“

Skupina II – tranzitní migranti

Zajištění výrazně komplikovalo respondentům možnosti, jak dosáhnout pobytu v cílové zemi, a příležitosti, jak se setkat s příbuznými. Cizincům, kteří zažádali o azyl v cílové zemi a během azylového řízení byli zajištěni v Česku při nelegálním pobytu, tento fakt výrazně komplikoval jejich možnost azylu dosáhnout a ovlivňoval tak zásadně jejich budoucnost a možnost deportace.

29M29KAM-E: „Pro mě je detence hrozná v tom, že jsem se propadl z bodu jedna na bod nula. Nikdo mi tu nepomůže, nikoho tu nemám. Přítelkyni jsem volal, ale nereaguje. Každý, kdo v životě něco dokázal, potřeboval podporu, ať už jakoukoliv. Tu já nemám. Detence je velká změna mých plánů, mám strach, že se mi to nepodaří překonat. Svoji současnou situaci si uvědomuji, ale nechci ani přemýšlet nad důsledky, jaké to bude mít. Myslím, že se opět ocitnu na bodu nula.“

Výpovědi respondentů napovídaly, že dopad zajištění na budoucí migrační strategie tranzitních migrantů se liší. Rozdíly v těchto dopadech byly způsobeny vyšší orientací ve vlastní situaci a v organizaci migrace v tranzitní zemi, dále informovaností a zkušenostmi například i ze zajištění. Respondenti, kteří takové zkušenosti a orientaci získali, měli pravděpodobně jasnější představu o svých budoucích strategiích, než migranti bez informací a zkušeností. Ti se ve svých budoucích plánech smířovali s tím, že budou donuceni opustit tranzitní zemi, vrátit se do zdrojové země a vzdát se tak budoucnosti ve vyspělých zemích EU. Jejich nejčastější strategií byla žádost o azyl během zajištění.

30M29ALŽ-E: „Ven se bojím, nevím, co bude. Je to pro mě zásadní změna a ohrožení mých plánů, jako kdybych se na to koukal v televizi. Nepředpokládám, že bych tu mohl zůstat, ani že bych získal azyl. Vrátil jsem se domů k rodičům, ale štvě mě, že s hanbou, že jsem tady seděl v detenci. Rodina to bere jako vězení, což také je. Ve Francii žít nemohu, protože pravděpodobně získám zákaz pro celý Schengenský prostor. Jedině,

že bych tam jel nelegálně, ale v Německu zastavuje cizinecká policie auta podle značek.“

Ne u všech žadatelů se jednalo o zneužívání azylového režimu jako prostředku určitého krytí, oddalujícího možné vyhoštění a deportaci. Někteří respondenti žádali o azyl na základě reálných hrozeb a pronásledování ve zdrojové zemi. Zajištění a případné zamítnutí žádosti o azyl by tak na budoucnost těchto respondentů mohly mít zásadní dopad.

33Ž24NIG-D: „Nečekala jsem, že se dostanu to takového vězení a další beznaděje. S kým jsem mluvila, tak mi říkal, že dostat azyl je zázrak, že ho asi nedostanu. Nevím, co budu dělat, domů se vrátit nemohu, ale nemohu to ovlivnit. Pokud mě odvezou domů, tak mě tam hrozí smrt, podívejte, jaké mám od něho jizvy, co mi udělal. Muž, kterého jsem si měla vzít, by byl rád, kdybych se vrátila, aby mi mohl zase ublížit nebo mě zabít. V případě, že mě odvezou, tak budu nucena utéct do jiné sousední země. Ztrácím zde naději na lepší budoucnost.“

Naopak zkušenější a orientovanější respondenti se nevzdávali možnosti dosáhnout cílové země nebo přechodně setrvat v tranzitní zemi. Motivací pro toto jednání byla především vlastní ekonomická situace, kterou jednoznačně zhoršilo (komplikovalo) i zajištění v detenci. Svých plánů chtěli dosáhnout nelegální cestou, za pomoci známých a příbuzných. Roli v těchto strategiích hrálo i pozměňování vlastní identity a setrvání v nelegalitě, což byli ochotni podstoupit i za předpokladu opakovaného zajištění.

37M23ČÍNA-E: „Zajištění vnímám jako negativní obrat v mých plánech, hlavně finančně, ale já беру věci pozitivně, jak jsem říkal, jde o individuální nastavení. Na život jsem si tu zvykl, pokud to jen trochu půjde, zůstanu tady nebo ve Francii i za cenu toho, že bych tu byl dále nelegálně.“

40M27ČÍNA-E: „Zajištění mi hodně změnilo plány, ale jsem optimista. Já nemám do budoucna jinou možnost než v Rakousku zůstat, vrátit se nemůžu kvůli své finanční situaci. Jsem stále v kontaktu s příbuznými v Rakousku a spoléhám se na jejich podporu i v budoucnu.“

5.3.6 Opakované zajištění a snaha o změnu identity

Skupina I – ekonomičtí migranti

Výpovědi vybraných respondentů naznačily, jakou roli pro ně měly informace týkající se maření průběhu zajištění, které získali ještě před samotným zajištěním. Významné se zdály být především informace, které se týkaly záměny vlastní identity. Důsledkem této záměny pak bylo znemožnění deportace a možnost setrvání v nelegalitě. Výpovědi naznačily, že tento přístup využívali respondenti jako určitou strategii.

7M34UKR-B1: „Lidé si tu často mění identitu, kvůli odvoláním, vízu atd. Já jsem ale nic podobného neudělal, protože mi ve stresu dali nějaké papíry a řekli, podepiš. Ted' jsem v háji, měl u toho být právník.“

9M43UKR-B2: „Před tím, než mě poprvé zajistili, tak jsem věděl, že není dobré udávat svoji pravou totožnost.“

23M38VIET-B2: „Pokud vím, tak si tady každý Vietnamec změní identitu.“

24M46VIET-A: „O existenci zajištění jsem se dověděl od lidí, které jsem potkal, a kteří byli zajištěni, ale propustili je a oni tu zůstali. Věděl jsem od nich, jak to tu probíhá, a jaká jsou tu omezení. Také jsem věděl, jak se mám zachovat, pokud mě chytí, co mám říkat a co ne. Především o své identitě.“

Výpovědi opakovaně zajištěných cizinců popisovaly koloběh těchto zajištění spojených se záměnami identity a naznačily způsoby zneužívání žádostí o mezinárodní ochranu. Cizinci využívali své znalosti a zkušenosti.

2M28UKR-A „Po prvním zajištění jsem po půl roce dostal vyhoštění a čtrnáctidenní výjezdni vízum, ale zůstal jsem tu, protože jsem se měl ženit. Tak jsem si za 400 Kč od Cikánů koupil občanku, ale bohužel našli můj pas, tak jsem si nemohl změnit identitu. Když jsem se sem dostal znovu, tak jsem toho litoval.“

9M43UKR-B2: „Chycen bez dokladů a povolení k pobytu při kontrole policií jsem byl celkem čtyřikrát. Poprvé jsem dostal zákaz pobytu na 3 roky. Uvedl jsem však jinou totožnost. Podruhé jsem dostal zákaz již na 10 let, ale nebyl jsem ještě zajištěn. Potom mě chytli na cestě z obchodu a byl jsem zajištěn na 6 měsíců v Bělé- Jezové. Tam jsem požádal o azyl. Po soudu jsem nedostal azyl, ale zákaz pobytu a výjezdni vízum na 20 dní. Neodjel jsem a pracoval jsem ještě 8 měsíců dál nelegálně. Pak mi zavolaal můj známý z Prahy, že má pro mě práci, tak jsem odjel do Prahy, ale tam jsem byl kontrolován policií a zajištěn opět v Bělé- Jezové, kde jsem byl 14 dnů, poté jsem byl převezen sem do Poštorné.“

11M39UKR-B2: „Při prvním zajištění jsem strávil 6 měsíců v Poštorné, kde jsem zažádal o azyl. Po propuštění jsem ještě půl roku čekal na vyjádření soudu, ale dostal jsem negativní odpověď a zákaz pobytu v ČR. Když jsem dostal vyhoštění, tak jsem chtěl jet domů, ale na hranicích mě poslali zpět, protože jsem neměl průjezdni vízum přes Polsko. Tak jsem jel zpět do Prahy, abych si to zařídil. Tady mě ale přepadli Cikáni s nožem a vzali mi 10 000 Kč a pas. Šel jsem na policii, kde sepsali protokol a řekli mi, ať jdu na ambasádu, aby mi zařídili doklady. Neměl jsem peníze, tak jsem jel do Jihlavy a zůstal tu načerno. Hledal jsem práci, ale nemohl jsem žádnou najít, tak jsem šel na policii do Pardubic, kde jsem se nahlásil. Převezli mě do Kutné Hory a odtamtud do Poštorné.“

13M52RUS-A: „Kontrolován policií jsem byl několikrát a vyhoštění z Česka spolu se zákazem jsem dostal už pětikrát. Většinou mě zkontrolovali v Praze a potom zajistili. Třikrát jsem byl v Ruzyni ve vyhošťovací vazbě. Poprvé jsem byl zavřený rok v Ruzynské věznici, podruhé 3 měsíce a 2 týdny a potřetí 3 měsíce. Kromě vyhošťovací vazby jsem byl zajištěn jednou v Bělé- Jezové a nyní jsem již podruhé zajištěn v Poštorné. Takže zajištěn jsem potřetí. Stále se úřadům nedaří zjistit moji pravou totožnost.“

Uvedené úryvky těchto opakovaně zajišťovaných respondentů naznačily také fakt, že některé cizince nelze prakticky vyhostit.

13M52RUS-A: „Pětkrát se mě snažila Česká republika vyhostit a ruská ambasáda se pokaždé snažila zjistit mou totožnost, ale nikdy se jim to nepovedlo, protože v Čečensku neexistuji. Svoji pravou totožnost jsem nikdy neuvedl a ani to neudělám. Vyhostit mě není možné, já neexistuji, pas mi nemohou udělat, takže mě zase pustí za bránu.“

24M46VIET-A: „Stejně jako většina Vietnamců zde v zajištění jsem neuvedl svoji pravou totožnost, a když to bude potřeba, tak ji zase změním. Občas se tu stává, že čínská ambasáda vydá policii i dva pasy na jednoho člověka, protože si nejsou jisti, nebo se také Číňané vydávali za Vietnamce. Potkal jsem tu jednoho Vietnamce, který měl smůlu, byl tu zajištěn už potřetí a vždy ho chytli znovu, ani ne po měsíci na svobodě.“

Jinak tomu bylo u respondentů, kteří zažádali o azyl. Při opakovaném zajištění již bylo možné prokázat jejich totožnost pomocí otisků prstů. V případě dalšího zajištění by jim hrozilo trestní stíhání a pobyt ve vězení, který už nebyli ochotni podstoupit a mohli tak být úspěšně vyhoštěni.

9M43UKR-B2: „Svou totožnost jsem nadále nemohl skrývat, protože jsem při prvním zajištění zažádal o azyl. Tak kolem 10 % zajištěných pustí za bránu, nemůžou jim udělat doklady, ale reálně je to spíš tak pět procent a to především těch, kteří žádají o azyl, už jsou tu 6 měsíců a čekají na soud. Stejně tak jsem to měl i já. Ti, co žádají podruhé nebo potřetí, ty si tu nechají, než jak dopadne soud, to už jde rychle jak od soudu, tak od policie. Když azyl nedostanou, tak je po lhostě deportují, protože když dostanou §129, tak už znovu žádat nemůžou. Já jsem využíval právníka jen v Jezové, když jsem žádal o azyl, tady už je to zbytečné. Mám §129.“

Pro změnu identity byly potřebné falešné dokumenty, jejichž pořízení podle výpovědí respondentů nebylo obtížné. Podmínkou byly vhodné kontakty a dostatečné finanční prostředky. Cena za falešné doklady s vízem se pohybovala kolem 30 000 Kč.

23M38VIET-B2: „Pokusil bych si zajistit falešnou identitu v ČR, ale nemám kontakt.“

24M46VIET-A: „Zajistit si falešnou identitu není problém, už jsem podobné falešné doklady měl. Cena se pohybuje kolem 5000 USD za falešný trvalý pobyt a 15 000 Kč za cestovní doklad.“

28Mneuv.VIET-C1: „V prosinci mi skončil pas, tak si nechám udělat nový falešný.“

Skupina II – tranzitní migranti

Přestože informovanost a orientace byla u tranzitních migrantů nižší, vyskytovaly se případy respondentů, kteří získali základní informace o existenci zajištění a organizaci migrace při svém nelegálním transportu ze zdrojové země nebo během pobytu v tranzitní zemi. V případě, že byli zajištěni, využívali svou informovanost ke změně identity a při žádostech o azyl. Tím často velmi úspěšně mařili průběh azylového řízení, vyhoštění a možnost deportace.

40M27ČÍNA-E: „Poprvé zajištěn jsem byl ve Frýdku-Místku, podmínky tam byly tehdy o něco svobodnější i strava byla lepší, mohli jsme mít dokonce i mobil. Zažádal jsem o azyl, ale nedostal jsem ho. Po půl roce jsem dostal vyhoštění na 5 let a výjezdní příkaz na měsíc. Svoji pravou totožnost jsem neuvedl.“

Setrvání v nelegalitě sice umožňovalo dosažení cílové země, ale výrazně ho komplikovalo a přinášelo riziko opakovaného zajištění v detenci a opětovnou hrozbu deportace. Také respondenti zmiňovali omezení a komplikace při využívání falešných osobních dokladů.

30M29ALŽ-E: „Zaměstnavateli jsem dal falešná data, abych byl zaměstnán. Kdybych si zařídil falešnou identitu, tak bych tady práci získal, odevzdal bych kopii osobních dokladů, ale žít na dlouho ne, to by prasklo.“

40M27ČÍNA-E: „Uvažoval jsem o tom, že bych jel domů, a chtělo se mi, ale nemohl jsem, protože jsem neměl žádné peníze a doma bych je nevydělal. Kromě toho by mně stále hrozilo stíhání policií, tak jsem se rozhodl opět pro Rakousko. V Rakousku jsem zůstal 3 roky a podruhé jsem byl chycen při kontrole policií a zajistili mě na 2 měsíce v rakouské detenci. Potom mě převezli do ČR, sem do Poštorné, protože jsem v ČR zažádal poprvé o azyl a odtud jsem přešel po prvním zajištění do Rakouska. V Rakousku jsou tři detenční zařízení a podmínky jsou tam tvrdší, méně pohybu, je povolena jen jedna hodina venku, v celách jsme byli po čtyřech, ale strava je tam lepší. Mohli jsme používat počítač a v zařízení u Vídně byl dokonce internet. Manželka mi přinesla i DVD přehrávač. Telefonování bylo omezené, ale po několika návštěvách organizace pro lidská práva jsme mohli volat neomezeně. Falešnou identitu bych si nezajišťoval, zvláště ne v ČR nebo Rakousku, to už bych raději odjel do Itálie, tam se dá snáze získat pas a vízum.“

ZÁVĚR

Jak tento výzkum naznačil, vliv existence detence na organizaci migrace cizinců je individuální a podmíněný především kvalitou informací týkajících se detenčních zařízení a organizace migrace v dané zemi obecně. Cizinec je získal během tranzitu ze zdrojové země, například od organizací převaděčů a jejich prostředníků, kteří transport zajišťují, nebo bezprostředně po příchodu do cílové země s pomocí přátel a příbuzných z vlastní etnické komunity, kteří již v zemi působí. Obecně je informovanost cizinců týkající se existence detence nízká. Zvláště u tranzitních migrantů, kteří během transportu nezískali žádné informace, a v tranzitní ani cílové zemi nemají podporu příbuzných a kontakty, je informovanost nulová. Větší informovanost a orientace byla zaznamenána u ekonomických migrantů, pro které je Česko cílovou zemí. Především občané ze zemí bývalého Sovětského svazu, ale také občané Vietnamu a Číny získávají informace o existenci detence a jejím průběhu od svých krajanů. Většinou se tak děje v prostředí pracovních kolektivů a společných ubytoven, během počátečních období jejich ekonomických aktivit. V reakci na tyto získané informace se někdy snaží cizinci snížit riziko zajištění v detenci větší obezřetností a vyhýbáním se policejním kontrolám nebo používáním falešných dokladů. Není tedy možné existenci detenčních zařízení jednoznačně posuzovat jako *push faktor*, který by organizaci migrace významně ovlivňoval, ať už ve fázi přípravy a plánování migračního procesu, tak v počátku migračního procesu. Domnívám se, že snížení vlivu existence detenčních zařízení jako *push faktoru* je způsobeno právě obecně nízkou informovaností, jak potvrzují výpovědi některých respondentů, kteří by v případě větší informovanosti organizaci svého migračního procesu korigovali, resp. přehodnotili.

Migrační proces je během pobytu v zajištění pozastaven. Pod tíhou délky pobytu, nastavených podmínek a pod vlivem prostředí detence dochází u zajištěných cizinců k jakémusi vytržení z nelegality migračního procesu do reality striktně podřízené zákonům a pravidlům vyplývajícím ze zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky. Předložený výzkum potvrdil, že tato skutečnost vede u většiny cizinců k rekapitulaci vlastního migračního procesu a k analýze budoucích možností nebo eventuálních strategií. Dochází tak buď k jakémusi opakování přípravné a plánovací fáze,

kteřá již proběhla ve zdrojové zemi před zahájením migračního procesu nebo začíná závěrečná fáze migračního procesu a přípravy na návrat do zdrojové země. Je zřejmé, že detence migrační procesy cizinců významně mění tím, že je komplikuje, brzdí nebo zastavuje. Míra těchto změn, které detence způsobuje, závisí na charakteru migračního procesu, orientaci cizinců v organizaci migrace, podpoře ze strany příbuzných a přátel nebo na spolupráci se systémem organizací a klientů, ale i na faktu, zda se jedná o první nebo opakované zajištění.

Důležitým zjištěním tohoto výzkumu byl fakt, že počet tranzitních migrantů zajištěných v detenčních zařízeních České republiky se v porovnání s předchozím výzkumem (Drbohlav 2008) rapidně snížil a svým početním zastoupením se tak tato skupina stala marginální. Tato skutečnost potvrzuje závěry dřívějších výzkumů, které byly publikovány (viz např. Drbohlav 2011 a Drbohlav 2010), které popisují migrační transformaci Česka z tranzitní země na cílovou zemi, která se tím přiblížila jádrovým zemím EU. Navzdory málo četnému zastoupení tohoto typu migrantů, jak mezi zajištěnými cizinci, tak v našem souboru respondentů, jsem pro srovnání tento typ do našeho výzkumu zařadil. Tranzitní migranti se dostávají do Česka pravděpodobně také z důvodů snadnější dostupnosti turistických víz, ale i z vůle převaděčů, kteří neberou ohledy na předem stanovené podmínky. Do tranzitu se tak často dostanou, aniž tuší v jaké zemi se nachází a jak dosáhnou cílové země. Právě vzhledem k situaci cizinců a podmínkám, které tyto migrační procesy provází, se zvyšují dopady detence pro tranzitní migranty. Ty se projevují ztrátou motivace, orientace ve vlastní situaci i ztrátou schopnosti plánování. Tím se snižují možnosti cizinců, jak dosáhnout cílové země. Pobyt v detenci také komplikuje podporu cizinců ze strany rodin a příbuzných v cílové zemi. Detence tak v mnoha případech tranzitní migrace maří dokončení migračního procesu a vede k návratu do zdrojové země. Důsledky takového nezdaru se projeví v několika rovinách. V rovině osobní vedou ke ztrátě naděje na lepší budoucnost a v případě pronásledování a útisku cizinců ve zdrojové zemi i ke ztrátě bezpečí. V rovině společenské brání vynucený návrat snahám o sjednocení rodin v cílových zemích a logicky se tak projeví dopady i v rovině ekonomické. Ty jsou způsobené ztrátou vynaložených prostředků na migraci a v případě ekonomicky podmíněné migrace dochází k eliminaci podpory rodin ve zdrojových zemích formou remitencí.

U pracovních migrantů, kteří již v Česku působili, se projevují dopady detence dočasnou nebo úplnou ztrátou nebo ohrožením již dosažených cílů, kterých cizinci dosáhli často po

mnohaletém úsilí v prostředí nelegality. Ekonomičtí migranti zajištění v detenci vnímají nejpalčivěji ohrožení jejich nového způsobu života v cílové zemi, ztrátu ekonomických činností a možností finanční podpory rodin i schopností splácet dluhy. Výzkum naznačil i prohlubování ekonomických dopadů detence na pozadí světové ekonomické krize, zvyšující se nezaměstnanosti a s ní souvisejících politických a legislativních kroků omezujících možnosti ekonomických aktivit a života cizinců v Česku. Právě ohrožení nového způsobu života v cílové zemi je velmi často doprovázeno rozpadem nově vytvořených partnerských vztahů a rodinných vazeb úspěšně sloučených rodin cizinců v Česku. Závažně se tyto dopady detence odrážejí u rodin s mladými nebo ještě nenarozenými potomky. Rozdíly v dopadech detence pro tranzitní a ekonomické migranty jsou vždy individuální. Z obecného hlediska však lze usuzovat, že detence přináší odlišné ztráty z hlediska dosažených cílů. Cizincům zajištěným během tranzitu detence komplikuje další migraci a brání jim v dokončení/pokračování tohoto procesu. Tím způsobuje ztrátu potenciálních příležitostí a možností, které jim nabízí cílová země. U ekonomických migrantů detence omezuje možnosti dalšího setrvání v cílové zemi, čímž jim způsobuje ztrátu již dosažených a realizovaných cílů. Nezávisle na typech a rozdílech mezi migračními strategiemi cizinců se projevují u drtivé většiny zajištěných cizinců psychologické dopady detence. Ty jsou způsobené celkem dlouhou dobou pobytu v zajištění, předepsaným přísným režimem a obavami cizinců o vlastní budoucnost.

Častým motivem tranzitní migrace je snaha cizinců o sjednocení se členy vlastní rodiny nebo příbuznými, kteří již v cílové zemi působí. Tato snaha se promítá i do výběru a změn budoucích migračních strategií, které jsou cizinci během pobytu v detenci nuceni volit. Nejčastější migrační strategií je žádost o azyl v tranzitní zemi. Azylový režim je tak často využíván jako jediná možnost, jak předejít nebo oddálit deportaci. Někteří cizinci žádají o azyl vzhledem k nebezpečím, která jim hrozí v zemi původu oprávněně, ale jiní využívají tuto možnost zcela zjištěně a jejich důvody jsou z velké části vykonstruované, zkreslené nebo pozměněné. V našem výzkumném vzorku respondentů se vyskytli i cizinci, jejichž nová strategie je založena na záměně vlastní identity. Využití této strategie je hojnější u cizinců, kteří v Česku jako tranzitní zemi strávili více času, a jejichž sociální vazby jsou silnější a lépe se orientují. Změny migračních strategií ekonomických migrantů jsou determinovány více následujícími skutečnostmi. První skutečností je osobní migrační historie cizinců v cílové zemi. Ta bývá poznamenána předcházejícím zákazem pobytu a vyhoštěním, ale i zajištěním v detenci, bohatými zkušenostmi a orientací, získanou

v prostředí nelegálních migrantů. Další důležitou skutečností jsou sociální vazby v cílové zemi. Při uplatnění budoucích strategií tak využívají cizinci i své vazby na klientský systém a jiné organizace. Nejmarkantněji působí na změny migračních strategií rodinné a partnerské vazby v cílové zemi. Tato skutečnost se i z tohoto důvodu stala jedním z určujících diferenciacních faktorů pro typologii respondentů v našem výzkumu. Velmi významnou skutečností, která často bývá pro změnu migračních strategií určující, je ekonomická situace cizinců a jejich rodin v zemi původu. Poslední skutečností, která ovlivňuje změny v rozhodovacím procesu cizinců, je geografická vzdálenost zdrojové země. Pro pravděpodobné budoucí migrační strategie ekonomických migrantů je charakteristická jejich rozpracovanost, multiplikace a proměnlivost, které jsou vyvolány neznalostí budoucích soudních rozhodnutí v jejich případech. Migrační strategie se tak mění během detence v reakci na budoucí omezení, vyvolaná zajištěním a soudními rozsudky. Podobně jako u tranzitních migrantů je nejběžnější strategií ekonomických migrantů žádost o azyl, který slouží k přechodnému krytí a přípravě na další strategii. V případech mnoha cizinců jde o opakovanou azylovou žádost. Další strategií je přechodný odchod do země původu nebo do jiné země, který je podmíněný deportací nebo vyhoštěním, a následný návrat do cílové země, ať už legální nebo nelegální formou. Jen minimum respondentů projevilo ochotu vzdát se svých migračních plánů a vrátit se do zdrojové země definitivně. Strategie přechodného odchodu nebo definitivního odchodu byla zaznamenána pouze u cizinců z geograficky bližších zdrojových zemí, jako jsou země bývalého Sovětského svazu. Překvapivě velká část zajištěných cizinců v našem výzkumném šetření otevřeně deklaruje snahu i nadále zůstat v nelegálním postavení. Jejich strategie se mění podle toho, jak lze co nejefektivněji zamezit vlastní deportaci a vyhoštění. Proto neuvádějí nebo mění svoji pravou totožnost, aby tak zabránili správné verifikaci. Nelze určit, jaká je frekvence využívání této strategie nelegálními migranty a jak je z dlouhodobého hlediska udržitelná. Vzhledem k zastoupení opakovaně zajištěných respondentů v našem výzkumu, kteří tuto strategii již s úspěchem použili, se domnívám, že její význam není marginální. Případné setrvání v nelegalitě vede k dalším změnám strategií snižujících rizika možného opakování detence, která tak působí pro cizince jako *push faktor*.

Dopady detence jak pro tranzitního, tak pro ekonomického migranta jsou značné a mají bezprostřední vliv na migraci. Primárním účelem a záměrem samotné detence není trestat nelegální migranty za jejich neoprávněný pobyt a ekonomické aktivity, ale záměrem

detence je takovému počínání zabránit a umožnit zákonnou nápravu. Nejen výpovědi respondentů v našem výzkumu, ale i předchozí studie popisují, že detence jako trest vnímána je, ale nedochází k její internalizaci (Krahulík 2006, s. 124). Důsledky tohoto trestání vnímají cizinci nejcitelněji v průběhu zajištění, kdy je jejich migrace nuceně přerušena a současně vnímají ohrožení své budoucnosti. Detence tak vyvolává negativní psychologické dopady, které ovlivňují migrační motivaci, a tím odrazují některé migranty od pokračování a dokončení jejich migračních procesů. Detence dále působí na migrační procesy ekonomickými dopady. Ty jsou způsobené ztrátou ekonomických aktivit a finanční podpory ze strany příbuzných v průběhu zajištění. Náklady vzniklé pobytem v zajištění jsou buď hrazeny z finanční hotovosti, kterou mají cizinci v okamžiku zadržení při sobě, nebo jsou vedeny jako dluh. Ten jsou povinni cizinci uhradit, pokud mají zájem na budoucí migraci na území Česka. Dopady detence se promítají i v osobních a sociálních vztazích, jejichž ztráta nebo narušení se projevuje na samotné migraci. Účinky výše zmíněných dopadů detence na migrační chování cizinců nelze jednoznačně hierarchizovat vzhledem k individuálním podmínkám, zkušenostem a možnostem jednotlivých respondentů. Účinek dopadů má spíše synergický charakter, který je vzhledem k ekonomicky podmíněné migraci většiny respondentů nejvíce umocněn právě ekonomickými ztrátami.

Důležitým migračním mechanismem, který se odehrává v zajištění, je příprava cizinců během detence na „nový začátek“, který nastává bezprostředně po skončení zajištění. Problémem této přípravy a plánování je, že většina cizinců nemá jistotu, kde a za jakých podmínek se bude nový začátek odehrávat. Zda to bude v zemi původu, v jiné zemi, v tranzitní zemi nebo v cílové zemi. Detence tak působí v migračním chování jako určitá bariéra, která působí dlouhodobě a vyvolává tak u některých cizinců změnu jejich migračních strategií.

Ze zkušenosti, kterou mi tento výzkum přinesl, a která byla postavena na čase stráveném se zajištěnými cizinci v atmosféře zařízení pro zajištění, kterou jsem mohl, byť jen velmi omezeně, zažít, jsem pochopil, jak restriktivním nástrojem detence je. Mnoho cizinců, kteří byli zajištěni, dle mého soudu nepředstavují obecnou hrozbu, byť porušili pobytový režim a zájmem Česka je jejich správné vyhoštění. Naopak opodstatněná byla dle mého soudu detence v případě „recidivistů“, kteří zneužívali azylový režim a byli zajištěni opakovaně. Vzhledem k jejich skryté identitě není možné vystavit patřičné cestovní dokumenty a tyto cizince vyhostit. Určitou bezpečnostní a sociální hrozbou mohlo být také jejich propojení

s organizacemi cizinců, jejichž působení hraničilo s porušováním zákona. Vzhledem k markantním rozdílům v pozadí migračních procesů u jednotlivých zajištěných cizinců by bylo podle mého názoru vhodné volit takové prostředky k zajištění úspěšného vyhoštění, které by reflektovaly právě tyto rozdíly a nedocházelo by tak k určité „paušalizaci detence“, kterou dokládá tento výzkum. Uplatňování detence tak, jak byla zachycena v tomto výzkumu, vede k řadě negativních jevů, které se projevují jak nepřiměřenou „paušalizací detence“, tak vysokými výdaji ze státního rozpočtu za náklady. Tyto náklady se skládají z výdajů za provoz zařízení a z nákladů spojených s pobytem cizinců v zajištění. Náklady za pobyt v zajištění totiž nejsou ve většině případů cizinci zpětně uhrazeny. Dopady zajištění v detenci se negativně odrážely také na partnerských a rodinných vztazích, které se často rozpadly nebo byly pobytem v detenci poznamenány. Dalším negativním jevem bylo psychické trauma, které jsem pozoroval především u zajištěných cizinců, kteří přicestovali ze zdrojových zemí, kde zažívali útlak, a migrace byla jejich nadějí na lepší život. Určitou nadějí na pozitivní změnu mohou být dle mého názoru alternativy k zajištění tak, jak je předkládá novela zákona č. 427/2010 Sb., zákona č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky, která však v době uskutečnění výzkumného šetření nebyla v platnosti. Použití restriktivního nástroje detence by tak mělo být použito především u těch cizinců, kteří opakovaně zneužívají a obcházejí zákony.

Přínos mé práce z hlediska základního výzkumu je především v přiblížení vlivu a funkce restriktivního nástroje detence v migračních procesech a předpokládaných strategiích zajištěných cizinců, s ohledem na charakter jejich migrace a sociálních vazeb v cílové nebo tranzitní zemi. Této problematice se většina stejně zaměřených odborných prací věnuje pouze okrajově nebo vůbec. Z hlediska aplikovaného výzkumu by bylo na místě objasnit změny ve vlivu výše uvedené novely tak, jak je uvedla do praxe zákona, a změny porovnat se závěry mého šetření.

SEZNAM ZDROJŮ

Literatura

- BILGER, V. a kol. (2010): *Study on the assessment of the extent of different types of Trafficking in Human Beings in EU countries*. International Centre for Migration Policy Development, Vienna, 441 s.
- BOSWELL, Ch. (2006): *Migration Control in Europe after 9/11: Explaining the Absence of Securitization*. Hamburg Institute of International Economics, 22 s.
- BRÁZOVÁ, V. K. (2011): *Odvrácená strana migrace a rozvoje*. http://www.iom.cz/files/Kapitola_7._-_Odvr_cen__strana_migrace_a_rozvoje.pdf. 33 s.
- CARRERA, S., MERLINO, M. (2009): *Assessing EU Policy on Irregular Immigration. CEPS under the Stockholm Programme Liberty and Security in Europe*, 51 s.
- ČECHOVSKÝ, M. (2010): *Fenomén imigrace a imigrační politika Evropské unie*. Disertační práce. Masarykova Univerzita, fakulta sociálních studií, Brno. 198 s.
- ČERNÍK, J. a kol. (2005): *Pilotní výzkum prostředí obchodu s lidmi na území České republiky*. IOM Mezinárodní organizace pro migraci, Praha, 64 s.
- DE GENOVA, N.P. (2002): *Migrant "Illegality" and Deportability in Every Day Life*. *Annual Review Anthropol*, 31, s. 419-447.
- DE HAAS, H. (2006): *North-African migration systems: evolution, transformations and development linkages*. <http://www.heindehaas.com/Publications/de%20Haas%202006%20-%20North%20African%20Migration%20Systems.pdf>.
- DRBOHLAV, D. (2008): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Univerzita Karlova, Praha, 311 s.
- DRBOHLAV, D., UHEREK, Z. (2007): *Reflexe migračních teorií. Geografie - sborník české geografické společnosti*, 112, č. 2, s. 5-21.
- HRABÁLEK, M. (2010): *Ochrana hranic EU a role agentury FRONTEX v ní*. Disertační práce. Masarykova Univerzita, katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, Brno. 124 s.
- HUYSMANS, J. (2006): *The Politics of Insecurity - Fear, Migration and Asylum in the EU*. Routledge, New York. 191 s.

- CHAWLA, S., ME, A., LE PICHON, T. (2009): *Global Report on Trafficking in Persons*. United Nations Office on Drugs and Crime, 292 s.
- CHMELÍČKOVÁ, N. (2008): *Institut zajištění cizince v českém právním řádu a z pohledu mezinárodního*. Rigorózní práce. Masarykova Univerzita, Právnická fakulta, Brno. 120 s.
- JORDAN, B., DÜVELL, F. (2002): *Irregular migration: the dilemmas of transnational mobility*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham. 296 s.
- KRAHULÍK, M. (2006): *Nelegální migrace a detentismus v České republice*. Rigorózní práce. Ústav etnologie, Filosofická fakulta University Karlovy, Praha, 184 s.
- LUBELL, N. (2010): *Extraterritorial use of force against non-state actors*. Oxford University Press. 288 s.
- MASSEY, D. S. (1988): *Economic Development and International Migration in Comparative Perspective*. Population and Development Review, 383 s.
- MASSEY, D.S, ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCCI, A., PELLEGRINO, A., TAYLOR, J. E. (1993): *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*. Population and Development Review, 19, No. 3, s. 431-466.
- McKAY, S., MARKOVA, E., PARASKEVEPOULOU, A., WRIGHT, T. (2009): *The relationship between migration status and employment outcomes*.
http://www.undocumentedmigrants.eu/londonmet/library/v65239_3.pdf.
- MOTEJL, O. (2004): *Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2003*. 145 s.
http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Souhrnna_zprava_VOP_2003.pdf, s. 135.
- MOTEJL, O. (2006): *Zpráva z návštěv v zařízení pro zajištění osob*.
http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2006/azylove_2006.pdf.
- NEKORJAK, M. (2006): *Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky*. Sociální studia, č. 1, s. 80-109.
- NEKORJAK, M. (2007): *Úvahy nad neregulární migrací se zaměřením na ukrajinskou migraci v Česku*. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno, 21 s.
- ROZUMEK, M. (2009): *Společný evropský azylový systém: idea versus realita*.
http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/MRozumek_Spolecnyevro_pskyazylovysystem_1.pdf.
- SAYER, A (1992): *Method in Social Science. A Realist Approach*. Routledge, Oxford, 313 s.
- SCHEU, H. Ch., Částek, M. (2010): *Aktuální otázky migrační politiky Evropské unie*. Vysoká škola finanční a správní, Praha, 120 s.

The desert front (2005) - Supported by Libya, the EU starts setting-up deportation and refugee camps in North Africa (Translation of an article by Helmut Dietrich, published in the magazine 'Konkret'- Issue 12/2004). <http://www.noborder.org/nolager/more/display.php?id=9>.

TOPINKA, D.(2005): *Instituce klientelismu na pozadí ilegality a nelegality*. Multikulturní centrum Praha, <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955159>.

TRŽILOVÁ, A. (2008): *Cizinec v našem zařízení – teorie shodné a rozdílné péče*. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita, lékařská fakulta, Brno. 80 s.

ZAPATA-BARRERO, R. (2010): *Theorizing State Behavior in international Migrations. An Evaluative Framework*. Social Research, 77, č. 1, s. 325-352.
<http://www.eui.eu/Projects/ACCEPT/Documents/News/Social%20Research.pdf>

Vládní dokumenty

Akční plán Rady a Komise o nejlepších způsobech provádění ustanovení Amsterodamské smlouvy o vytvoření prostoru svobody, bezpečnosti a práva. Text přijatý Radou pro justici a vnitřní věci dne 3. prosince 1998.

http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/akademie/eu/akcni_pl.html#8.

Analýza právního postavení zajištěných cizinců OPU (2010). Organizace pro pomoc uprchlíkům, Praha.

http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/Analyza.pdf.

Dublin II Regulation (2010).

http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/l33153_en.htm.

Dublinký systém (2010). Ministerstvo vnitra české republiky.

<http://www.mvcr.cz/clanek/dublinsky-system.aspx>.

Nařízení Rady (ES): Spravedlnost a vnitřní věci.

[http://www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/justice-et-affaires-interieures-\(jai\)?lang=cs](http://www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/justice-et-affaires-interieures-(jai)?lang=cs).

Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě. První výroční zpráva o provádění strategie vnitřní bezpečnosti Evropské unie (2011). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0790:CS:NOT>.

Úřední věstník Evropské unie: *Haagský program: Posílení svobody, bezpečnosti a práva v Evropské unii ze dne 3.3.2005.* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:CS:PDF>.

Úřední věstník Evropské unie: *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 863/2007 ze dne 11. července 2007, kterým se zřizuje mechanismus pro vytvoření pohraničních jednotek rychlé reakce a kterým se mění nařízení Rady (ES) č. 2007/2004, pokud se jedná o tento mechanismus a o pravomoci a úkoly vyslaných příslušníků.* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:199:0030:0030:CS:PDF>.

Úřední věstník Evropské unie: *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 863/2007, ze dne 11. července 2007, kterým se zřizuje mechanismus pro vytvoření pohraničních jednotek rychlé reakce a kterým se mění nařízení Rady (ES) č. 2007/2004, pokud se jedná o tento mechanismus a o pravomoci a úkoly vyslaných příslušníků.* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:199:0030:0030:CS:PDF>.

Úřední věstník Evropské unie: *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 ze dne 15. března 2006, kterým se stanoví kodex Společenství o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob (Schengenský hraniční kodex).* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:105:0001:0032:CS:PDF>.

Úřední věstník Evropské unie: *Nařízení Rady (ES) č. 2007/2004 ze dne 26. října 2004 o zřízení Evropské agentury pro řízení operativní spolupráce na vnějších hranicích členských států Evropské unie.* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:349:0001:0001:CS:PDF>.

Úřední věstník Evropské unie: *Nařízení Rady (ES) č. 2725/2000 ze dne 11. prosince 2000 o zřízení systému "Eurodac" pro porovnávání otisků prstů za účelem účinného uplatňování Dublinské úmluvy.* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000R2725:CS:HTML>.

Úřední věstník Evropské unie: *Nařízení rady (ES) č. 343/2003 ze dne 18. února 2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států.*
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:06:32003R0343:CS:PDF>.

Úřední věstník Evropské unie: *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/52/ES ze dne 18. června 2009 o minimálních normách pro sankce a opatření vůči zaměstnavatelům neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí.* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:168:0024:0032:CS:PDF>.

Úřední věstník Evropské unie: *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES ze dne 16. prosince 2008 o společných normách a postupech v členských státech při navracení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí.* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0098:CS:PDF>.

Úřední věstník Evropské unie: *Stockholmský program - otevřená a bezpečná Evropa, která slouží svým občanům a chrání je* (2009).
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:cs:PDF>.

Zákon 150/2002 Sb. ze dne 21. března 2002, soudní řád správní.
http://www.nssoud.cz/zakony/150_2002.pdf.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky (neoficiální znění se stavem ke dni 28.4. 2006).
http://www.helcom.cz/download/integrace/155zak_o_pobytu_cizincu_novela.pdf.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, (neoficiální znění se stavem ke dni 1.5.2011).
http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CC4QFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.mvcr.cz%2Fsoubor%2Fuz-326-k-1-5-2011.aspx&ei=Rw-eT7yFNMPdsgayo6xd&usg=AFQjCNHnudLMXK0HU_TdGmXDrbxPuTRuBg&sig2=tQEldKn5ZOviJ8NJT5F6XQ.

Zákon č. 427/2010 Sb., ze dne 21. prosince 2010, kterým se mění zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. http://www.euraxess.cz/dokums_raw/zakon427_2010_1.pdf

Změny v oblasti vstupu a pobytu cizinců na území ČR od roku 2011. Ministerstvo vnitra České republiky. <http://www.mvcr.cz/clanek/zmeny-v-oblasti-vstupu-a-pobytu-cizincu-na-uzemi-cr-od-roku-2011.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>.

Zpráva o plnění doporučení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) v roce 2005, vyplývajících z návštěvy tohoto výboru v České republice v roce 2002. <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2006-13-inf-cze.pdf>, s. 5-11.

Ženevská úmluva OSN - úmluva o právním postavení uprchlíků, 1951. <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/uprchlici.pdf>.

Internetové portály

www.migraceonline.cz - O migraci ve střední a východní Evropě

www.aplikacemvcr.cz/archiv2008/sbirka - Sbírka zákonů a mezinárodních smluv

<http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx> - Slovník nejčastěji používaných termínů v oblasti azylu a migrace.

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/ministerstvo/suz/zzc.html> - Správa uprchlických zařízení, Zařízení pro zajištění cizinců.

<http://www.suz.cz/> - Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky.

<http://www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/justice-et-affaires->

[interieures-\(jai\).aspx](#) - Justice and home affairs.

[www.geomigrace.cz](#) - Stránky Geografického výzkumného centra

PŘÍLOHY

Пříloha 1: Informace o opakovaném výzkumu v čj, rj, aj

Informace o výzkumu

Dobrý den,

jmenuji se Jan Kubát, jsem student University Karlovy v Praze a studuji sociální geografii a migraci. Rád bych vás seznámil s výzkumem, který budu provádět v tomto zařízení a který poslouží pro mou závěrečnou diplomovou práci.

Výzkum bude probíhat 5. 8. 2010. Rád bych vás požádal o váš čas a krátký rozhovor s vámi. Rozhovor bude zcela anonymní, týká se témat: jak zajištění v tomto zařízení zasáhlo do vašeho života, proč a jak jste se sem dostal/a, jak zajištění prožíváte a jak změnilo vaše životní plány.

Zaručuji vám, že vaše spolupráce a odpovědi neohrozí v žádném případě vaši identitu, váš pobyt zde ani jakékoliv vaše budoucí plány. Veškeré otázky jsou anonymní a vaše odpovědi slouží pouze pro moji diplomovou práci. V případě že nebudete chtít odpovědět na nějakou otázku, tak ji můžete odmítnout.

Za váš čas a ochotu budete odměněni praktickou odměnou.

Předem vám děkuji za důvěru, ochotu a spolupráci. Jan Kubát

информацию об исследованиях

Здравствуйте,

Меня зовут Ян Кубат, я – студент Карлова Университета в Праге, я изучаю социальную географию и миграцию. Хотел бы познакомить Вас с исследованием, которое я буду проводить в этом учреждении и которое поможет мне при написании моей дипломной работы.

исследование будет проходить дата: 5. 8. 2010. Хотел бы попросить Вас уделить мне немного времени и провести с Вами короткую беседу. Розговор с Вами будет

анонимный и будет касаться следующих тем: как пребывание в данном учреждении повлияло на Вашу жизнь, как и почему Вы сюда попали, как ощущаете себя в условиях учреждения, как пребывание здесь изменило Ваши планы на жизнь.

Гарантирую Вам, что Ваше сотрудничество и ответы ни при каких обстоятельствах не навредят Вашей личности, Вашему пребыванию здесь и Вашим будущим планам. Все ответы анонимны, а Ваши ответы будут использованы в моей дипломной работе. В случае, если не захотите ответить на какой-либо вопрос, можете его пропустить.

За Ваше потраченное время, желание помочь Вы получите практическое вознаграждение.

Заранее благодарю за доверие, желание помочь и сотрудничество.

Ян Кубат

Information about this research project

Hello,

My name is Jan Kubát, I study social geography and migration at Charles University in Prague. I would like to introduce this research project to you which I am carrying out in this institution and which is going to be my graduation thesis.

This research will be proceed on Tuesday 5. 8. 2010. I would like to ask you for some time and a short interview. This interview is going to be utterly anonymous. It consists of following issues: how has your detention in this establishment afflicted your life, why have you got to this place, how do you take your detention and how has it changed your life's plans.

I guarantee you that your cooperation and your answers won't endanger at all your identity, your stay here nor plans for your future. All the question are anonymous and your answers are used only for my graduation thesis. In case you don't want to answer some question you can refuse it.

You will get a practical reward for your spent time and your willingness .

I would like to thank you in advance for your trust, willingness and cooperation.

Jan Kubát

Příloha 2: Seznámení s výzkumem v čj, rj, aj

Informace o výzkumu

Dobrý den,

jmenuji se Jan Kubát, jsem student University Karlovy v Praze a studuji sociální geografii a migraci. Rád bych vás seznámil s výzkumem, který budu provádět v tomto zařízení a který poslouží pro mou závěrečnou diplomovou práci.

Rád bych vás požádal o váš čas a krátký rozhovor s vámi. Rozhovor bude zcela anonymní, týká se témat: jak zajištění v tomto zařízení zasáhlo do vašeho života, proč a jak jste se sem dostal/a, jak zajištění prožíváte a jak změnilo vaše životní plány.

Zaručuji vám, že vaše spolupráce a odpovědi neohrozí v žádném případě vaši identitu, váš pobyt zde ani jakékoliv vaše budoucí plány. Veškeré otázky jsou anonymní a vaše odpovědi slouží pouze pro moji diplomovou práci. V případě že nebudete chtít odpovědět na nějakou otázku, tak ji můžete odmítnout.

Za váš čas a ochotu budete odměněni praktickou odměnou.

Předem vám děkuji za důvěru, ochotu a spolupráci. Jan Kubát

информацию об исследованиях

Здравствуйте,

Меня зовут Ян Кубат, я – студент Карлова Университета в Праге, я изучаю социальную географию и миграцию. Хотел бы познакомить Вас с исследованием, которое я буду проводить в этом учреждении и которое поможет мне при написании моей дипломной работы.

Хотел бы попросить Вас уделить мне немного времени и провести с Вами короткую беседу. Розговор с Вами будет анонимный и будет касаться следующих тем: как пребывание в данном учреждении повлияло на Вашу жизнь, как и почему Вы сюда попали, как ощущаете себя в условиях учреждения, как пребывание здесь изменило Ваши планы на жизнь.

Гарантирую Вам, что Ваше сотрудничество и ответы ни при каких обстоятельствах не навредят Вашей личности, Вашему пребыванию здесь и Вашим будущим планам. Все ответы анонимны, а Ваши ответы будут использованы в моей дипломной работе. В случае, если не захотите ответить на какой-либо вопрос, можете его пропустить.

За Ваше потраченное время, желание помочь Вы получите практическое вознаграждение.

Заранее благодарю за доверие, желание помочь и сотрудничество.

Ян Кубат

Information about this research project

Hello,

My name is Jan Kubát, I study social geography and migration at Charles University in Prague. I would like to introduce this research project to you which I am carrying out in this institution and which is going to be my graduation thesis.

I would like to ask you for some time and a short interview. This interview is going to be utterly anonymous. It consists of following issues: how has your detention in this establishment afflicted your life, why have you got to this place, how do you take your detention and how has it changed your life's plans.

I guarantee you that your cooperation and your answers won't endanger at all your identity, your stay here not plans for your future. All the questions are anonymous and your answers are used only for my graduation thesis. In case you don't want to answer some question you can refuse it.

You will get a practical reward for your spent time and your willingness.

I would like to thank you in advance for your trust, willingness and cooperation.

Jan Kubát

Příloha 3: Osnova interview v čj, rj, aj

Základní identifikační charakteristiky:

Občanství (region původu-město nebo venkov)

Pohlaví

Věk

Náboženské vyznání

Vzdělání- **základní střední vysoké**

Rodinný stav- **svobodný/á ženatý/vdaná rozvedený/á**

Počet dětí- **1 2 3 4 5 a více**

Důvod zadržení v detenci

Délka pobytu v detenci (v měsících)

Důvody a cíle migrace:

Z jakého důvodu odcestoval ze země původu? G: Rozhodla se sama nebo se podřídila rozhodnutí někoho jiného? G: Musela se podřídít?

Jaké byly jeho plány na začátku, jak dlouho chtěl zůstat v zahraničí? G: Mohla realizaci vlastních plánů realizovat?

Proč přicestoval do Česka, chtěl se dostat do jiné cílové země?

Věděl o existenci těchto (detenčních) zařízení na území EU? Ovlivnilo to nějak jeho plány a rozhodování?(před cestou)

Život v Česku před zajištěním:

Má v ČR, EU či v jiné zemi rodinu nebo příbuzné? Podporují ho? Nebo někdo jiný?

Měl v ČR kontakty před příjezdem? Jaké? S členy vlastní komunity nebo majoritní společnosti?

Získal během svého pobytu další přátele? Jaké? Spíše v majoritní společnosti nebo vlastní komunitě?

Věděl o možnosti zajištění v detenci? Od koho? Byl někdo z jeho známých zajištěn?

Měl informace o tom, jak se zachovat v případě zajištění v (ZZC) detenci? Jaké?

Pracoval v ČR? Jakou práci vykonával? Jak dlouho? Kdo mu ji sehnal? Klient- byl s ním spokojen? Spolupracuje s Klientem a hodlá s ním i nadále spolupracovat?

Pracoval legálně nebo nelegálně? Právní status?

Získal práci sám nebo přes zprostředkovatele (klienta)? Jaká byla výše platu? Posílal domů nějaké peníze? Kolik?

Tranzit do Česka, zajištění a pobyt v detenci:

Přicestoval do ČR legálně nebo nelegálně? Jaké povolení ke vstupu?

Cestoval samostatně nebo organizovaně? Zařizoval si vše sám nebo spoléhal na pomoc někoho jiného?

Využil služeb převaděče či jiné organizované skupiny? Byl nucen nějakým způsobem spolupracovat s převaděčem i po dokončení cesty? Co všechno mu převaděč zařídil?

Byl pouze převeden přes hranice (smuggling), nebo byl kromě převedení ve stálém nedobrovolném podruží převaděče, ze kterého se nemohl vymanit a byl nějakým způsobem zneužíván (trafficking)?

Jak probíhala cesta? V jakých podmínkách? Jakým dopravním prostředkem? Přes jaké státy?

Jaká byla cena za cestu? Přispěl mu někdo na cestu? Kdo- rodina a příbuzní nebo etnická komunita?

Z jakého důvodu byl zajištěn? Jak zajištění proběhlo?

Uvědomuje si svoji současnou situaci a orientuje se v ní?

Jak vnímá pobyt v detenčním centru (ZZC)? Jaké obtíže mu to přináší? Co mu nejvíc chybí a vadí? Jak tráví čas? Má možnost a prostor praktikovat své náboženské vyznání? +G. ***Má možnost naplňovat v podmínkách ZZC svou kulturní identitu a zvyklosti?*** +G

Je jeho věk a zkušenosti spíše výhodou nebo nevýhodou pro překonání jeho pobytu v detenci? Má podle něj věk na vypořádání se s detencí nějaký vliv?

Vnímá zajištění jako zásadní zvrat v jeho plánech a možnostech dosažení cíle nebo pouze jako jednu z mnoha překážek?

Jakou odbornou pomoc v zařízení využívá? Co mu pomáhá pobyt překonat?

Co ztratil, (o co přišel) kvůli zajištění v detenčním centru (ZZC)?

Plány do budoucnosti:

Jaké má plány do budoucna z hlediska práce, života a vůbec? Změnilo zajištění jeho plány? Jak? Proč? G: Liší se její plány od zbytku rodiny?

Co bude dělat po propuštění z detence (ZZC)? Byl by schopen zajistit si falešnou identitu?

Pokusil by se v případě vyhoštění o návrat do ČR i přes možnost opětovného zadržení v centru? Pokusil by se v případě vyhoštění dostat se do jiné země nebo by se raději vrátil domů?

Bude nucen udělat něco, co neměl původně v plánu? G: Je to její svobodné rozhodnutí?

Vysvětlivky:

G: -znamená speciální otázku či podotázku pro zajištěné ženy

+G-znamená jak otázku pro muže, tak pro ženy, ale se zvláštním důrazem

Основа интервью

Основные идентификационные характеристики:

Гражданство (регион происхождения – город или сельская местность)

Пол

Возраст

Вероисповедание

Образование – начальное среднее высшее

Семейное положение – свободен/а женат/ замужем разведен/а

Количество детей 1 2 3 4 5 больше

Причина задержания

Длительность пребывания в задержания (в месяцах)

Причины и цели миграции:

По какой причине покинули страну происхождения? G: Решила сама или же подчинилась решению кого-то другого? G: Вынуждена была подчиниться?

Каковы были его планы в начале, как долго хотел остаться за границей? G: Смогли ли реализовать собственные планы?

Почему приехали в Чехию, было ли целью добраться до другой страны?

Знал ли о существовании таких учреждений временного заключения на территории ЕС? Повлияло ли это каким-либо образом на его планы и решения?

Жизнь в Чехии до заключения под стражу:

Имеет ли в ЧР, ЕС или в другой стране семью или родственников? Поддерживают его? Или же кто-то другой?

Имел контакты в ЧР перед приездом? Какие? С членами своей диаспоры или с представителями титульной нации?

Нашел ли других друзей, приятелей во время своего пребывания в стране? Каких? Преимущественно в своей диаспоре или среди представителей титульной нации?

Знал ли о возможности задержания в учреждениях временного задержания? От кого? Были ли кто-нибудь из знакомых задержан?

Имел ли информацию о том, как поступить в случае задержания? Какую?

Работал ли ЧР? Какую работу выполнял? Как долго? Кто его этой работой обеспечил? Посредник был доволен? Сотрудничаете с посредником и намерены далее сотрудничать?

Работал легально или нелегально? Правовой статус?

Нашел работу сам или через посредников? Какой был размер зарплаты? Посылал ли домой какую-нибудь сумму? Сколько?

Переезд в Чехию, задержание и пребывания в учреждении временного задержания

Приехал в Чехию легально или нелегально? Какое разрешение на пребывание имеет?

Приехал самостоятельно или в организованной группе? Устраивал быт сам или же положился на чью-то помощь?

Воспользовался ли услугами проводника или другой организованной группы? Принуждали ли сотрудничать с проводником и по окончании путешествия? Что ему проводник организовал, устроил?

Был только незаконно переведен через границу, или кроме этого также находился в недобровольной зависимости у проводника, от которой не мог освободиться и был каким-либо образом причастен к контрабанде?

Как проходил путь? В каких условиях? Каким транспортом? Через какие государства?

Какова была плата за переправку? Кто ему собрал деньги на дорогу? Кто – семья и родственники или диаспора?

По какой причине был задержан? Как проходило задержание?

Осознает ли свое положение и ориентируется ли в ситуации?

Как воспринимает свое пребывание в учреждении временного содержания иностранцев? Какие трудности испытывает? Чего ему больше всего не хватает? Как

проводит свободное время? Имеет ли возможность и место, чтобы проводить свои религиозные обряды? +G ***Имеет ли возможность в условиях учреждения пополнять свою культуру?***

Является ли его возраст и опыт скорее выгодой или невыгодой при нахождении в данном учреждении? Имеет ли его возраст, по его мнению, какое-либо влияние на его нахождение в учреждении?

Рассматривает ли задержание как ключевой поворот в его планах и возможностях достижения цели или как одно из многих препятствий?

Помощью каких специалистов пользуется? Что ему помогает пережить пребывание?

Что потерял, чего лишился из-за задержания в центре для временного содержания иностранцев?

Планы на будущее:

Какие имеет планы на будущее с точки зрения работы, жизни и в целом? Изменило ли задержание его планы? Как? Почему?

G: Отличаются ли ее планы от планов остальных членов семьи?

Что будет делать после освобождения из центра? Смог бы приобрести себе поддельные документы на другое имя?

Попытался бы в случае выдворения вернуться в ЧР даже с вероятностью повторного задержания в центре? Попытался бы в случае выдворения попасть в другую страну или бы скорее вернулся домой?

Будет ли вынужден делать что-то, что не имел изначально в планах?

G: Это ее свободное самостоятельное решение?

Примечание:

G – Означает специальный вопрос или подвопрос задержанным женщинам

+G- означает вопрос как мужчине так и женщине, но с разным значением.

Interview

Basic identification characteristics:

Nationality (region of origin – town or countryside)

Sex

Age

Religion

Education – **primary secondary university**

Marital status – **single married divorces**

Number of children – **1 2 3 4 5 and more**

Reason for detention

Length of stay in detention (in months)

Reasons and aims for migration:

What was the reason for leaving the country of origin? G: Has she decided by herself or did she have to succumb to somebody else's decision? G: Did she have to succumb?

What were his plans like in the beginning, how long was he going to stay abroad? G: Was she able to fulfil her own plans?

Why did he come to the Czech Republic, did he want to get into another destination country?

Did he know about this detention establishments on the territory of the EU? Did this affect his plans and his decision making before the journey?

Life in the Czech Rep. before detention:

Does he have family or relatives in Czech, in the EU or in other countries? Do they support him? Or somebody else?

Did he have contacts in the Czech Republic before his arrivals? What kind of? With members of his own community or the majority society?

Has he made new friends during his stay? What kind of? Rather in the majority society or in his own community?

Did he know about the possibility to get into detention? Whom from? Have any of his friends ever got into detention?

Did he have information about how to behave in case of detention (ZZC)? What kind of?

Did he work in the Czech Rep.? What kind of work was it? How long did he do it? Who got it for him? A client - was he contend with the client? Does he still cooperate with the client and is he going to continue in this cooperation?

Did he work legally or illegally? Personality?

Did he find work by himself or through middleman (client)? How much was his wage? Did he send any money home? How much?

Transit to Czech Republic, detention and stay in detention:

Did he come to the Czech Republic legally or illegally? What kind of visa?

Did he travel on his own or an organized group? Did he arrange everything on his own or did he rely on the help of somebody else?

Did he use the service of a transferrer or any other kind of organized group? Was he forced to any kind of cooperation with the transferrer also after completion of the journey? What was arranged by the transferrer?

Was he only smuggled across the border, or did there happen trafficking, which means that besides smuggling he was in continuous involuntarily bondage of the transferrer, he couldn't set free of and he was in some aspect abused?

How was the journey? What kind of conditions did you travel in? What means of transport? Which states did you pass?

How much did the journey cost? Did somebody contribute money to the journey? Who — the family. relatives or the ethnic community?

What are the reasons for the detention? How did it happen?

Does he come to realize his current situation and does he know what to do?

How does he perceive his stay to the detention Centre (ZZC)? What kind of difficulties does occur? What does he miss most / does discomfort him most? How does he spend his time? Does he have space to practice his religion? +G: Does he have the possibility to fulfil her cultural identity and customs in the conditions of ZZC? +G

Are his age and experiences rather an advantage or a disadvantage for overcoming his stay in detention? Does age have an influence on dealing with detention?

Does he perceive detention as an essential reversion of his plans and options to achieve his goal or only as one of many other obstacles?

What kind of active help in the establishment does he use? What helps him to overcome the stay?

What are in his opinion the ideal characteristics of a person to overcome as easily as possible a stay in detention (ZZC)? — List them, please.

What did he forfeit because of detention in ZZC?

Plans for the future:

What kind of plans does he have for the future regarding work, life and as a whole? Has detention changed his plans? How? Why? G: Are her plans different from the rest of the family?

What in he going to do after discharge from detention (ZZC)? Would he be able to provide a false identity?

Would he try in case of deportation to return to the Czech Republic in spite or the threat of a following-up detention? In case of deportation, would he try to get into another country or would he prefer to return home?

Is he forced to do something he wasn't going to do? G: Is it her free will?

Příloha 4: Kategorie sociálních a behaviorálních charakteristik

Věk (vliv a působení věku na vypořádání se s detencí)

V1: Věk nemá žádný vliv

Respondent nemá žádný pocit ani nepůsobí, že by jeho věk nebo věk obecně měl nějaký vliv na vypořádání se s detencí.

- detenci zvládá s nadhledem, problémy si příliš nepřipouští, je přizpůsobivý, má velké životní zkušenosti, budoucnost vidí pozitivně i přes vlastní nepříznivou situaci

V2: Věk má částečný vliv

Respondent připouští nebo působí tak, že pokud by byl starší nebo mladší bylo by pro něj zajištění osobně snadnější.

- vnímá svůj věk jako částečnou nevýhodu, se svou situací se dokáže vyrovnat, je odolný a přizpůsobivý

V3: Věk má nezanedbatelný vliv

Respondent si uvědomuje svou věkovou nevýhodu, snaží se s ní vyrovnat, ale nepůsobí tak, že by pro něj byla zásadní.

- vzhledem ke svému věku nebo vzhledem ke svým závazkům a povinnostem, kterým by se potřeboval věnovat, má sníženou přizpůsobivost a odolnost, životních zkušeností má již dost

V4: Věk má zásadní vliv

Respondent je kvůli svému věku frustrován i tak navenek působí.

- nemá dostatek životních zkušeností nebo mu vzhledem k věku chybí odolnost, nadhled, nemá již dostatek energie se přizpůsobit, potřebuje svůj klid, režim zařízení mu působí potíže, těžko mění své zvyky

Orientace (pochopení vlastní situace, reality a právních možností)

O1: úplná dezorientace

Respondent nemá žádný přehled a povědomí o azylovém systému a o své situaci i možnostech v rámci organizace migrace v ČR.

- je zmatený, nedokáže objektivně posoudit svou aktuální životní situaci, protože nemá informace nebo jim dostatečně nerozumí

O2: částečná dezorientace

Respondent má povrchní povědomí o fungování azylového systému a o své situaci i možnostech v rámci organizace migrace v ČR.

- v obrysech má představu o své situaci i zákonech a dalším možném právním postupu

O3: průměrná orientace

Respondent má základní přehled o azylovém systému a o své situaci i možnostech v rámci organizace migrace v ČR.

- má základní povědomí o zákonech, způsobech jak svou situaci řešit, na koho se obrátit a má představu jak bude dále postupovat

O4: úplná orientace

Respondent má velmi dobrý přehled o azylovém systému a o své situaci i možnostech v rámci organizace migrace v ČR.

- díky informovanosti a silnému napojení na vlastní etnickou komunitu nebo majoritní společnost zná zákony i jejich slabá místa

Sítě (napojení na sociální síť)

S1: žádné sociální síť

Respondent nemá žádné napojení na sociální síť v cílové zemi ani v tranzitní zemi.

- nemá žádné kontakty, známé ani příbuzné, kteří by mu mohli pomoci

S2: slabé sociální síť

Respondent má slabé napojení na sociální síť v cílové zemi nebo v tranzitní zemi.

- má kontakty na známé, vzdálené příbuzné nebo na členy vlastní etnické komunity, ale praktická spolupráce zatím chybí, napojení na majoritní společnost není žádné

S3: silnější sociální síť

Respondent má silnější napojení na sociální síť v cílové zemi nebo v tranzitní zemi.

- má kvalitní spojení se vzdálenými příbuznými nebo s členy vlastní etnické komunity, ve které se pohybuje, napojení na majoritní společnost je slabé

S4: silné sociální sítě

Respondent je silně napojen na sociální sítě v cílové zemi nebo v tranzitní zemi.

- je nedílnou součástí sociálních sítí v zemi, ve které má rodinu, příbuzné i známé, má kvalitní spojení s členy majoritní společnosti i vlastní etnické komunity

Klientelismus (míra napojení na klientský systém)

K1: žádná spolupráce s klientem

Respondent nemá spojení s klientem, nevyužil služeb klientského systému, ani jich nehodlá využít.

- jedná samostatně nebo s pomocí přátel, rodiny či příbuzných

K2: částečná spolupráce s klientem

Respondent již využil služeb klientského systému, ale dále ho nehodlá využívat.

- využil určitých služeb klientského systému, například pro získání povolení k pobytu, pracovního povolení, práce či ubytování, ale z napojení se již vymanil, má špatnou zkušenost a v budoucnu hodlá jednat samostatně či s pomocí přátel a příbuzných

K3: silná spolupráce s klientem

Respondent využil služeb klientského systému a dále ho hodlá využívat.

- využil určitých služeb klientského systému, například pro získání povolení k pobytu, pracovního povolení, práce či ubytování a v budoucnu hodlá klienta kontaktovat a dále spolupracovat

K4: stálá pomoc klienta

Respondent využívá pomoci klienta i v průběhu zajištění, je s ním v aktivním kontaktu a spoléhá na jeho pomoc i v budoucnu.

- využil služeb klientského systému v plné míře a v omezené míře využívá služeb i v průběhu zajištění, v budoucnu hodlá služby klientského systému nadále využívat

